

Funded by the
European Union

FLORENTINA CHIRODEA

**SOCIETATE COEZIVĂ ȘI DEZVOLTARE ÎN
REGIUNILE DE FRONTIERĂ DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST**

Suport de curs

**EDITURA
UNIVERSITĂȚII
DIN ORADEA**

Oradea, 2026

Funded by the
European Union

Jean Monnet project number: 101127134

Project name: *Solidarity, cohesion and
social support at the border regions in
Central and Eastern Europe (EUCOS)*

Tehnoredactare: Florentina Chirodea

Coperta și design grafic: Florentina Chirodea

Florentina Chirodea este conferențiar universitar doctor la Departamentul de Relații Internaționale și Studii Europene, Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științe ale Comunicării, Universitatea din Oradea. Interesele actuale de cercetare vizează domenii precum: dezvoltarea regiunilor de frontieră; calitate, responsabilitate socială și sustenabilitate; logica afacerilor internaționale.

ORCID: 0000-0002-8578-2552

ResearcherID: U-1800-046Q-4909

E-mail: fchirodea@uoradea.ro

ISBN: ISBN: 978-606-10-2507-7

© Florentina Chirodea, 2026. Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate autorului. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legislației în vigoare.

Editura Universității din Oradea

Str. Universității, nr. 1

410087 Oradea, România

E-mail: editura@uoradea.ro

CUPRINS

INTRODUCERE	3
CAP. 1 CONCEPT, NOȚIUNI INTRODUCTIVE ȘI CADRU DE ANALIZĂ	5
1.1 Context	5
1.2 Concept, teorii și factori de influență	6
1.3 Coeziune socială, incluziune socială, integrare socială, capital social	13
1.4 Coeziune socială, instituții și guvernare	19
1.5 Concluzii	22
CAP. 2. ROLUL COEZIUNII SOCIALE ÎN DEZVOLTARE	25
2.1 Context	25
2.2 Coeziunea socială și dezvoltarea economică	26
2.3 Coeziunea socială și calitatea vieții	30
2.4 Provocări în măsurarea indicatorilor de măsurare a influenței coeziunii sociale asupra proceselor de dezvoltare	35
2.5 Concluzii	38
CAP. 3 SOCIETATEA COEZIVĂ ȘI DEZVOLTAREA. MODELUL SOCIAL EUROPEAN	43
3.1 Context	43
3.2 Conceptualizarea dezvoltării Sociale	44
3.3 Modelul Social European	47
3.4 Politica Socială Europeană și modelul social european	55
3.5 Convergența și Divergența Socială în Europa	58
3.6 Provocări Contemporane	60
3.7 Concluzii	63

CAP. 4 INDICATORI DE MASURARE A COEZIUNII SOCIALE	68
4.1 Context	68
4.2 Modele de măsurare a coeziunii sociale	71
4.3 Convergențe și divergențe metodologice	88
4.4 Concluzii	93
CAP. 5 POLITICA DE COEZIUNE A UNIUNII EUROPENE	98
5.1 Context și fundamentare teoretică	98
5.2 Politica de Coeziune a Uniunii Europene. Evoluție și cadru instituțional	101
5.3 Politica de coeziune, Politica socială și Politica de dezvoltare regională	107
5.4 Coeziunea socială și creșterea economică	109
5.5 Oportunități de creștere și noi disparități	113
5.6 Concluzii	115
CAP. 6 COEZIUNE ȘI DEZVOLTARE ÎN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST	121
6.1 Context	121
6.2 Implementarea politicii de coeziune a Uniunii Europene în statele din Europa Centrală și de Est	123
6.3 Efecte macroeconomice - creștere și convergență	127
6.4. Coeziune socială și dezvoltare în regiunile de frontieră din ECE	129
6.5 Provocări socio-sconomice	133
6.6 Perspective pentru perioada 2028 - 2034	136
6.7 Concluzii	139
CONCLUZII	142

INTRODUCERE

Coeziunea socială a devenit o preocupare centrală în dezbaterile academice și politice contemporane, reprezentând un răspuns esențial la provocările complexe ale societăților moderne. În contextul globalizării accelerate, al migrațiilor internaționale, al creșterii inegalităților economice și al urbanizării rapide, capacitatea societăților de a menține legături sociale solide devine fundamentală pentru stabilitate, bunăstare și dezvoltare durabilă. Acest concept multidimensional nu este doar un termen teoretic hibrid, ci un obiectiv operațional fundamental pentru guverne și organizații internaționale, mai ales în cadrul politicilor sociale sau comunitare contemporane.

Societățile actuale se confruntă cu multiple provocări care afectează coeziunea socială în mod semnificativ. Diversitatea crescândă, generată de migrația internațională și mobilitatea populației, a condus la societăți mult mai eterogene din punct de vedere etnic, cultural și religios, punând sub presiune mecanismele tradiționale de integrare socială. Inegalitățile economice au atins niveluri alarmante în multe țări, generând fracturi sociale și erodând încrederea între grupuri. Transformările instituționale, marcate de slăbirea instituțiilor tradiționale precum familia, comunitatea și organizațiile religioase, precum și schimbările în relația cetățean-stat, afectează modalitățile prin care indivizii se conectează la colectivitate. Urbanizarea și segregarea spațială, caracterizate prin concentrarea populației în zone urbane adesea marcate de segregare rezidențială, creează bariere fizice și simbolice între grupuri sociale.

Conceptul de coeziune socială este utilizat de mediul academic pentru analiza științifică și empirică a vulnerabilităților sociale, datorită modului în care reflectă transformările economice, sociale și politice ale societăților moderne. Societățile coezive sunt mai capabile să implementeze reforme economice și sociale dificile, deoarece există un nivel mai ridicat de încredere între cetățeni și

instituții. De asemenea, acestea pot furniza servicii publice eficiente și pot menține sisteme de protecție socială durabile, pot rezista la șocuri economice și sociale fără a se fragmenta și pot promova dezvoltarea economică incluzivă și sustenabilă.

Regiunile cu inegalități ridicate sau cu relații verticale slabe între cetățeni și stat raportează amenințări la adresa coeziunii, motiv pentru care agențiile internaționale au dezvoltat sisteme de indicatori pentru a monitoriza incluziunea, încrederea și accesul la servicii. Studiile comparative internaționale arată variații semnificative în nivelurile de coeziune socială înregistrate atât pentru țări, cât și pentru regiuni, determinate de factori istorici, culturali, economici și instituționali. Acești factori pot reduce inegalitățile și întârzi instauțiile publice, ceea ce ridică nivelurile de coeziune în cazul țărilor nordice, pot genera provocări specifice în reconstruirea încrederii și legăturilor sociale în cazul societăților post-conflict sau pot echilibra reformele de piață cu menținerea rețelelor sociale de suport în societățile cu economii în tranziție.

Prezenta lucrare își propune să analizeze conceptul de coeziune socială și dezvoltare în regiunile de frontieră din Europa Centrală și de Est, explorând teoriile, factorii de influență și implicațiile politicilor de coeziune ale Uniunii Europene în această regiune specifică. Relevanța acestei analize este amplificată de contextul particular al regiunilor de frontieră din Europa Centrală și de Est, care se confruntă cu provocări specifice legate de tranziția economică, integrarea europeană și dezvoltarea regională. Lucrarea examinează modul în care politicile de coeziune ale UE au contribuit la dezvoltarea regională și la reducerea disparităților în aceste teritorii, oferind o perspectivă comprehensivă asupra mecanismelor prin care coeziunea socială poate fi consolidată și susținută în contextul european contemporan. Majoritatea informațiilor sunt culese din literatura de specialitate și din documentele oficiale ale instituțiilor europene. Metodele de cercetare vizează analiza comparată, analiza cantitativă și calitativă a datelor și analiza descriptivă și diacronică a politicilor și instrumentelor europene.

CAP. 1 CONCEPT, NOȚIUNI INTRODUCTIVE ȘI CADRU DE ANALIZĂ

1.1 Context

Coeziunea socială a devenit o preocupare centrală în dezbaterile academice și politice contemporane, reprezentând un răspuns la provocările complexe ale societăților moderne. În contextul globalizării accelerate, al migrațiilor internaționale, al creșterii inegalităților economice și al urbanizării rapide, capacitatea societăților de a menține legături sociale solide devine esențială pentru stabilitate, bunăstare și dezvoltare durabilă (Molenka, 2024; Lozares, López și Verd, 2011).

Societățile actuale se confruntă cu multiple provocări care afectează coeziunea socială (Molenka, 2024; Lozares, López și Verd, 2011; Safr, Bayer și Sedlackova, 2008; Jung and Kim, 2017):

- diversitatea crescândă. Migrația internațională și mobilitatea populației au generat societăți mult mai eterogene din punct de vedere etnic, cultural și religios, punând sub presiune mecanismele tradiționale de integrare socială;
- inegalitățile economice. Disparitățile de venit și bogăție au atins niveluri alarmante în multe țări, generând fracturi sociale și erodând încrederea între grupuri;
- transformări instituționale. Slăbirea instituțiilor tradiționale (familie, comunitate, organizații religioase) și schimbările în relația cetățean-stat afectează modalitățile prin care indivizii se conectează la colectivitate;
- urbanizare și segregare spațială. Concentrarea populației în zone urbane, adesea marcată de segregare rezidențială, creează bariere fizice și simbolice între grupuri sociale.

Coeziunea socială nu este doar un termen teoretic hibrid, ci un obiectiv operațional fundamental pentru guverne și organizații

internaționale, mai ales în cadrul politicilor sociale sau comunitare contemporane. Acest concept multidimensional este utilizat și de mediul academic pentru analiza științifică și empirică a vulnerabilităților sociale, datorită modului în care reflectă transformările economice, sociale și politice ale societăților moderne (Bernard, 1999: 2; McNeail, 2006: 335). În concordanță cu aceste studii, societățile coezive sunt mai capabile să: implementeze reforme economice și sociale dificile, deoarece există un nivel mai ridicat de încredere între cetățeni și instituții (Jung and Kim, 2017); furnizeze servicii publice eficiente și să mențină sisteme de protecție socială durabile (Molenka, 2024); reziste la șocuri economice și sociale fără a se fragmenta (Fonseca, Lukosch și Brazier, 2018); promoveze dezvoltarea economică incluzivă și sustenabilă (Moishra, 2022).

Regiunile cu inegalități ridicate sau cu relații verticale slabe între cetățeni și stat raportează amenințări la adresa coeziunii, motiv pentru care agențiile internaționale au dezvoltat sisteme de indicatori pentru a monitoriza incluziunea, încrederea și accesul la servicii (Slukin, 2025; Safr, Bayer și Sedlackova, 2008). O altă serie de studii comparative internaționale arată variații semnificative în nivelurile de coeziune socială înregistrate atât pentru țări, cât și pentru regiuni. Acestea sunt determinate de factori istorici, culturali, economici și instituționali, care pot reduce inegalitățile și întări instituțiile publice, ceea ce ridică nivelurile de coeziune în cazul țărilor nordice (Jung and Kim, 2017); pot genera provocări specifice în reconstruirea încrederii și a legăturilor sociale, în cazul societăților post-conflict (Nieminen, 2015); pot să echilibreze reformele de piață cu menținerea rețelelor sociale de suport în societățile cu economii în tranziție (Jung and Kim, 2017).

1.2 Concept, teorii și factori de influență

Coeziunea socială este un concept multidimensional care a fost definit și operaționalizat în multiple moduri de către cercetători și practicieni. Această diversitate reflectă complexitatea fenomenului și diferitele perspective teoretice din care este abordat.

Astfel, bazele teoretice ale termenului au fost ancorate în sociologia clasică, în 1893, Émile Durkheim descriind interacțiunile dintre indivizi în societățile tradiționale, ca fiind sprijinite pe solidaritate mecanică, în timp ce în comunitățile dezvoltate, acestea se manifestă ca o solidaritate organică (Durkheim, 1893). Perspectiva durkheimiană evidențiază coeziunea ca fiind liantul care ține societățile unite în tranziția de la comunități mici la societăți complexe, respectiv de la similitudine la activități specializate (Nieminen, 2015). Analizele mai aprofundate ale termenului de coeziune și, în particular, a coeziunii sociale, au apărut odată cu teoria comportamentului colectiv a lui Gustave Le Bon (1897), care identifică mai multe tipuri de grupuri de indivizi, funcție de mentalitățile și obiceiurile care influențează comportamentul acestora. Alături de acesta, Durkheim (1897) definește coeziunea socială drept o caracteristică a societății care reflectă interdependența dintre indivizi și care devine mai puternică în contextul absenței oricărui conflict latent generat de diferențe de bunăstare, etnicitate, rasă sau gen și în prezența unor legături sociale puternice favorizate de existența unei societăți civile puternice, a democrației și a respectării egalității în drepturi. Sigmund Freud s-a preocupat, la rândul său, de investigarea factorilor și mecanismelor care influențează coeziunea socială, începând cu anii 30 ai secolului trecut, conceptul fiind prezentat specialiștilor din domeniul psihologiei drept un fenomen manifestat între individualități care împărtășesc caracteristici comune și formează legături emoționale (Freud, 2011). La rândul lor, Schneider și McDougall (1921) definesc coeziunea de grup ca fiind o mentalitate colectivă intrinsecă, caracterizată de niveluri de reciprocitate și căi comune de acțiune și gândire.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, numeroși cercetători s-au aplecat asupra studiului factorilor care influențează coeziunea unui grup, toate analizele evidențiind faptul că setul de atitudini pozitive care se manifestă între indivizi determină nivelul de coeziune al grupului din care aceștia fac parte (Fonseca, Lukosch și Brazier, 2018). Mai mult, societatea coezivă este descrisă drept o

societate „bine ordonată”, care permite cooperarea între membrii săi în contexte economice dificile, generează și susține în același timp norme sociale și toleranță și garantează consensul atunci când membrii societății sunt deschiși la compromis, adică sunt „rezonabili” (Rawls, 1971). Toate aceste analize au intrat în atenția Organizației pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (OECD), care, într-un raport publicat în 1980, în încercarea de a găsi soluții la obstacolele din calea obținerii creșterii economice, generate de politicile sociale naționale, abordează din perspectivă funcționalistă conceptul și propune următoarele criterii pentru ca o societate să devină coezivă: să lucreze pentru bunăstarea tuturor membrilor săi; să lupte împotriva excluderii și marginalizării; să creeze un sentiment de apartenență; să promoveze încrederea; să ofere membrilor săi posibilitatea unei mobilități sociale ascendente (OECD, 2011). În acest context, la finalul anilor 80, coeziunea socială intră pe agenda guvernelor din multe țări, inclusiv pe cea a Uniunii Europene, care, în Tratatul de la Maastricht din 1992, pe fondul îngrijorărilor legate de stabilitatea economică și de limitările teoriei ajustărilor structurale, adoptă ca obiectiv politic principal creșterea coeziunii economice și sociale.

În primii ani ai secolului XXI, OECD propune în cadrul conferinței *Beyond 2000: The New Social Policy Agenda* o concentrare a investițiilor sociale către domeniul coeziunii sociale și către cel al participării active în societate și pe piața forței de muncă, cu scopul de a obține o viitoare bunăstare. De asemenea, organismul militează pentru stabilitate socială prin implementarea restructurărilor economice cu precauție în ceea ce privește coeziunea socială, atragând atenția asupra faptului că aceasta nu poate fi obținută în afara contextului socio-economic local, regional, național sau global. OECD (2009) recomandă ca cele trei dimensiuni ale coeziunii sociale (incluziune socială, capital social și mobilitate socială) să fie măsurate atât prin indicatori tradiționali (ex. gradul de sărăcie), cât și prin variabile subiective (ex. percepția indivizilor asupra propriei lor bunăstări). În același context funcționalist, Clubul de la Madrid declara, în 2009, că „Societățile social coezive

sunt stabile, sigure și juste și sunt bazate pe promovarea și protecția drepturilor omului, pe nediscriminare, pe toleranță, pe respectul pentru diversitate, pe egalitatea de șanse, solidaritate și securitate și pe participarea tuturor indivizilor, inclusiv a categoriilor de persoane dezavantajate și vulnerabile” (Club de Madrid, 2009). La nivel teoretic, Chan et al. (2006) definesc integrativ coeziunea socială ca fiind o stare a interacțiunilor verticale și orizontale, exprimată prin atitudini, norme și comportamente care leagă oamenii și instituțiile într-un colectiv cooperativ și rezilient. Definiția include: o dimensiune subiectivă descrisă de indicatori referitori la încredere, sentiment de apartenență, identificare cu colectivitatea; una comportamentală cu indicatori care măsoară participarea civică, voluntariatul și disponibilitatea de a ajuta; una normativă în care se culeg date referitoare la acceptarea normelor comune, respectul pentru diversitate. Mai mult, în baza tipurilor de interacțiuni, putem distinge două direcții de manifestare a unei coeziuni sociale robuste (Lozares, López și Verd, 2011):

- orizontală, caracterizată de relațiile între cetățeni, grupuri și comunități la același nivel social și măsurată prin indicatori care reflectă încrederea între indivizi, solidaritatea între grupuri, respectiv rețelele de reciprocitate;
- verticală, care se referă la relațiile între cetățeni și instituții, între niveluri ierarhice ale societății și include încrederea în instituții, legitimitatea autorității, participarea politică.

Fonseca, Lukosch și Brazier (2018) afirmă faptul că, analiza unei societăți coezive trebuie să se desfășoare pe trei niveluri:

- comunitar/societal: loialități reciproce, suport moral mutual, capital social, legături sociale puternice, încredere, climatul social, control formal/informal, preponderența rețelelor individuale de prietenie, oferire de ajutor, spirit civic, solidaritate reciprocă, relații puternice, valori și țeluri comune, norme morale de comportament, etc.;
- individual: comunicarea față în față între indivizi, exprimarea acordului/dezacordului, inițiative individuale, comportament individual, calitatea subiectelor personale împărtășite,

sentimentul de apartenență, incluziunea, participarea individuală, recunoașterea și legitimitatea;

- instituțional: dezorganizare socială, lipsa conflictului social, exercitarea dreptului de vot, comportament social, rata de sinucidere, societatea civică, încredere și multiculturalism, reducerea inegalităților și excluderea.

În cadrul acestor niveluri, coeziunea socială este modelată de factori economici, politici, culturali și sociali care sunt interconectați și esențiali pentru dezvoltarea politicilor eficiente de promovare a coeziunii. O descriere sintetică a acestor factori este redată în Tabelul 1 (Molenka, 2024; Lozares, López și Verd, 2011; Jung and Kim, 2017; Slukin, 2025; Safr, Bayer și Sedlackova, 2008; Nieminen, 2015; Fonseca, Lukosch și Brazier, 2018; de Laiglesia, 2011; Bolgun, 2022; Mishra, 2022).

Tabel 1: Tipuri de factori, exemple de indicatori și implicațiile acestora asupra coeziunii sociale

Tipul de factori	Exemple de indicatori	Implicații
Economici	Inegalitatea și sărăcia	• Inegalitățile mari de venit erodează încrederea între grupurile sociale și reduc sentimentul de soartă comună • Sărăcia și excluziunea economică limitează capacitatea indivizilor de a participa la viața socială și civică • Concentrarea bogăției la vârful piramidei sociale poate genera resentimente și tensiuni sociale
	Ocuparea forței de muncă și mobilitatea socială	• Accesul la piața muncii este crucial pentru integrarea socială și sentimentul de apartenență

		• Oportunitățile de mobilitate ascendentă întăresc credința în echitatea sistemului • Șomajul pe termen lung poate eroda încrederea și participarea civică
Politici	Calitatea instituțiilor	• Statul de drept, instituțiile publice eficiente și legitimitatea guvernării cresc capacitatea de implementare a reformelor și menținere a coeziunii • Corupția și ineficiența birocratică erodează încrederea în instituții și slăbesc coeziunea verticală • Instituțiile transparente și responsabile consolidează legătura între cetățeni și stat
	Participarea și reprezentarea politică	• Percepția echității instituțiilor politice și oportunitățile de angajament civic sunt esențiale pentru coeziunea verticală • Excluderea unor grupuri de la procesul decizional poate genera alienare și fragmentare socială • Mecanismele de participare (consultări, consilii locale) întăresc legăturile verticale
	Politici publice și guvernantă	• Politicile care promovează accesul echitabil la educație, sănătate și servicii publice susțin coeziunea • Abordările multi-nivel care aliniază investițiile strategice, extinderea drepturilor și

		inițiativele de bază sunt cele mai eficiente
Factori culturali	Diversitatea și recunoașterea	• Acceptarea diversității și politicile care permit respectul reciproc susțin coeziunea în societățile plurale • Recunoașterea identităților multiple și promovarea dialogului intercultural pot preveni conflictele • Politicile asimilaționiste coercitive pot genera rezistență și fragmentare
	Narrative comune și identitate	• Conectivitatea emoțională și identificarea cu colectivitatea întăresc coeziunea când sunt incluzive • Narațiunile naționale sau comunitare care exclud anumite grupuri pot slăbi coeziunea • Construirea unei identități civice bazate pe valori comune, nu pe etnicitate sau religie, poate uni societăți diverse
	Memoria colectivă și reconciliere	• În societățile post-conflict, abordarea trecutului și reconcilierea sunt esențiale pentru reconstruirea coeziunii • Inițiativele de reconciliere fără redistribuire structurală riscă o coeziune superficială
Factori sociali	Rețele sociale și viața asociativă	• Legăturile de tip “bonding” (în cadrul grupului), “bridging” (între grupuri) și “linking” (între

		niveluri ierarhice) modelează încrederea și schimbul de resurse • Participarea în asociații și organizații comunitare creează oportunități de interacțiune și cooperare • Densitatea și diversitatea rețelelor sociale sunt indicatori importanți ai coeziunii
	Interacțiunea cotidiană și reciprocitatea	• Voluntariatul, ajutorul reciproc și participarea civică transformă atitudinile în comportamente cooperative • Spațiile publice și oportunitățile de interacțiune față-în-față facilitează construirea încrederii • Segregarea rezidențială și izolarea socială reduc oportunitățile de contact și cooperare

Este important de subliniat că acești factori nu acționează independent, ci se influențează reciproc. De exemplu: inegalitățile economice pot slăbi instituțiile politice, care la rândul lor devin incapabile să abordeze problemele sociale; diversitatea culturală poate fi o sursă de îmbogățire sau de conflict, în funcție de calitatea instituțiilor și a politicilor; rețelele sociale puternice pot compensa parțial efectele negative ale inegalităților economice.

1.3 Coeziune socială, incluziune socială, integrare socială, capital social

Chan et al. (2006) menționează în analiza lor asupra coeziunii sociale faptul că acest concept nu trebuie confundat cu cel de incluziune socială, integrare socială sau capital social. Clarificarea

distincțiilor între aceste concepte este esențială pentru analiza riguroasă și pentru dezvoltarea politicilor eficiente. Deși strâns legate, coeziunea socială, incluziunea socială și integrarea socială reprezintă constructe distincte cu implicații diferite, după cum se poate observa din Tabelul 2 (Lozares, López și Verd, 2011; Slukin, 2025; Safr, Bayer și Sedlackova, 2008; Fonseca, Lukosch și Brazier, 2018; de Laiglesia, 2011).

Tabel 2. Analiză comparativă a termenilor coeziune socială, incluziune socială, integrarea socială și capital social

Concept	Definiție scurtă	Diferențieri față de celelalte concepte
Coeziune socială	Calitatea cooperării și unității exprimată prin atitudini, norme și comportamente în relații verticale și orizontale. Coeziunea socială reprezintă starea generală a societății, caracterizată prin: - natura holistică - nu se referă doar la includerea unor grupuri specifice, ci la calitatea relațiilor în întreaga societate; - componente multiple - include atât elemente subiective (încredere, apartenență) cât și obiective (participare, rețele);	Proprietate sistemică mai largă care încorporează încrederea, apartenența și aderarea la binele comun. Coeziunea este un rezultat complex al interacțiunii dintre incluziune, integrare și alți factori sociali, economici și politici

	• dimensiuni verticale și orizontale - acoperă atât relațiile între cetățeni cât și între cetățeni și instituții	
Incluziune socială	Procese și politici care extind accesul la drepturi, servicii și oportunități pentru grupurile excluse. Incluziunea socială este un proces de reducere a excluziunii, care se concentrează pe: • identificarea și eliminarea barierelor care împiedică anumite grupuri să acceseze resurse, servicii și oportunități; • extinderea drepturilor - asigurarea că toți membrii societății au acces egal la drepturi civile, politice, sociale și economice; • politici țargetate - intervenții specifice pentru grupuri vulnerabile sau marginalizate	Este un mijloc sau mecanism care susține coeziunea sau un factor cauzal important. Reducerea excluziunii poate întări coeziunea, dar este posibil să existe incluziune formală fără coeziune reală dacă lipsește încrederea și sentimentul de apartenență. Exemple de politici de incluziune: programe de combatere a sărăciei, accesibilizarea serviciilor publice pentru persoane cu dizabilități, politici anti-discriminare pe piața muncii, programe de educație compensatorie pentru grupuri dezavantajate.

Integrare socială	Gradul în care indivizii/grupurile devin parte a instituțiilor și vieții cotidiene (muncă, educație, viață civică). Integrarea socială se referă la: • participarea instituțională - gradul în care indivizii sunt încorporați în instituțiile cheie ale societății (educație, ocupare, sistemul politic); • îndeplinirea rolurilor sociale - capacitatea de a funcționa ca membri deplin ai societății; • conectivitate structurală - legăturile concrete între indivizi și sistemele sociale. Dimensiuni ale integrării: - economică (participare pe piața muncii, acces la resurse economice); - culturală (adoptarea normelor și valorilor societății, menținând	Integrarea se concentrează pe incorporarea structurală și îndeplinirea rolurilor; o componentă a coeziunii Integrarea este o componentă importantă a coeziunii, dar nu este suficientă. Indivizii pot fi integrați structural (au loc de muncă, participă în instituții) fără să simtă apartenență sau încredere.
--------------------------	---	---

	sau nu identitatea culturală proprie); - integrare politică (participare în procesul politic, exercitarea drepturilor civice); - integrare socială (participare în rețele sociale și activități comunitare).	
Capital social	Capitalul social se referă la resursele încorporate în rețelele sociale, normele și încrederea care permit acțiunea coordonată. Componente ale capitalului social: • structurale: rețele de relații, asociații, organizații; • cognitive: încredere, norme de reciprocitate, valori comune; • funcționale: capacitatea de a mobiliza resurse prin rețele. Tipuri de capital social 1. capital social de tip „bonding”/legătură - legături între persoane similare (familie,	Capitalul social de tip „bonding” întărește identitatea și solidaritatea în cadrul grupului, dar poate genera excludere și fragmentare dacă este excesiv (ex.: comunitățile etnice strâns unite pot oferi suport membrilor lor, dar pot fi izolate de restul societății). Capitalul social de tip „bridging”/punte facilitează schimbul de informații și resurse între grupuri și este important pentru coeziunea în societățile diverse (ex.: organizații comunitare care reunesc rezidenți din medii diferite).

	prieteni apropiați, grupuri omogene); 2. capital social de tip „bridging”/punte - legături între persoane și grupuri diferite; 3. capital social de tip „linking”/conectare verticală - legături între niveluri ierarhice diferite (cetățeni-instituții, comunități-guvern).	Capitalul social de tip „linking”/conectare verticală permite accesul la resurse și putere și este esențial pentru coeziunea verticală (Ex. consilii consultative locale care conectează cetățeni cu autorități). Capitalul social reprezintă instrumentele relaționale (rețele, încredere, norme) care ajută la construirea coeziunii, dar nu este sinonim cu coeziunea. O societate poate avea niveluri ridicate de capital social de tip „bonding” în cadrul grupurilor separate fără a avea coeziune generală, dacă lipsesc legăturile de tip „bridging” între grupuri.
--	---	---

Primele trei concepte sunt interconectate prin multiple mecanisme. Astfel, politicile de incluziune facilitează integrarea structurală, care, la rândul ei, poate contribui la coeziune prin creșterea contactului și cooperării între grupuri. De asemenea, coeziunea ridicată poate facilita politici mai incluzive, deoarece există mai multă încredere și solidaritate pentru a susține redistribuirea. Dar, integrarea rapidă fără incluziune reală (de exemplu, doar formală) poate genera frustrare și slăbi coeziunea, iar politicile de incluziune, percepute ca nejuste de către grupul

majoritar, pot genera rezistență. Prin urmare, politicile eficiente trebuie să abordeze toate cele trei concepte, să nu integreze formal grupuri excluse, să construiască și încredere și apartenență. De asemenea, indicatorii trebuie să măsoare separat progresul în incluziune (ex.: rate de sărăcie, acces la servicii, rate de discriminare), integrare (ex.: rate de participare pe piața muncii, în educație, în activități civice) și coeziune (încredere generalizată, percepția echității, solidaritate, participare voluntară) pentru a evita confuzia conceptuală.

Capitalul social funcționează ca un mecanism causal pentru coeziunea socială prin mai multe căi, ca de exemplu: rețelele dense de relații generează oportunități pentru interacțiune repetată; normele de reciprocitate se consolidează prin experiență; reputația și sancțiunile sociale descurajează comportamentul necooperativ; rețelele sociale facilitează circulația informațiilor despre oportunități și riscuri; reducerea asimetriilor informaționale crește cooperarea; difuzarea normelor și valorilor se face prin rețele; oferă acces la resurse materiale și imateriale, facilitează acțiunea colectivă pentru bunuri publice și susține reziliența în fața șocurilor; participarea în rețele și organizații întărește sentimentul de apartenență; experiențele comune creează narrative și memorii colective. Capitalul social poate fi măsurat ca un factor explicativ pentru coeziune utilizând următorii indicatori, precum densitatea asociațiilor și participării, nivelurile de încredere interpersonală și instituțională, frecvența interacțiunilor sociale, diversitatea rețelelor sociale etc. În construirea capitalului social necesar pentru coeziune este recomandat să se țină seama de infrastructura socială (spații publice, centre comunitare, facilități care permit interacțiunea), de promovarea programelor de susținere a asociațiilor și organizațiilor civice diverse și a celor de bridging (schimburi culturale, proiecte comune), respectiv de mecanismele care permit tuturor grupurilor să participe la procesul decizional. Din această perspectivă, nu tot capitalul social este benefic pentru coeziune, capitalul „bonding” excesiv putând fragmenta. De asemenea, distribuția inegală a capitalului social poate exacerba inegalitățile, prin urmare, politicile

trebuie să promoveze în special capitalul social de tip „bridging” și „linking” (Nieminen, 2015).

1.4 Coeziune socială, instituții și guvernanta

Instituțiile și guvernanta joacă un rol central în modelarea coeziunii sociale, mediind rezultatele distributive, garantând drepturile și facilitând participarea civică. Instituțiile, definite ca reguli formale și informale care structurează interacțiunile sociale, influențează coeziunea prin multiple funcții (Lozares, López și Verd, 2011; Jung and Kim, 2017; Slukin, 2025; Safr, Bayer și Sedlackova, 2008; Fonseca, Lukosch și Brazier, 2018):

1. funcția redistributivă. Ex.: sistemele de impozitare și transfer redistribuie resurse, reducând inegalitățile; serviciile publice universale (educație, sănătate) asigură acces egal la oportunități; protecția socială oferă siguranță și reduce teama de excluziune;
2. funcția de garantare a drepturilor. Ex.: statul de drept protejează drepturi egale pentru toți cetățenii; sistemul judiciar independent asigură aplicarea echitabilă a legilor; mecanismele anti-discriminare protejează grupurile vulnerabile;
3. funcția de facilitare a participării. Ex.: instituții democratice permit reprezentare; mecanismele de participare civică (consultări, consilii locale) conectează cetățeni cu procesul decizional; spații pentru organizarea societății civile;
4. funcția de legitimare. Ex.: instituții transparente și responsabile generează încredere; eficiența în furnizarea serviciilor întărește legitimitatea; percepția echității proceselor instituționale.

Studiile subliniază importanța calității instituționale pentru coeziunea socială, statul de drept consistent aplicat, corupția redusă, eficiența administrativă, responsabilitatea socială și capacitatea de implementare a politicilor, generând încredere în sistemul politic și social, reducând incertitudinea și riscul în interacțiunile sociale și economice, permițând implementarea eficientă a politicilor redistributive și facilitând cooperarea pe termen lung. Aceleași studii arată că țările cu instituții puternice (de exemplu, țările nordice) prezintă niveluri mai ridicate de coeziune, asociate cu

inegalități reduse și încredere ridicată (Jung and Kim, 2017). Creșterea coeziunii sociale necesită însă o abordare coordonată la multiple niveluri de guvernare. Astfel, la nivel strategic (național/regional) se definesc obiectivele de coeziune și cadrul normativ, se alocă resurse pentru programe de coeziune și se monitorizează și evaluează progresul, iar la nivel instituțional-financiar se stabilesc mecanismele de finanțare pentru inițiativele locale, sistemele de transfer între niveluri de guvernare și instrumentele fiscale pentru redistribuire. În cadrul nivelului operațional (local/comunitar) se implementează programele specifice contextului local, se creează instrumente pentru facilitarea participării cetățenilor și construirea parteneriatelor între actori locali. Este de la sine înțeles faptul că alinierea investițiilor strategice, extinderea drepturilor și inițiativele de bază sunt eficiente doar când există coordonare între niveluri. De asemenea, elaborarea unor politici eficiente de coeziune socială necesită o arhitectură instituțională complexă și existența următoarelor componente: impozitare progresivă; transferuri sociale țargetate; servicii publice universale de calitate; legislație anti-discriminare; programe de acțiune afirmativă; servicii de suport pentru grupuri vulnerabile; mecanisme de consultare publică; susținere pentru societatea civilă; educație civică; programe de integrare pe piața muncii; educație incluzivă; politici de integrare a migranților (Mishra, 2022).

Conceptul de coeziune poate fi un instrument ce poate fi utilizat pentru a justifica politici de control social, riscul fiind prioritizarea stabilității pe termen scurt în detrimentul justiției structurale. În acest caz sunt necesare politici transformative care facilitează o legătură între coeziune și principiile de justiție și participare democratică. De asemenea, multe țări se confruntă cu instituții slabe care nu pot implementa politici complexe, corupția și ineficiența erodând încrederea. Soluția poate consta în investirea pe termen lung în construcția și consolidarea capacității instituționale. Mai mult, grupurile avantajate pot rezista politicilor redistributive, polarizarea politică putând bloca reformele necesare, ceea ce nu este favorabil pentru obținerea consensului și demonstrarea beneficiilor

pe termen lung (Nieminen, 2015). Toate aceste exemple ne conduc la concluzia că o guvernare eficientă a coeziunii necesită sisteme robuste de monitorizare, bazate pe (Slukin, 2025; Mishra, 2022):

- sisteme de indicatori care să permită combinarea indicatorilor de inegalitate, capital social și participare;
- depășirea abordărilor tehnocratice prin crearea de sisteme de monitorizare, care să meargă dincolo de simpla numărare a proiectelor și să măsoare impactul real asupra relațiilor sociale, încrederii și cooperării;
- implicarea comunităților în definirea indicatorilor și interpretarea rezultatelor, ceea ce ar contribui la întărirea legitimității și relevanței procesului de evaluare.

1.5 Concluzii

Coeziunea socială reprezintă un concept complex și multidimensional, esențial pentru înțelegerea modului în care societățile contemporane mențin stabilitatea, cooperarea și bunăstarea în fața provocărilor diversității, inegalității și schimbării rapide.

Puncte cheie de reținut:

1. Coeziunea este o proprietate sistemică care reflectă calitatea relațiilor sociale, încrederea și cooperarea la nivelul întregii societăți, nu doar includerea unor grupuri specifice.
2. Factorii de influență sunt multipli și interconectați: economici (inegalitate, ocupare), politici (calitatea instituțiilor, participare), culturali (diversitate, identitate) și sociali (rețele, capital social).
3. Distincțiile conceptuale sunt importante: coeziunea socială, incluziunea socială, integrarea socială și capitalul social sunt concepte relaționate, dar distincte, fiecare cu implicații specifice pentru analiză și politici.
4. Capitalul social este un mecanism crucial pentru construirea coeziunii, dar trebuie echilibrat între tipurile “bonding”, “bridging” și “linking” pentru a evita fragmentarea.

5. Instituțiile și guvernarea joacă un rol central în modelarea coeziunii prin redistribuire, garantarea drepturilor, facilitarea participării și construirea legitimității.
6. Abordările eficiente sunt integrate și multinivel, combinând politici redistributive, de incluziune, de participare și de integrare, coordonate între niveluri de guvernare.

Bibliografie

- Bernanrd, Paul (1999). *Social cohesion: A critique*, CPRN Discussion Paper
- Bolgun, C. (2022). Social Cohesion: A Conceptual Framework. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, DOI: 10.18026/cbayarsos.1098197
- de Laiglesia, J. R. (2011). Perspectives on Global Development 2012: Social Cohesion in a Shifting World. *Research Papers in Economics*
- Chan, J., To, Ho-Pong, Chan, E. (2006). Reconsidering Social Cohesion: Developing a Definition and Analytical Framework for Empirical Research. *Social Indicators Research*, no. 75, pp. 273-302, DOI 10.1007/s11205-005-2118-1
- Club de Madrid. (2009). *A Call to Action for Leadership to Build Shared Societies*, Madrid: Club de Madrid Press
- Durkheim, E. (1893). *De la division du travail social*, Paris: Presses Universitaires de France
- Durkheim, E. (1897). *Le suicide: étude de sociologie*. New York: F. Alcan
- Freud, S. (2011). *Disconfort în cultură*. Bucharest: All
- Fonseca, X., Lukosch, S., Brazier, F. M. T. (2019). Social cohesion revisited: a new definition and how to characterize it. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 32(2), 231-253. DOI: 10.1080/13511610.2018.1497480
- Jung, H., & Kim, S. (2017). *International Comparison of Social Cohesion*. Disponibil la <https://scispace.com/papers/international-comparison-of-social-cohesion-t1nmvklf80>, accesat în data de ianuarie 2026

- Le Bon, G. (1897). *The Crowd: A Study of the Popular Mind*, London: Fischer
- Lozares, C., López Roldán, P., & Verd, J. M. (2011). Cohesión, Vinculación e Integración sociales en el marco del Capital Social. *REDES: Revista Hispana para el Análisis de Redes Sociales*, DOI: 10.5565/REV/REDES.407
- McNeill, D (2006). The Diffusion of Ideas in Development Theory and Policy. *Global Social Policy*, 6(3), 334–354
- Mishra, P. J. (2022). Social Cohesion for Global Well-being and Sustainable Development. *The Social Ion*, DOI: 10.5958/2456-7523.2022.00011.8
- Moleka, P. (2024). Redefining Social Cohesion: Fostering Inclusion and Belonging in Diverse Societies. *Preprints*, DOI: 10.20944/preprints202411.0577.v1
- Nieminen, T. (2015). *Healthier together? Social capital, health behaviour and health*. Disponibil la <https://scispace.com/papers/healthier-together-social-capital-health-behaviour-and-2i3lbvx1c4>, accesat în ianuarie 2026
- OECD (2009), *Promoting Pro-Poor Growth*. Paris: OECD DAC-POVNET
- OECD (2011), *Perspectives on Global Development 2012: Social Cohesion in a Shifting World*, DOI: 10.1787/persp_glob_dev-2012-en
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*, revised Edition, Cambridge: Harvard University Press
- Schneider, H. W., McDougall, W. (1921). The Group Mind. *Journal of Philosophy* 18: 690–697
- Safr, J., Bayer, I., & Sedlackova, M. (2008). Sociální koheze. Teorie, koncepty a analytická východiska. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 44(2).
- Slukin, H. I. (2025). Social Cohesion Policy: Conceptions and Their Adaptation in Modern Context. *Business Inform*, DOI: 10.32983/2222-4459-2025-6-29-39

CAP. 2. ROLUL COEZIUNII SOCIALE ÎN DEZVOLTARE

2.1 Context

Coeziunea socială a devenit un concept central în dezbaterile contemporane despre dezvoltare, reprezentând un element esențial pentru înțelegerea modului în care societățile reușesc să transforme resursele disponibile în bunăstare colectivă. În contextul globalizării accelerate, al creșterii inegalităților și al fragmentării sociale, înțelegerea mecanismelor prin care coeziunea socială influențează dezvoltarea economică și socială devine crucială pentru elaborarea politicilor publice eficiente. Cercetările recente demonstrează că absența coeziunii sociale generează costuri economice și sociale semnificative, manifestate prin conflicte, instabilitate instituțională și performanțe economice slabe (Foa, 2011).

Fiind legată de un nivel înalt de încredere interpersonală, încredere în instituții și legitimitatea guvernanților de a elabora politici eficiente, coeziunea nu poate face referire la un singur individ, ci trebuie să fie un atribut al unei societăți agregate (țară, regiune, grup, comunitate), iar acțiunile umane au loc într-un mediu social și cultural. Prin urmare, efectele pozitive ale coeziunii sociale asupra aspectelor calității vieții pot fi măsurate prin indicatori economici (costuri sociale mici, performanțe mai bune ale instituțiilor, creșterea gradului de inovare, rate mari de investiții, reducerea costurilor tranzacționale, PIB) și sociali (coeficientul Gini referitor la dezvoltarea umană, speranța de viață, rata criminalității).

Cuantificarea costurilor generate de conflicte și de coeziunea socială slabă a reprezentat o provocare metodologică până de curând. Studiile contemporane au reușit să estimeze beneficiile economice ale unei societăți coezive puternice, agregând peste 200 de indicatori din 25 de surse de date diferite (Foa, 2011). Un exemplu elocvent îl oferă regiunea Americii Centrale și de Sud, unde complexitatea interacțiunilor dintre factorii sociali, economici și

instituționali modelează procesele de dezvoltare, iar nivelurile scăzute de încredere între indivizi și inegalitățile persistente influențează negativ coeziunea socială (Ferroni, Mateo și Payne, 2008). În Uniunea Europeană, politicile de coeziune socială au evoluat pentru a răspunde provocărilor economice, incluzând dimensiuni precum incluziunea digitală și consolidarea încrederii sociale și s-au adaptat continuu la transformările structurale ale societăților contemporane (Slukin, 2025a).

În acest context, coeziunea poate fi înțeleasă drept o capacitate a unei societăți agregate de a ajuta indivizii să transforme resursele pe care le au la dispoziție în bunăstare. Astfel, din multitudinea de moduri în care a fost conceptualizat termenul de coeziune socială, perspectiva dezvoltării urmărește, mai ales, calitatea relațiilor sociale dintr-o comunitate sau societate, gradul de solidaritate și capacitatea colectivă de a acționa în mod coordonat pentru atingerea obiectivelor comune (Jenson, 2010). De asemenea, capitalul social, conceptualizat ca rețele de relații sociale și norme de reciprocitate care facilitează acțiunea colectivă, constituie o dimensiune fundamentală pentru procesele de dezvoltare, ca de altfel și încrederea interpersonală, care funcționează ca un mecanism de reducere a costurilor de tranzacție și de facilitare a cooperării sociale (Ferroni, Mateo și Payne, 2008).

Coeziunea socială influențează dezvoltarea, dar este, la rândul său, influențată de procesele de dezvoltare. Inegalitățile economice pot eroda coeziunea socială, în timp ce creșterea economică incluzivă poate consolida-o. Această reciprocitate subliniază importanța abordărilor integrate care adresează simultan dimensiunile economice și sociale ale dezvoltării.

2.2 Coeziunea socială și dezvoltarea economică

Relația dintre coeziunea socială și dezvoltarea economică a fost obiectul unei atenții crescânde în literatura economică și sociologică, argumentele teoretice evidențiind influența coeziunii asupra performanței economice prin multiple mecanisme, incluzând reducerea costurilor de tranzacție, facilitarea cooperării economice,

stimularea inovației și îmbunătățirea calității instituțiilor (Foa, 2011; Majeed, 2017). Astfel, Osberg (2003) afirmă că societățile coezive beneficiază de costuri de tranzacție mai reduse datorită nivelurilor mai ridicate de încredere interpersonală, mai precis, când actorii economici au încredere unii în alții, ei pot încheia tranzacții mai complexe fără a necesita contracte detaliate și mecanisme costisitoare de monitorizare și aplicare a contractelor. Această reducere a costurilor de tranzacție se reflectă în eficiență economică sporită și în facilitarea schimburilor economice. La rândul său, într-un studiu empiric asupra relației dintre creșterea economică și coeziunea socială în țările Organizației Conferinței Islamice, Majeed (2017) identifică o relație pozitivă și semnificativă statistic între indicatorii de coeziune socială (în special încrederea și participarea civică) și ratele de creștere economică.

Unul dintre mecanismele principale prin care coeziunea socială influențează dezvoltarea economică este facilitarea investițiilor și a acumulării de capital. Societățile cu niveluri ridicate de coeziune socială tind să aibă rate mai mari de investiții, atât publice, cât și private (Ferroni, Mateo și Payne, 2008). Încrederea interpersonală și stabilitatea socială reduc incertitudinea și riscul perceput, încurajând investitorii să angajeze capital în proiecte pe termen lung. De asemenea, la nivel comunitar, capitalul social facilitează accesul la credit și la resurse financiare, în special pentru întreprinzătorii din medii defavorizate. Rețelele sociale dense și relațiile de încredere pot funcționa ca substitut pentru garanțiile formale, permițând indivizilor să acceseze finanțare pentru activități productive (Trigilia, 2001; Ansari, Munir și Gregg, 2012).

Un alt mecanism se poate observa în strategiile de stimulare a inovației și a transferului de cunoștințe. Relațiile sociale și rețelele de sprijin includ atât legăturile puternice din cadrul grupurilor primare (familie, prieteni), cât și legăturile slabe care conectează indivizi din grupuri diferite și facilitează atât solidaritatea internă a grupurilor, cât și integrarea la nivel societal (Forrest și Kearns, 2001). Prin urmare, rețelele sociale dense favorizează circulația informațiilor și a ideilor, creând oportunități pentru colaborare și

inovație (Trigilia, 2001). În clustere industriale și în ecosisteme de inovare, capitalul social și coeziunea comunitară facilitează schimbul de cunoștințe tacite și cooperarea între firme, universități și instituții de cercetare, rezultatul fiind creșterea capacității de inovare, măsurată prin numărul de brevete, volumul investițiilor în cercetare-dezvoltare, rata de adoptare a de noi tehnologii (Ferroni, Mateo și Payne, 2008). Această relație reflectă atât efectele directe ale rețelelor sociale asupra difuzării cunoștințelor, cât și efectele indirecte prin îmbunătățirea calității instituțiilor care susțin inovația.

Aceleași rețele sociale puternice influențează funcționarea pieței muncii și nivelurile de productivitate prin facilitarea căutării locurilor de muncă și potrivirea dintre angajatori și angajați, reducând durata șomajului. În comunitățile cu capital social ridicat, informațiile despre oportunități de muncă circulă mai eficient, iar recomandările personale facilitează angajarea. La nivel organizațional, coeziunea între angajați și încrederea în management sunt asociate cu productivitate mai ridicată, satisfacție în muncă mai mare și rate mai scăzute de fluctuație a personalului, deoarece normele de reciprocitate, care prescriu comportamente de ajutor mutual și sancționează comportamentele oportuniste, consolidează stabilitatea relațiilor sociale și predictibilitatea interacțiunilor (Gootaert și van Bastelaer, 2008). Prin urmare, normele de reciprocitate și cooperare facilitează munca în echipă și rezolvarea eficientă a problemelor, contribuind la performanța organizațională, iar încrederea interpersonală și încrederea în instituții constituie fundamente ale cooperării sociale și ale funcționării eficiente a societății (Ferroni, Mateo și Payne, 2008).

O bogată literatură de specialitate evidențiază faptul că societățile coezive tind să fie mai stabile din punct de vedere macroeconomic și mai reziliente în fața șocurilor economice. Coeziunea socială contribuie la obținerea consensului social necesar pentru implementarea reformelor economice dificile și pentru menținerea disciplinei fiscale (Osberg, 2003). În perioade de criză economică, societățile cu niveluri ridicate de coeziune socială pot mobiliza mai eficient resurse pentru sprijinirea celor afectați și

pentru menținerea stabilității sociale. Studiul lui Addeo, Bottoni și Masullo (2017) privind coeziunea socială în timpul crizei economice din Uniunea Europeană demonstrează că țările cu niveluri mai ridicate de coeziune socială înainte de criză au reușit să mențină mai bine stabilitatea socială și să implementeze mai eficient politici de ajustare, evitând spirala negativă a instabilității sociale și a declinului economic. La polul opus, inegalitatea economică și socială reprezintă un factor major care afectează coeziunea socială. Inegalitățile persistente interferează cu coeziunea socială prin erodarea încrederii interpersonale, prin crearea de bariere în comunicarea și cooperarea între grupuri sociale și prin generarea de tensiuni și conflicte. Studii recente subliniază că relația dintre inegalitate și coeziune socială este mediată de factori instituționali și culturali (Ferroni, Mateo și Payne, 2008). Societățile cu instituții puternice și cu tradiții de solidaritate socială pot menține niveluri relativ ridicate de coeziune socială chiar și în prezența unor inegalități semnificative, în timp ce societățile cu instituții slabe sunt mai vulnerabile la efectele erozive ale inegalității asupra coeziunii sociale (Majeed, 2017).

Pe de altă parte, coeziunea socială și dezvoltarea economică se influențează reciproc, creând potențial cercuri virtuozitate sau vicioase. Societățile care reușesc să construiască coeziune socială beneficiază de performanțe economice îmbunătățite, care, la rândul lor, pot consolida coeziunea socială prin reducerea inegalităților și prin creșterea încrederii în instituții (Ferroni, Mateo și Payne, 2008). De asemenea, politicile de dezvoltare trebuie să integreze explicit obiective de consolidare a coeziunii sociale, recunoscând că aceasta nu este doar un rezultat dezirabil, ci și un mijloc esențial pentru atingerea obiectivelor de dezvoltare economică și socială. Strategiile de dezvoltare ar trebui să includă indicatori de coeziune socială alături de indicatori economici tradiționali, permițând monitorizarea progresului și identificarea zonelor care necesită intervenții (Ceano-Vivas și Paez Perez, 2014; Mykhailenko, Stoianenko și Zhavoronok, 2024; Foa, 2011). Mai mult, reducerea inegalităților economice și promovarea incluziunii sociale sunt esențiale pentru consolidarea

coeziunii sociale. Politicile redistributive, sistemele comprehensive de protecție socială și investițiile în educație și sănătate accesibile tuturor pot contribui la reducerea inegalităților și la consolidarea sentimentului de solidaritate socială (Ferroni, Mateo și Payne, 2008; Phillips și Bernam, 2008), iar politicile de incluziune socială ar trebui să vizeze grupurile vulnerabile și marginalizate, asigurând accesul lor egal la oportunități economice, la servicii publice, și la participare civică (Ansari, Munir și Gregg, 2012).

2.3 Coeziunea socială și calitatea vieții

Calitatea vieții se referă în general la bunăstarea indivizilor, în diverse aspecte ale vieții lor care îi fac fericiți, fiind o caracteristică agregată a unei societăți, de obicei măsurată la nivel național. În afara factorilor economici care contribuie la bunăstarea unei societăți sau a unui individ, există și alți determinanți (culturali sau sociali) care influențează bunăstarea subiectivă. În acest context, dacă într-o țară există grupuri marginalizate, acestea vor contribui mai puțin la bunăstarea generală, deoarece acești oameni vor fi mai puțin educați, vor avea mai puține competențe și abilități și vor fi mai puțin dornici să contribuie, dacă simt că societatea nu îi tratează ca cetățeni cu drepturi depline. Prin urmare, costurile statului cu menținerea nivelului general al calității vieții ar crește, guvernării putând recurge la măsuri sporite de securitate (creșterea forțelor de securitate, mai multe echipamente pentru serviciile de securitate, mai mari și mai bine păzite închisori) sau pot investi în strategii și politici care să crească coeziunea socială și astfel să ridice indicatorii de dezvoltare socială (Club de Madrid, 2011).

Coeziunea socială exercită un impact profund asupra bunăstării individuale, influențând multiple dimensiuni ale calității vieții. Cercetările demonstrează că indivizii care trăiesc în comunități cu niveluri ridicate de coeziune socială raportează niveluri mai ridicate de satisfacție în viață, de fericire subiectivă și de sănătate mentală. Atât capitalul social individual, cât și coeziunea socială la nivel de grup contribuie semnificativ la bunăstarea persoanelor în vârstă, mecanismele identificate de cercetători

incluzând: sprijinul social emoțional și instrumental, sentimentul de apartenență și de securitate și accesul la resurse comunitare. Rezultatele subliniază că bunăstarea adulților în vârstă poate fi îmbunătățită prin consolidarea capitalului social individual și prin îmbunătățirea calității serviciilor comunitare (Cramm, van Dijk și Nieboer, 2013).

Relația dintre coeziunea socială și sănătatea publică (una dintre dimensiunile bunăstării colective) a fost documentată extensiv în literatura de specialitate, studiile ajungând la concluzia că indicatori de sănătate mai buni (mortalitate mai scăzută, incidență redusă a bolilor cronice și sănătate mentală îmbunătățită) sunt înregistrați în comunitățile coezive. Aceast efect este obținut prin multiple mecanisme: sprijinul social reduce stresul și facilitează comportamente sănătoase; normele sociale promovează stiluri de viață sănătoase; capitalul social facilitează accesul la servicii de sănătate și la informații despre sănătate. Aceleași analize demonstrează că efectele coeziunii sociale asupra sănătății persistă chiar după controlarea factorilor individuali precum venitul, educația și comportamentele de sănătate, evidențiind faptul că există efecte ale mediului social asupra sănătății (Cramm, van Dijk și Nieboer, 2013). Această constatare are implicații importante pentru politicile de sănătate publică și intervențiile care consolidează coeziunea comunitară, generând beneficii de sănătate semnificative.

Coeziunea socială influențează, de asemenea, rezultatele educaționale și dezvoltarea umană prin multiple canale: în comunitățile coezive, părinții, profesorii și alți membri ai comunității colaborează mai eficient pentru a sprijini educația copiilor; rețelele sociale dense facilitează monitorizarea comportamentului copiilor și consolidarea normelor care valorizează educația; la nivel de școală și de clasă, coeziunea socială între elevi și între elevi și profesori creează un mediu de învățare mai favorabil, caracterizat prin încredere, cooperare și sprijin reciproc. Aceste condiții facilitează învățarea, reduc abandonul școlar și promovează dezvoltarea competențelor sociale și emoționale ale elevilor. Mai mult, în cazul comunităților defavorizate, capitalul

social poate funcționa ca un mecanism de compensare pentru lipsa resurselor materiale, facilitând accesul la oportunități educaționale și la informații despre căi de mobilitate socială (Ansari, Munir și Gregg, 2012). La rândul ei, educația joacă un rol important în construirea coeziunii sociale prin promovarea valorilor democratice, prin dezvoltarea competențelor sociale și civice și prin facilitarea mobilității sociale. Investițiile într-o educație de calitate, accesibilă tuturor, sunt esențiale pentru consolidarea coeziunii sociale pe termen lung (Ansari, Munir și Gregg, 2012). De asemenea, curriculumul educațional ar trebui să includă componente care promovează înțelegerea și respectul pentru diversitate, care dezvoltă competențe de cooperare și rezolvare a conflictelor, și care încurajează participarea civică și angajamentul comunitar.

Calitatea guvernantei, eficacitatea politicilor publice și corupția redusă, alte elemente care contribuie la bunăstarea unei comunități, sunt la rândul lor influențate de gradul de coeziune socială (Ferroni, Mateo și Payne, 2008). În acest caz, cea de-a treia componentă a coeziunii sociale, participarea civică și angajamentul comunitar, implică angajarea cetățenilor în acțiuni voluntare, în procesele democratice și în activități comunitare. Această dimensiune evidențiază caracterul dinamic al coeziunii sociale, care nu este doar un stoc de resurse sociale, ci și un proces continuu de construire și menținere a legăturilor sociale. În acest fel, cetățenii din societățile coezive monitorizează mai atent acțiunile oficialilor publici și sunt mai dispuși să se mobilizeze pentru a sancționa comportamentele corupte sau ineficiente (Trigilia, 2001). Apoi, coeziunea socială facilitează consensul social necesar pentru implementarea reformelor și a politicilor publice complexe, deoarece în societățile fragmentate, grupurile de interes pot bloca reforme benefice pentru societate în ansamblu, dar care afectează interesele lor particulare. În contrast, în societăți coezive, există o mai mare disponibilitate pentru compromis și pentru acceptarea costurilor pe termen scurt în vederea beneficiilor colective pe termen lung (Osberg, 2003).

Coeziunea socială joacă un rol important și în promovarea incluziunii sociale și reducerea sărăciei. Rețelele sociale și capitalul social facilitează accesul persoanelor defavorizate la oportunități economice, la informații și la resurse, iar în comunitățile cu capital social ridicat, se dezvoltă mecanisme informale de sprijin care protejează indivizii vulnerabili în perioade de dificultate (Grootaert și van Bastelaer, 2008; Ansari, Munir și Gregg, 2012). Totuși, în timp ce coeziunea socială poate facilita incluziunea prin extinderea rețelor de sprijin și prin promovarea normelor de solidaritate, ea poate, de asemenea, să excludă grupuri considerate „străine” sau „diferite”. Distincția dintre „bonding” și „bridging social capital” este relevantă aici: în timp ce capitalul de tip „bonding” consolidează solidaritatea în cadrul grupurilor, capitalul de tip „bridging” facilitează integrarea între grupuri și incluziunea la nivel societal (Forrest și Kearns, 2001). De asemenea, studiile privind coeziunea socială în contexte de diversitate etnică subliniază că efectele diversității asupra coeziunii sociale sunt mediate de factori contextuali, precum nivelul de dezavantaj economic și calitatea instituțiilor locale (Laurence, 2011).

Politicile publice ar trebui să sprijine dezvoltarea capitalului social și consolidarea rețelor comunitare prin: susținerea organizațiilor societății civile și a inițiativelor comunitare; crearea de spații și oportunități pentru interacțiune socială și cooperare; și facilitarea participării cetățenilor la procesele de luare a deciziilor la nivel local (Holdsworth, Hartman și Hemingway, 2009). De asemenea, investițiile în infrastructura socială (centre comunitare, spații publice, facilități recreative) pot facilita interacțiunile sociale și pot consolida sentimentul de apartenență la comunitate. Programele care promovează voluntariatul și angajamentul civic pot contribui la construirea de rețele sociale și la consolidarea normelor de reciprocitate (Holdsworth, Hartman și Hemingway, 2009). De asemenea, politicile de promovare a coeziunii sociale trebuie să fie sensibile la contextele specifice și la diversitatea culturală, etnică, și religioasă (Njozela, Dhurup și Surujlal, 2021; Pham, Vinck și Weinstein, 2022; Janmaat, 2011). În societăți multiculturale,

provocarea este de a promova forme de coeziune socială care să respecte și să valorizeze diversitatea, facilitând în același timp cooperarea și solidaritatea la nivel societal. Abordările care promovează dialogul intercultural, care combat discriminarea și prejudecățile și care creează oportunități pentru interacțiuni pozitive între grupuri diverse pot contribui la construirea capitalului social de tip „bridging” (Forrest și Kearns, 2001; Laurence, 2011).

Un alt argument în favoarea importanței coeziunii sociale pentru mobilizarea resurselor locale și pentru implementarea inițiativelor de dezvoltare este oferit de capacitatea mai mare de acțiune colectivă, care permite să se identifice problemele comune, să se elaboreze soluțiile și să se mobilizeze resursele pentru implementarea acestora. Holdsworth, Hartman și Hemingway (2009) identifică dimensiuni precum participarea la evenimente locale, sprijinul reciproc între vecini și capacitatea de mobilizare colectivă în asociere cu rezultate pozitive de dezvoltare comunitară (îmbunătățirea infrastructurii locale, dezvoltarea de servicii comunitare, și consolidarea identității locale). La rândul său, Trigilia (2001) subliniază importanța capitalului social pentru dezvoltarea locală, argumentând că acesta facilitează cooperarea între actori economici, instituții publice și organizații civice, creând o mai mare capacitate de a valorifica oportunitățile economice, de a atrage investiții și de a implementa strategii de dezvoltare integrate. Nu în ultimul rând, Ceano-Vivas et al. revizuiesc relația dintre dezvoltarea durabilă și coeziunea socială, argumentând că cele două concepte sunt interdependente (Ceano-Vivas și Paez Perez, 2014).

Dezvoltarea durabilă necesită cooperare socială pe termen lung și disponibilitatea de a face compromisuri între generații și între grupuri sociale, aspecte facilitate de coeziunea socială. De asemenea, regiunile cu niveluri mai ridicate de coeziune socială au performanțe mai bune pe indicatori de dezvoltare durabilă, incluzând dimensiuni economice, sociale și de mediu, ceea ce demonstrează faptul că investițiile în coeziune socială pot contribui la atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă (Mykhailenko, Stoianenko și Zhavoronok, 2024). Prin urmare, coeziunea socială

este atât un obiectiv, cât și un mijloc al politicilor de bunăstare (Phillips și Berman, 2008). Sistemele de protecție socială bine concepute pot consolida coeziunea socială prin reducerea inegalităților și prin promovarea incluziunii, în timp ce coeziunea socială facilitează susținerea politică pentru menținerea și îmbunătățirea acestor sisteme. La nivel regional și local, politicile de coeziune ar trebui să sprijine dezvoltarea economică incluzivă, să consolideze capacitatea instituțională locală și să faciliteze participarea comunităților la procesele de dezvoltare (Slukin, 2025b; Mykhailenko, Stoianenko și Zhavoronok, 2024; Trigilia, 2001). Politicile de coeziune regională ar trebui să abordeze disparitățile între regiuni, asigurând că toate regiunile au acces la infrastructură, servicii și oportunități economice adecvate. Totuși, este important ca aceste politici să nu se limiteze la transferuri financiare, ci să includă și investiții în construirea capacității instituționale și a capitalului social local (Lloyd, Becker și Jones, 2024).

În ceea ce privește reziliența comunitară în fața șocurilor și crizelor, comunitățile coezive au o capacitate mai mare de a răspunde eficient la dezastre naturale, crize economice sau alte evenimente perturbatoare (Holdsworth, Hartman și Hemingway, 2009). Rețelele sociale dense facilitează mobilizarea rapidă a sprijinului pentru cei afectați, în timp ce încrederea și cooperarea facilitează coordonarea eforturilor de răspuns și recuperare. În contextul creșterii fluxurilor de persoane strămutate, factorii care facilitează sau împiedică coeziunea socială între comunitatea gazdă și noii veniți sunt esențiali pentru prevenirea conflictelor și pentru facilitarea integrării (Pham, Vinck și Weinstein, 2022). Politicile publice ar trebui să recunoască rolul coeziunii sociale în consolidarea rezilienței comunitare și societale în fața șocurilor și crizelor (Addeo, Bottoni și Masullo, 2017). Investițiile în coeziune socială în perioade de stabilitate pot genera dividende semnificative în perioade de criză, facilitând cooperarea și solidaritatea necesare pentru răspuns și recuperare eficiente. Sistemele de protecție socială robuste, care protejează indivizii vulnerabili în perioade de dificultate, pot preveni erodarea coeziunii sociale în timpul crizelor

economice. Mecanismele de dialog social și de consultare pot facilita consensul necesar pentru implementarea măsurilor de ajustare dificile, dar necesare.

2.4 Provocări în măsurarea indicatorilor de măsurare a influenței coeziunii sociale asupra proceselor de dezvoltare

De-a lungul timpului, cercetătorii au dezvoltat diverse abordări pentru operaționalizarea și măsurarea coeziunii sociale, variind de la indicatori simpli bazați pe sondaje până la indici complecși care agregă multiple dimensiuni (Foa, 2011; Ferroni, Mateo și Payne, 2008; Jenson, 2010). O provocare fundamentală constă în echilibrarea complexității coeziunii sociale, care necesită măsurarea multiplelor sale dimensiuni pentru a fi captată adecvat, și a indicilor prea complecși care pot fi dificil de interpretat și de utilizat în analize comparative sau în evaluarea politicilor publice (Njozela, Dhurup și Surujlal, 2021).

Cercetările recente identifică mai multe dimensiuni principale care trebuie incluse în măsurarea comprehensivă a coeziunii sociale, atunci când aceasta este invocat rolul său în procesele de dezvoltare (Ferroni, Mateo și Payne, 2008; Majeed, 2017; Trigilia, 2001; Holdsworth, Hartman și Hemingway, 2009; Janmaat, 2011; Forrest și Kearns, 2001; Cramm, van Dijk și Nieboer, 2013):

- dimensiunea încrederii reprezintă un element central în majoritatea cadrelor de măsurare. Aceasta include atât încrederea interpersonală (încrederea generalizată în alți oameni), cât și încrederea instituțională (încrederea în instituțiile publice, în sistemul judiciar, în poliție etc.). Studiile utilizează frecvent întrebări din sondaje precum World Values Survey sau European Social Survey pentru a măsura aceste aspecte;
- dimensiunea participării civice și a angajamentului social captează gradul în care cetățenii sunt implicați în viața comunitară și în procesele democratice. Indicatorii relevanți

inclus: participarea la alegeri, apartenența la organizații voluntare, participarea la activități comunitare, și implicarea în acțiuni colective;

- dimensiunea rețelelor sociale și a suportului social măsoară densitatea și calitatea relațiilor sociale. Aceasta poate include indicatori precum: frecvența interacțiunilor sociale, dimensiunea rețelelor personale, disponibilitatea sprijinului social în situații de nevoie, și gradul de izolare socială;
- dimensiunea valorilor și normelor comune se referă la gradul de consens în societate privind valorile fundamentale și normele de comportament. Indicatorii pot include: acordul privind principiile democratice, acceptarea diversității, atitudinile față de redistribuirea resurselor, și percepțiile despre echitate și justiție socială;
- dimensiunea incluziunii și echității sociale captează gradul în care toți membrii societății au acces la oportunități și resurse. Indicatorii relevanți includ: nivelurile de inegalitate economică, discriminarea percepută, accesul la servicii publice, și participarea diferitelor grupuri sociale la viața economică și politică.

Alți cercetători au dezvoltat indici complecși care agregă multiple dimensiuni ale coeziunii sociale. Astfel, Ferroni, Mateo și Payne (2008) au propus un indice exploratoriu de coeziune structurat în jurul definiției care leagă coeziunea de capitalul social și inegalitate și integrează date despre încredere interpersonală, inegalitate economică, participare civică și eficacitatea guvernamentală. Un alt exemplu este reprezentat de setul de măsuri instituționale sociale utilizat în studii comparative internaționale, care acoperă peste 200 de indicatori din 25 de surse de date diferite, ceea ce permite capturarea nuanțelor coeziunii sociale în contexte diverse și facilitează identificarea de studii de caz relevante pentru construirea coeziunii sociale (Foa, 2011). La nivelul Uniunii Europene, au fost dezvoltate cadre de măsurare care includ dimensiuni specifice precum incluziunea digitală, încrederea în instituțiile europene și solidaritatea transnațională. Aceste cadre

reflectă adaptarea conceptului de coeziune socială la provocările economiei în rețea și ale integrării europene (Slukin, 2025a).

Măsurarea indicatorilor și indicilor menționați anterior se confruntă cu mai multe limitări importante. O primă limitare se referă la faptul că încrederea sau participarea civică pot avea semnificații diferite în contexte culturale diverse, afectând comparabilitatea datelor (Njozela, Dhurup și Surujlal, 2021). O a doua limitare este dată de natura dinamică a coeziunii sociale, majoritatea măsurătorilor captând stări la un moment dat, dar fenomenele evoluează în timp, fiind influențate de evenimente și procese sociale (Addeo, Bottoni și Masullo, 2017). Prin urmare, studiile longitudinale sunt necesare pentru a înțelege aceste dinamici, dar sunt costisitoare și rare. Ultima limitare se referă la nivelul de analiză, coeziunea socială putând fi conceptualizată și măsurată la nivel individual, comunitar, regional sau național, iar complexitatea relațiilor dintre aceste niveluri necesită cadre analitice multi-nivel (Forrest și Kearns, 2001; Cramm, van Dijk și Nieboer, 2013; Bottoni, 2018).

2.5 Concluzii

Coeziunea socială reprezintă un element fundamental al societăților prospere și reziliente. Evidențele analizate în acest document demonstrează că investițiile în consolidarea coeziunii sociale pot genera beneficii substanțiale în termeni de dezvoltare economică, bunăstare socială, calitate a guvernancei și reziliență comunitară. Totuși, construirea și menținerea coeziunii sociale în societățile contemporane, caracterizate prin diversitate crescândă, inegalități persistente și transformări rapide, reprezintă o provocare complexă care necesită angajament pe termen lung și abordări integrate.

Evidențele empirice și argumentele teoretice converg către recunoașterea coeziunii sociale ca un factor esențial pentru dezvoltarea economică și socială durabilă. Coeziunea socială este un catalizator al dezvoltării, influențând performanța economică, calitatea guvernancei, bunăstarea individuală și reziliența

comunitară (Foa, 2011; Ferroni, Mateo și Payne, 2008; Majeed, 2017; Osberg, 2003). Impactul coeziunii sociale asupra dezvoltării se manifestă prin multiple mecanisme: reducerea costurilor de tranzacție și facilitarea cooperării economice; stimularea investițiilor, inovației și transferului de cunoștințe; îmbunătățirea eficienței pieței muncii și a productivității; consolidarea stabilității macroeconomice; îmbunătățirea calității guvernantei și a politicilor publice; promovarea bunăstării individuale și a sănătății publice; și consolidarea rezilienței comunitare în fața șocurilor și crizelor (Grootaert și van Bastelaer, 2008; Trigilia, 2001; Cramm, van Dijk și Nieboer, 2013).

Relația dintre coeziunea socială și dezvoltare este mediată de factori contextuali, incluzând structurile instituționale, moștenirea istorică, nivelurile de inegalitate și caracteristicile culturale (Adda, 2007; Janmaat, 2011). Această dependență de context subliniază necesitatea adaptării politicilor de promovare a coeziunii sociale la circumstanțele specifice ale fiecărei societăți sau comunități. Succesul acestor politici depinde de înțelegerea profundă a contextelor specifice, de adaptarea intervențiilor la circumstanțele locale și de recunoașterea naturii multidimensionale și dinamice a coeziunii sociale. Colaborarea între sectorul public, sectorul privat, societatea civilă și comunitățile locale este esențială pentru construirea de societăți coezive și prospere.

În contextul multiplelor crize globale contemporane (schimbări climatice, migrație, transformare digitală, pandemii), consolidarea coeziunii sociale devine și mai importantă. Societățile coezive au o capacitate mai mare de a răspunde eficient la aceste provocări, de a implementa transformările necesare și de a asigura că beneficiile dezvoltării sunt distribuite echitabil. Investițiile în coeziune socială reprezintă, astfel, o necesitate strategică pentru dezvoltarea durabilă și incluzivă în secolul XXI.

Bibliografie

- Adda, J. (2007). Divergent effect of social cohesion on economic growth in East Asia and Latin America. *Honors Theses. Paper 71*. Disponibil la <https://digitalcommons.colby.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1070&context=honorsthesis>. Accesat în ianuarie 2026
- Addeo, F., Bottoni, G., & Masullo, G. (2017). Social Cohesion in the Time of Crisis: An Empirical Research on EU Member States. *Athens Journal of Social Sciences*, 4(3). DOI: 10.30958/AJSS.4-3-2
- Ansari, S., Munir, K., & Gregg, T. (2012). Impact at the ‘bottom of the pyramid’: The role of social capital in capability development and community empowerment. *Social Science Research Network*. DOI: 10.2139/SSRN.2034297
- Bottoni, Gianmari. (2018). A Multilevel Measurement Model of Social Cohesion. *Social Indicators Research*, 136, pp. 835-857, DOI: 10.1007/s11205-016-1470-7
- Ceano-Vivas, M. și Páez Pérez, P. (2014). Revisiting the Relationship between Sustainable Development and Social Cohesion. *Social Science Research Network*. DOI: 10.2139/SSRN.2521322
- Club de Madrid. (2009). *A Call to Action for Leadership to Build Shared Societies*, Madrid: Club de Madrid Press
- Cramm, J. M., van Dijk, H. M., & Nieboer, A. P. (2013). The importance of neighborhood social cohesion and social capital for the well-being of older adults in the community. *Tijdschrift Voor Gerontologie En Geriatrie*, 44(1), 23-32. DOI: 10.1007/S12439-013-0010-Z
- Ferroni, M., Mateo, M., și Payne, M. (2008). Development under conditions of inequality and distrust: Social cohesion in Latin America. *Research Papers in Economics*. DOI: 10.18235/0011339
- Foa, R. (2011). The Economic Rationale for Social Cohesion – The Cross-Country Evidence. *University of Cambridge Research Outputs*. DOI: 10.17863/cam.90182

- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143. DOI: 10.1080/00420980120087081
- Grootaert, C., & van Bastelaer, T. (2008). *The role of social capital in development: An empirical assessment*. Cambridge: Cambridge University Press
- Janmaat, J. G. (2011). Social Cohesion as a Real-life Phenomenon: Assessing the Explanatory Power of the Universalist and Particularist Perspectives. *Social Indicators Research*, 100, 61-83. DOI: 10.1007/S11205-010-9707-3
- Jenson, J. (2010). *Defining and Measuring Social Cohesion*. Hampshire: Commonwealth Secretariat and United Nations Research Institute for Social Development Press
- Holdsworth, L., Hartman, Y., & Hemingway, L. (2009). Indicators of community cohesion in an Australian country town. *Commonwealth Journal of Local Governance*, 2. DOI: 10.5130/CJLG.V0I2.1009
- Laurence, J. (2011). The Effect of Ethnic Diversity and Community Disadvantage on Social Cohesion: A Multi-Level Analysis of Social Capital and Interethnic Relations in UK Communities. *European Sociological Review*, 27(1), 70-89. DOI: 10.1093/ESR/JCP057
- Lloyd, D., Becker, C., & Jones, K. (2024). A Socio-Technical Perspective on Fostering Sustainable Community Development via Social Capital and Social Cohesion. IEEE ACSOS-C. DOI: 10.1109/acsos-c63493.2024.00032
- Majeed, M. T. (2017). Economic Growth and Social Cohesion: Evidence from the Organization of Islamic Conference Countries. *Social Indicators Research*, 135, 1-23. DOI: 10.1007/S11205-016-1332-3
- Mykhailenko, O., Stoianenko, I., & Zhavoronok, A. (2024). Progress in the Field of Sustainable Development as a Result of Implementing the Potential of Social Cohesion: Regional Context. *Przegląd Strategiczny*. DOI: 10.35784/preko.5534

- Njozela, L., Dhurup, M., & Surujlal, J. (2021). Towards Measuring Social Cohesion in South Africa: Lessons for Nation Branding Developers. *The Strategic Review for Southern Africa*, 39(1). DOI: 10.35293/SRSA.V39I1.320
- Osberg, L. (2003). *The economic implications of social cohesion*. Toronto: University of Toronto Press. DOI: 10.3138/9781442681149
- Pham, P. N., Vinck, P., & Weinstein, H. M. (2022). Hosting New Neighbors: Perspectives of Host Communities on Social Cohesion in Eastern DRC. *World Bank policy research working paper*. DOI: 10.1596/1813-9450-10099
- Phillips, R. și Berman, Y. (2008). Social Cohesion and the Sustainable Welfare Society. *NTU Social Work Review*, 16(1), 1-44
- Slukin, L. (2025a). Social Cohesion Policy: Conceptions and Their Adaptation in Modern Context. *Business Inform*, 6, 29-39. DOI: 10.32983/2222-4459-2025-6-29-39
- Slukin, L. (2025b). Analyzing the Impact of Social Cohesion on Economic Development. *Business Inform*, 7, 15-22. DOI: 10.32983/2222-4459-2025-7-15-22
- Trigilia, C. (2001). Social capital and local development. *European Journal of Social Theory*, 4(4), 427-442. DOI: 10.1177/13684310122225244

CAP. 3 SOCIETATEA COEZIVĂ ȘI DEZVOLTAREA. MODELUL SOCIAL EUROPEAN

3.1 Context

Societatea coezivă și dezvoltarea durabilă reprezintă obiective fundamentale ale construcției europene, materializate prin Modelul Social European (MSE) – un ansamblu complex de principii, instituții și politici care ghidează statele membre în reformarea sistemelor de ocupare, pensii, combatere a sărăciei și sănătate. În contextul provocărilor contemporane generate de globalizare, crize economice, schimbări demografice și transformări tehnologice, înțelegerea relației dintre coeziunea socială și dezvoltarea socială a fost fundamentată teoretic de către numeroși teoreticieni și susținută cu cercetări empirice recente publicate mai ales între 2020 și 2026. Metodologic, analizele combină perspective teoretice din sociologie, economie politică și studii europene cu date empirice privind impactul politicilor sociale. În toate aceste studii, coeziunea socială reprezintă o dimensiune centrală a dezvoltării sociale moderne, fiind conceptualizată ca un construct caracterizat de următoarele elemente (Vaughan-Whitehead, 2015):

- relații sociale. Această dimensiune include rețelele sociale, încrederea în oameni și acceptarea diversității. Rețelele sociale puternice facilitează cooperarea și sprijinul mutual, în timp ce încrederea interpersonală reduce costurile tranzacționale și promovează comportamente pro-sociale;
- conexiuni. Acestea influențează identitatea colectivă, încrederea în instituții și percepția echității. Încrederea instituțională este importantă pentru legitimitatea sistemelor democratice și pentru eficacitatea politicilor publice;
- focalizare pe bunul comun. Acest element include solidaritatea și ajutorul mutual, respectul pentru regulile sociale și participarea civică și reflectă gradul în care membrii societății

sunt dispuși să contribuie la bunul comun și să respecte normele colective;

- valori comune. Aici facem referire la consensul asupra valorilor și preferința pentru valorile care întăresc coeziunea. De altfel, drepturile fundamentale precum libertatea, democrația, demnitatea umană, egalitatea de șanse și coeziunea socială formează baza modelului social european;
- egalitate și inegalitate. În acest context, discuțiile se referă la distribuția resurselor, diversitatea și excluziunea socială. Inegalitățile excesive pot eroda coeziunea socială prin crearea de tensiuni și fragmentare socială;
- calitatea vieții, mai exact bunăstarea psihosocială, sănătatea fizică și condițiile de viață. Acest element reflectă rezultatele concrete ale politicilor sociale asupra vieții cetățenilor.

Cercetările recente confirmă importanța acestor dimensiuni în contextul european. Heidenreich (2022) demonstrează că inegalitățile sociale în Europa sunt din ce în ce mai mult percepute, reglementate și abordate transnațional, evidențiind importanța crescândă a standardelor europene de comparație, a politicilor UE și a practicilor sociale transfrontaliere.

3.2 Conceptualizarea dezvoltării Sociale

Dezvoltarea socială este definită ca procesul prin care o țară, regiune sau comunitate urmărește atingerea unei stări dezirabile, realizat printr-un proces planificat și concertat în timp. Această conceptualizare cuprinde două componente principale (Zamfir și Stoica, 2006):

1. un obiectiv specific sau o „stare” care trebuie atinsă de comunitate, și
2. o serie de acțiuni, strategii, planuri și programe implementate în timp pentru a atinge acel obiectiv.

Uniunea Europeană este un exemplu de dezvoltare socială și economică de amploare, ghidată de obiective pe termen lung și implementată prin planuri strategice. Dezvoltarea comunităților locale reprezintă un caz particular al dezvoltării sociale,

concentrându-se pe susținerea comunităților de a se auto-organiza, rezolva probleme și depăși „înapoierea” (Comisia Europeană, 2022).

Distincția fundamentală între societățile tradiționale și moderne rezidă în modul de abordare a problemelor sociale. În societățile tradiționale, reacțiile la probleme sunt predominant spontane, multe probleme fiind ignorate sau persistând indefinit, în timp ce altele sunt rezolvate prin schimbarea spontană a condițiilor. În contrast, în societățile moderne, rezolvarea problemelor este integrată în dezvoltarea socială – problemele sociale devin baza pentru dezvoltarea planificată strategic, iar rezolvarea lor devine un obiectiv de dezvoltare realizat prin strategii și programe de acțiune colectivă (Diez-Hochleitner, 1992). Această perspectivă este susținută de cercetări recente care evidențiază importanța cadrelor de politici pentru calitatea vieții. Astfel, Goodwin-Hawkins (2024) identifică trei cadre dominante de politici pentru calitatea vieții în UE, evoluând de la 1957 până în prezent, care coexistă, definesc rezultatele și determină acțiunea în contextul Politicii de Coeziune și al Modelului Social European.:

- standardul de viață, care se concentrează pe beneficiile materiale și pe creșterea economică ca mijloace de îmbunătățire a calității vieții. Acest cadru a dominat în primele decenii ale integrării europene, reflectând prioritatea acordată reconstrucției economice și creșterii;
- modelul social care pledează pentru furnizarea colectivă a bunăstării, subliniind importanța protecției sociale, serviciilor publice și drepturilor sociale în asigurarea calității vieții. Acest cadru a câștigat importanță odată cu dezvoltarea MSE și cu extinderea politicilor sociale europene.
- bunăstarea teritorială, care adoptă o abordare bazată pe loc, calitatea vieții fiind influențată de factori locali și regionali specifici. Acest cadru subliniază importanța politicilor adaptate la contextele locale și a abordărilor participative.

Societățile se confruntă continuu cu probleme specifice precum criminalitatea, tensiunile sociale, conflictele, dezastrelor

naturale și crizele economice. Rezolvarea acestor probleme contribuie la îmbunătățirea sistemului, dar nu toate soluțiile se califică drept dezvoltare socială. De exemplu, reducerea criminalității prin crearea continuă de instituții precum poliția și securitatea socială nu constituie neapărat o dezvoltare socială în sens strategic. Zamfir și Stoica (2006) definesc problema socială ca un factor, proces sau stare socială sau naturală care impactează negativ funcționarea societății și condiția umană. Societățile pot răspunde la problemele sociale în mai multe moduri: ignorându-le, ceea ce duce la crize progresive; adoptând soluții cu impact negativ; oscilând între abordarea și ignorarea problemei; implementând soluții suficient de eficace. Tipologia complexă a problemelor sociale, identificată de Zamfir și Stoica (2006) include:

deficitul de dezvoltare. În societățile actuale, există grupuri sociale sau regiuni care sunt „lăsate în urmă”. Exemplu: deficitul major al populației române în ceea ce privește educația, competențele și integrarea competitivă;

1. crizele și dificultățile care afectează unele grupuri/societăți/zona. Exemple: familiile numeroase cu resurse financiare limitate, zone miniere lovite de crize economice și șomaj, populația de romi sau alte grupuri vulnerabile;
2. condițiile naturale sau sociale care au impact asupra condiției umane. Exemple: dezastre naturale, războaie, conflicte sociale majore și boli (cancerul sau bolile cardiovasculare);
3. comportamentele individuale sau colective care afectează alte persoane (criminalitatea, violența și discriminarea);
4. funcționarea deficitară a instituțiilor, corupția și ineficiența;
5. lipsa capacității individuale și colective de acțiune generată de o educație scăzută, indisciplină la locul de muncă și capital social redus;
6. incapacitatea instituțiilor de a fi responsabile de acțiune;
7. lipsa respectului pentru valori fundamentale precum libertatea, democrația, demnitatea umană, egalitatea de șanse, coeziunea socială și egalitatea;

8. apariția unor oportunități de dezvoltare (integrarea în Uniunea Europeană și intrarea pe noi piețe).

Insecuritatea crescândă care marchează lumea modernă generează conflicte sociale inevitabile din cauza pluralismului crescând și a eroziunii valorilor comune. Soluțiile contemporane trebuie să îmbrățișeze diversitatea și să promoveze coeziunea, mai degrabă decât să caute restaurarea omogenității valorice (Crespy, 2022; Argusti, Caramelo și Marra, 2024). Întărirea coeziunii sociale prin extinderea serviciilor sociale și a sistemelor de protecție socială comprehensive necesită mari resurse financiare, multe țări alocând resurse financiare mari pentru realizarea acestor obiective. Cu toate acestea, alocarea mai multor resurse nu este suficientă, guvernele trebuind să facă cheltuielile publice curente și livrarea de servicii mai eficiente și să asigure sustenabilitatea acestora pe termen lung. În cazul țărilor cu resurse puține, această strategie este o provocare reală.

3.3 Modelul Social European

Modelul Social European reprezintă un instrument strategic pentru realizarea obiectivelor Agendei de la Lisabona, caracterizat prin sisteme sociale care asigură protecție și coeziune cetățenilor. MSE nu este un model rigid, ci o combinație unică de elemente, idei și principii care promovează viziuni comune asupra problemelor sociale în cadrul construcției europene. Modelul nu este implementat în toate statele membre, dar a înglobat de-a lungul deceniilor toate aspectele sociale importante și a avut efect asupra unui număr destul de mare de indivizi, astfel încât dreptul social european să fie considerat unul dintre pilonii Uniunii Europene (UE), iar politica socială europeană să fie una dintre cele mai bine susținute financiar politici ale UE (Vaughan-Whitehead, 2015).

În centrul Modelului Social European se află obiectivul de realizare a coeziunii sociale, alături de cea economică și teritorială, statele membre implementând acțiuni pentru a asigura oportunități pentru toți cetățenii UE și pentru a reduce excluziunea socială. Într-o abordare comună, MSE combină măsurile de creștere economică

durabilă cu îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață. În acest context, modelul se poate defini ca un set de standarde minime pentru locul de muncă, garantate prin legislația UE, completat de principii, instituții și policy paper adoptate la nivel UE pentru a ghida statele membre în reformarea politicilor de ocupare a forței de muncă, a sistemelor de pensii, a strategiilor de combatere a sărăciei și a programelor de îmbunătățire a stării de sănătate a populației (Vaughan-Whitehead, 2003).

Acțiunile independente pe care statele membre le-au desfășurat de-a lungul deceniilor în domeniul social au ajuns să stea la baza negocierilor și acordurilor de la nivelul Uniunii Europene. Astăzi, în urma acestui proces evolutiv de construcție instituțională, MSE este un construct complex și multidimensional, intrinsec legat de combinarea dezvoltării economice și echilibrului social, servind ca proiect pentru asigurarea piețelor muncii echitabile, a sistemelor de bunăstare și a politicii de integrare (Crespy, 2022; Jakab și Solymosi-Szekeres, 2023). Principalele caracteristici ale acestui model sunt (Vaughan-Whitehead, 2015; Comisia Europeană 2011):

- îmbunătățirea condițiilor la locul de muncă și a drepturilor angajaților. Legislația UE reglementează următoarele aspecte, care se regăsesc și în normativele naționale: mobilitatea forței de muncă; combaterea concurenței denaturate; promovarea egalității de șanse; îmbunătățirea sănătății și siguranței angajaților; promovarea democrației și transparenței la locul de muncă (ex.: codecizia, informarea, consultarea, participarea financiară etc.). Acestea sunt deja principii de guvernanță corporativă, care presupun angajamentul tuturor actorilor implicați (angajați, angajatori, sindicate, grupuri de lucru etc.);
- sisteme de protecție socială universale și durabile. Solidaritatea socială este un element important al MSE pe care Uniunea Europeană îl promovează constant, tratatele UE conținând o serie de referiri și dispoziții referitoare la o protecție socială universală și solidaritatea asigurată între diferite grupuri în societate, fără a încălca principiul subsidiarității;

- o piață a muncii incluzivă. Strategia de la Lisabona a promovat obiectivul „mai multe locuri de muncă și de mai bună calitate”, UE adoptând obiective cantitative și calitative în ceea ce privește locurile de muncă și ocuparea forței de muncă, cu scopul de a genera salarii echitabile și un nivel de trai decent;
- dialog social puternic și funcțional. În centrul guvernanței problemelor legate de muncă la nivelul Uniunii Europene se află dialogul social, care acoperă mai multe domenii – social, economic și politic. Acest instrument a devenit de-a lungul anilor un mijloc de a înregistra progrese în ceea ce privește dreptul muncii, securitatea și sănătatea, respectiv combaterea discriminării. El poate fi utilizat, combinat, pe mai multe niveluri de negociere (UE, național, sectorial, regional, local sau la nivel de entitate economică), obținerea acordurilor colective între diferiți actori sociali fiind una din caracteristicile unice ale MSE;
- servicii publice și servicii de interes general de calitate. Serviciile de interes general (energia electrică, gazul, transporturile, apă și canal, telefonie, internet etc.) sunt cele care pot influența eforturile de obținere a coeziunii sociale și teritoriale ale UE, prin urmare acestea fac obiectul unui „cadru de calitate” european care se aplică și modelelor sociale naționale;
- incluziune socială și coeziune socială. În baza principiului solidarității, au fost create programe semnificative de protecție și incluziune socială pentru categoriile cele mai vulnerabile de cetățeni, iar din 2002 există o politică coordonată între statele membre de combatere a excluziunii sociale;
- un cadru european de stimulare și sprijin. Uniunea Europeană a sprijinit în permanență politicile sociale naționale, dar, în același timp, a creat și consolidat un cadru propriu pentru politica socială europeană finanțată prin fonduri structurale. Acolo unde legiferarea nu a fost posibilă, au fost elaborate ghiduri, recomandări și planuri de acțiune și monitorizare, care

sprrijină statele membre în efortul lor de îmbunătățire a performanțelor în acest domeniu.

Performanța țărilor care compun Modelul Social European este legată de depășirea compromisurilor dintre funcționarea economiei și efectele din planul social. Omogenitatea MSE este dificil de realizat, deoarece transferul valorilor din modelele nordice și anglo-saxone către alte state membre poate întâmpina rezistență instituțională, socială sau culturală. Literatura de specialitate identifică cinci submodele sociale europene distincte, fiecare cu caracteristici, performanțe și provocări specifice (vezi tabelul 3).

Tabel 3. Submodele ale MSE (Vaughan-Whitehead, 2015; Losada și Ares, 2021; Andor și Watt, 2024; Bilbao-Ubillos, 2023)

Tip de submodel	Caracteristici	Performanța economică	Performanța socială
Modelul Nordic Țări: Danemarc a, Finlanda, Suedia, Olanda	• redistribuire ridicată a bunăstării, • incluziune socială, • asistență socială universală, • dialog social puternic, • cooperare guvernamentală cu partenerii sociali, • se bazează pe principiul universalismului, • oferă servicii sociale	Țările nordice se numără printre cele mai competitive, asigurând coeziune economică și socială. Acestea reușesc să combine rate ridicate de ocupare a forței de muncă cu protecție socială	Modelul nordic diferă radical de modelul continental în performanța socială, reușind să mențină rate scăzute ale sărăciei și inegalității în timp ce susține competitivitatea economică. Cercetările recente confirmă succesul

	generoase tuturor cetățenilor, indiferent de statutul lor pe piața muncii	generoasă, demonstrând că eficiența economică și echitatea socială nu sunt neapărat incompatibile .	relativ al modelului nordic în menținerea coeziunii sociale, în rezistența la presiunile economice și în menținerea nivelurilor ridicate de protecție socială.
Modelul Anglo-Saxon Țări: Marea Britanie, Irlanda	• sistem liberal de bunăstare, • asistență socială limitată, • asigurări private comprimate • piață a muncii nereglementată (responsabilitate individuală pentru căutarea locului de muncă). • responsabilitate individuală • mecanisme de piață pentru alocarea resurselor.	Taxare scăzută, beneficii de șomaj scăzute relative la salariu, dar creșterea economică duce la inegalitate salarială și de venit. Modelul promovează flexibilitatea pieței muncii și crearea de locuri de muncă, dar	Acest model pune accent pe responsabilitatea individuală și pe mecanismele de piață pentru alocarea resurselor. Modelul anglo-saxon s-a îndepărtat treptat de modelul nordic, trecând de la responsabilitate individuală pentru securitatea

		cu costul unor inegalități mai mari.	socială la responsabilitatea individuală. Această tranziție reflectă o schimbare filosofică fundamentală în abordarea protecției sociale.
Modelul Continent al Țărilor: Franța, Germania, Austria, Belgia, Luxemburg	• ocuparea forței de muncă este baza pentru transferurile sociale, • beneficiile sunt mai mici decât în modelul nordic, • piața muncii este reglementată (flexibilitate scăzută a lucrătorilor), • negocierile salariale sunt centralizate	Taxare ridicată, crearea mai scăzută de locuri de muncă în sectorul privat, beneficiile descurajează căutarea locului de muncă, șomaj ridicat, tinerii și femeile sunt mai puțin integrați pe piața muncii, dar inegalitatea veniturilor	Acest model se bazează pe principiul asigurărilor sociale legate de statutul ocupațional. Reglementarea extensivă a pieței muncii și dependența de transferurile sociale legate de ocupare creează rigidități care pot împiedica adaptarea la schimbările economice rapide

		este mai scăzută.	
		Modelul continental se confruntă cu provocări în adaptarea la schimbările economice și demografice.	
Modelul Sudic Țări: Grecia, Italia, Spania, Portugalia, Malta, Cipru	• rol limitat al statului în furnizarea de beneficii sociale fragmentate, • cheltuieli sociale ținute către vârstnici și grupuri ocupaționale specifice, • piața muncii extrem de segmentată și reglementată, • negocieri salariale centralizate.	Familia joacă un rol semnificativ în bunăstare datorită modelului predominant de afaceri familiale. Rolul central al familiei în furnizarea bunăstării poate fi problematic în contextul schimbărilor demografice și al transformărilor structurii familiale.	Cheltuieli sociale scăzute, beneficii de șomaj scăzute, forță de muncă inflexibilă, cele mai mari inegalități de venit și decalaje regionale mari. Modelul sudic se confruntă cu provocări semnificative în asigurarea protecției sociale adecvate și în promovarea coeziunii sociale.

		Studiul subliniază că modelul sudic se confruntă cu provocări particulare în contextul integrării europene și al presiunilor competitive	
Modelul de catching-up Țări: Europa Centrală și de Est	• tranziția la economia de piață, • sisteme naționale de bunăstare diverse, • unele țări au crescut cheltuielile de protecție socială, • altele s-au concentrat pe decalajele de dezvoltare. • piața muncii este reglementată, • dialogul social este subdezvoltat	Creștere economică ridicată, polarizare a veniturilor, rate ridicate de ocupare. Modelul reflectă provocările specifice ale tranziției post-comuniste și ale integrării în structurile europene.	Există o diversitate semnificativă între țările din această categorie, reflectând diferențele în traiectoriile de tranziție și în prioritățile politice. Unele țări au adoptat reforme sociale mai extinse, în timp ce altele au menținut sisteme mai limitate de

	• securitatea socială este scăzută		protecție socială. Provocări continue în atingerea standardelor de protecție socială ale Europei de Vest, în contextul presiunilor economice și demografice
--	--	--	---

3.4 Politica Socială Europeană și modelul social european

Politica socială europeană a evoluat semnificativ de-a lungul deceniilor de construcție și apoi de integrare europeană, reflectând schimbările în prioritățile politice, contextul economic și provocările sociale. Fundamentele acesteia au fost puse în 1957, când prin Tratatul de la Roma s-au coordonat sistemele de securitate socială naționale, a fost lansat principiul salarizării egale și au fost create Fondul Social European (FSE) și Comitetul Economic și Social pentru a îmbunătăți capacitatea de angajare și standardele de viață, promovând mobilitatea și adaptarea la transformările sistemelor de producție (formare și reconversie profesională). Actul Unic European (1996) a introdus noi obiective pentru politica socială europeană - sănătate și siguranță la locul de muncă; dialog social între patronate și sindicate; coeziune economică și socială. Toate principiile au fost reunite în Carta Comunitară a Drepturilor Sociale Fundamentale ale Lucrătorilor (1989), care a stabilit un cadru de drepturi sociale fundamentale. După lansarea Pieței Unice și instituirea principiului de liberă

circulație, FSE (1997) a finanțat noi axe prioritare - libera circulație a lucrătorilor, securitate socială pentru migranți, consolidând, astfel, dimensiunea socială a integrării europene.

În anul 2000 au fost adoptate două directive referitoare la principiul egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică, respectiv la respectarea drepturilor egale în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă. De asemenea, au fost adoptate Strategia europeană pentru ocuparea forței de muncă și Carta Drepturilor Fundamentale și au fost create Comitetul pentru ocuparea forței de muncă și Comitetul pentru Protecție Socială. La cinci ani de la adoptarea Strategiei, în document au fost incluse linii directoare pentru creșterea economică și ocuparea forței de muncă. În 2007, prin Tratatul privind Uniunea Europeană s-au stabilit următoarele obiective sociale ale Uniunii Europene: ocuparea integrală a forței de muncă; solidaritatea între generații; dreptul lucrătorilor la informare și consultare; dreptul la negocieri colective, la condiții de muncă echitabile și corecte; dreptul la securitate socială și asistență socială. În același an este înființat Fondul European de Ajustare la Globalizare destinat programelor de sprijin a lucrătorilor care și-au pierdut locul de muncă din cauza schimbărilor din structura comerțului mondial.

În urma consecințelor crizei economice din 2008, Strategia Europa 2020 (2010) definește conceptul de creștere economică favorabilă incluziunii și stabilește ca obiectiv atingerea unei rate înalte de ocupare a forței de muncă într-o economie capabilă să genereze coeziune socială și teritorială. În perioada următoare, alte inițiative majore au prins contur (Agenda pentru noi competențe și locuri de muncă, Platforma europeană împotriva sărăciei și excluziunii sociale) și a fost creat Fondul european de ajutor pentru persoanele cele mai defavorizate, prin care au fost asigurate alimente și asistență materială de bază persoanelor afectate de creșterea nivelului de sărăcie în urma crizei economice. Pilonul European al Drepturilor Sociale a fost prezentat de către Comisia Europeană în 2017, documentul cuprinzând 20 de principii și drepturi esențiale menite să promoveze condiții mai bune de viață și de muncă,

clasificate în 3 categorii: egalitate de șanse și de acces pe piața muncii; condiții de muncă și echitabilitate; protecție și incluziune socială. Doi ani mai târziu, a fost înființată Autoritatea Europeană a Muncii, cu scopul de a ajuta statele membre și Comisia să implementeze normele referitoare la mobilitatea lucrătorilor și coordonarea securității sociale de o manieră echitabilă, simplă și eficace, și au fost adoptate directivele privind echilibrul între viața profesională și cea privată, respectiv transparența și predictibilitatea condițiilor de muncă.

În perioada pandemiei de COVID-19 (2019-2022) inițiative pentru a răspunde crizei sanitare, dar și pentru a proteja categoriile de populație vulnerabile (Instrumentul european de sprijin temporar pentru atenuarea riscurilor de șomaj într-o situație de urgență, Acțiunea de coeziune pentru refugiații din Europa). Tot în această perioadă a fost inițiată Garanția europeană pentru copii, cu scopul de a preveni și combate excluziunea socială și de a garanta accesul copiilor aflați în dificultate la educație și îngrijire timpurie, asistență medicală, nutriție și locuințe. De asemenea, a fost publicat Planul de acțiune privind Pilonul European al Drepturilor Sociale și a fost propusă o serie de obiective sociale pentru 2030. Nu în ultimul rând, în 2022 a fost adoptată Directiva privind salariile minime adecvate, care stabilește cerințe pentru a garanta că salariile minime prevăzute în legislația națională sunt suficiente. Chiar dacă stabilirea salariului minim rămâne o competență națională, statele membre vor trebui să garanteze că nivelul stabilit le permite lucrătorilor să ducă o viață decentă (Parlamentul European și Consiliul UE, 2022).

Această trecere în revistă a principalelor acțiuni ale Uniunii Europene din domeniul social demonstrează o extindere progresivă a domeniului și a profunzimii politicii corespunzătoare. De la coordonarea limitată a sistemelor de securitate socială la un cadru comprehensiv de drepturi sociale și politici de incluziune, evaluarea impactului acestor tratate și strategii asupra cheltuielilor de securitate socială, ratelor șomajului, riscurilor de sărăcie și provocărilor demografice oferă o imagine comprehensivă a Politicii Sociale a UE, respectiv a Pilonului European al Drepturilor Sociale

(Liargovas și Papageorgiou, 2024). Ambele reprezintă repere importante în evoluția Modelului social european către o Europă socială puternică cu impact sustenabil (Jakab și Solymosi-Szekeres, 2023). Cercetări recente evidențiază importanța Pilonului pentru viitorul agendei sociale a UE, Keune și Pochet (2023) analizând renașterea Europei Sociale în contextul adoptării Pilonului și al răspunsului la criza COVID-19. Studiul sugerează că există un impuls reînnoit pentru consolidarea dimensiunii sociale a UE, dar nu ezită să ridice întrebări referitoare la implementarea efectivă și sustenabilitatea pe termen lung (Tzagkarakis, 2021).

3.5 Convergența și Divergența Socială în Europa

Politica de Coeziune a UE reprezintă un instrument fundamental pentru promovarea calității vieții și reducerea disparităților regionale. Cele trei cadre identificate de Goodwin-Hawkins (2024) pentru politicile care vizează calitatea vieții în UE (standardul de viață, modelul social și bunăstarea teritorială) coexistă și modelează Politica de coeziune și Modelul social european, cu un impact semnificativ asupra reducerii disparităților regionale, deși persistă provocări în asigurarea unei convergențe sustenabile (Brusaporci și Fazioli, 2026). Cu toate acestea, inegalitățile sociale în Europa sunt din ce în ce mai mult percepute, reglementate și abordate transnațional. În acest context, standardele europene de comparație, politicile UE și practicile sociale transfrontaliere sunt din ce în ce mai importante în modelarea coeziunii sociale. Aceasta se situează între convergența la nivel european și divizarea socială, reflectând tensiunile inerente procesului de integrare (Heidenreich, 2022).

Procesele de convergență socială și cele de divergență sunt vizibile în mai multe domenii (Bilbao-Ubillos, 2023; Ullibarri, Ochoa, Intxaurburu și Alsasua, 2025):

- convergență normativă - adoptarea comună a valorilor democratice, drepturilor omului și principiilor statului de drept a creat un cadru normativ partajat care susține coeziunea socială;

- convergență instituțională - armonizarea parțială a instituțiilor și politicilor sociale, deși limitată de principiul subsidiarității, a creat similarități în arhitectura sistemelor de protecție socială;
- convergență în rezultate - în unele domenii, cum ar fi educația și sănătatea, se observă o convergență în rezultatele sociale, deși persistă diferențe semnificative între țări și regiuni;
- divergență economică – crizele, în special cea a datoriilor suverane și pandemia COVID-19, au accentuat diferențele economice dintre statele membre, cu implicații pentru capacitatea de finanțare a protecției sociale;
- divergență în politici - diferențele în prioritățile politice și în modelele de bunăstare continuă să genereze abordări diverse ale protecției sociale și incluziunii;
- divergență în rezultate sociale - în ciuda eforturilor de convergență, persistă diferențe semnificative în ratele sărăciei, șomajului și excluziunii sociale între statele membre și regiunile UE.

Strategiile europene majore (Strategia de la Lisabona, Strategia Europa 2020 și Pilonul European al Drepturilor Sociale) au avut un impact semnificativ asupra dezvoltării politicilor sociale și asupra rezultatelor sociale în statele membre. Strategia de la Lisabona (2000-2010) a vizat transformarea UE în „cea mai competitivă și dinamică economie bazată pe cunoaștere din lume” și a integrat obiective sociale cu cele economice. Cu toate acestea, evaluările de impact au evidențiat rezultate mixte, cu progrese în unele domenii (educație, inovare) dar eșecuri în altele (ocuparea forței de muncă, coeziunea socială) (Parlamentul European, 2009). La rândul ei, Strategia Europa 2020 (2010-2020) a definit creșterea incluzivă ca unul dintre cele trei piloni, alături de creșterea inteligentă și durabilă. Strategia a vizat reducerea sărăciei cu 20 de milioane de persoane până în 2020 (Comisia Europeană, 2010), dar impactul acestor strategii asupra cheltuielilor de securitate socială, ratelor șomajului, riscurilor de sărăcie și provocărilor demografice a limitat succesul acesteia (Liargovas și Papageorgiou, 2024). Nu în ultimul rând, Pilonul European al Drepturilor Sociale (2017-prezent)

reprezintă o reînnoire a angajamentului UE față de dimensiunea socială. Pilonul stabilește 20 de principii fundamentale și un Plan de Acțiune cu obiective concrete, schimbând paradigma de la protecție pasivă la investiții active în capitalul uman (Hemerijek, 2023). În acest context, țările cu instituții puternice, dialog social dezvoltat și angajament politic față de obiectivele sociale au reușit să implementeze mai eficient strategiile europene și să obțină rezultate mai bune în termeni de coeziune socială și incluziune.

3.6 Provocări Contemporane

Una dintre provocările fundamentale ale Modelului Social European rezidă în reconcilierea obiectivelor de competitivitate economică cu cele de protecție socială și coeziune. În situații de criză, în contextul globalizării, presiunile competitive erodează capacitatea statelor de a menține niveluri ridicate de protecție socială. De asemenea, integrarea economică creează noi obstacole pentru reducerea costurilor sociale și pentru flexibilizarea piețelor muncii, amenințând fundamentele MSE. Aceste presiuni se manifestă în mai multe moduri (Bilbao-Ubillos, 2021):

- fiscal. Competiția fiscală între statele membre creează presiuni pentru reducerea taxelor, limitând resursele disponibile pentru protecția socială. Mobilitatea capitalului și a companiilor multinaționale accentuează aceste presiuni, creând un „race to the bottom” în fiscalitate;
- flexibilizarea pieței muncii. Presiunile pentru creșterea competitivității conduc la cereri pentru flexibilizarea pieței muncii, inclusiv reducerea protecției angajaților și facilitarea concedierilor. Aceste măsuri pot eroda securitatea angajării și pot crește precaritatea;
- austeritate fiscală. În contextul crizelor economice, măsurile de austeritate fiscală au condus la reduceri ale cheltuielilor sociale în multe state membre, afectând calitatea și accesibilitatea serviciilor sociale;
- competiție socială. Diferențele în standardele sociale și costurile muncii între statele membre creează presiuni

competitive, unele țări fiind tentate să reducă standardele sociale pentru a atrage investiții.

Deși există mecanisme pentru prevenirea competiției sociale excesive, eficacitatea lor este limitată de principiul subsidiarității și de rezistența statelor membre la armonizarea socială, astfel că politicile sociale europene pot preveni o cursă către standardele sociale mai scăzute, iar dimensiunea socială a Uniunii Europene poate deveni mijloc de blocare a competiției sociale. (Bilbao-Ubillos, 2023).

Alte obstacole sunt generate de către dezechilibrele persistente între centrul european prosper și periferii, acestea reprezentând o provocare majoră pentru coeziunea socială și pentru legitimitatea proiectului european. Aceste dezechilibre se manifestă la nivel economic (diferențe semnificative în nivelurile de dezvoltare economică, productivitate și competitivitate între statele membre și regiunile UE, în ciuda deceniilor de Politică de Coeziune), social (ratele sărăciei, șomajului și excluziunii sociale variază considerabil între statele membre, cu țările din sud și est confruntându-se cu provocări mai mari), instituționale (capacitatea instituțională și calitatea guvernantei diferă semnificativ între statele membre, afectând eficacitatea implementării politicilor sociale) și în puterea de negociere (statele membre mai mici și mai sărace au o putere de negociere limitată în procesele decizionale europene, ceea ce poate perpetua dezechilibrele existente). Divizările profunde în percepțiile asupra rolului UE în abordarea inegalităților fac ca politicile UE să fie percepute de unii ca parte a problemei și de alții ca soluție (Crespy, 2022).

De asemenea, politicile de austeritate impuse au prioritarizat disciplina fiscală în detrimentul protecției sociale, cu consecințe severe pentru populațiile vulnerabile și au accentuat dezechilibrele dintre centru și periferie (Tzagkarakis, 2021; Losada și Ares, 2021). Schimbările demografice reprezintă alte provocări fundamentale pentru sustenabilitatea financiară a sistemelor de protecție socială europene. Provocările demografice includ (Liargovas și Papageorgiou, 2024):

- îmbătrânirea populației - creșterea proporției persoanelor vârstnice în populație crește presiunile asupra sistemelor de pensii, de îngrijire pe termen lung și de sănătate. Raportul de dependență demografică (raportul dintre persoanele inative și cele active) se deteriorează, punând presiune asupra sustenabilității financiare
- scăderea natalității - ratele scăzute de fertilitate în majoritatea statelor membre conduc la o reducere a forței de muncă viitoare și la o bază fiscală mai mică pentru finanțarea protecției sociale;
- migrația - fluxurile migratorii pot atenua parțial provocările demografice prin creșterea forței de muncă, dar ridică și provocări de integrare socială și de coeziune;
- sustenabilitate financiară - combinația dintre îmbătrânirea populației și presiunile fiscale ridică întrebări serioase despre sustenabilitatea pe termen lung a sistemelor de protecție socială generoase.

Jakab și Solymosi-Szekeres (2023) subliniază că implementarea drepturilor sociale se confruntă cu provocarea echilibrării aspectelor economice și sociale, în special în ceea ce privește finanțarea sustenabilă în contextul unei societăți îmbătrânite.

În plus față de criza financiară și a datoriilor suverane și pandemia de COVID-19, care au erodat protecția socială în multe state membre, digitalizarea și automatizarea transformă piețele muncii, creând noi forme de ocupare (munca pe platforme, munca la distanță) care ridică provocări pentru sistemele tradiționale de protecție socială bazate pe relații de muncă standard. De asemenea, tranziția către o economie verde creează atât oportunități, cât și provocări pentru coeziunea socială, necesitând politici de tranziție justă, care să protejeze lucrătorii și comunitățile afectate.

Toate acestea evidențiază necesitatea unei reforme mai profunde pentru adaptarea MSE la provocările contemporane, care să vizeze: consolidarea Pilonului European al Drepturilor Sociale; adaptarea la schimbările demografice; promovarea convergenței sociale; consolidarea dialogului social; adaptarea la transformările

tehnologice; asigurarea unei tranziții juste către economia verde; îmbunătățirea guvernantei și capacității instituționale; consolidarea solidarității europene. Lunkin, 2024; Bilbao-Ubillos, 2021; Hemerijck, 2023; Agrusti, Caramelo și Marra, 2024; Brusaporci și Fazioli, 2026; Sacara, 2021; Keune și Pochet, 2023).

3.7 Concluzii

Examinarea relației complexe dintre societatea coezivă, dezvoltare și Modelul Social European necesită integrarea cadrelor teoretice cu o serie de cercetări empirice. Dezvoltarea socială este un proces planificat și concertat prin care o comunitate urmărește atingerea unei stări dezirabile, integrând rezolvarea problemelor sociale în strategii de dezvoltare pe termen lung. Coeziunea socială emerge ca un construct multidimensional al acestei dezvoltări sociale și cuprinde relații sociale, conexiuni instituționale, focalizare pe bunul comun, valori comune, egalitate și calitate a vieții. Aceste dimensiuni sunt interconectate și se întăresc reciproc, formând baza modelului de societate coezivă.

În acest context, MSE reprezintă un instrument strategic pentru realizarea obiectivelor de coeziune socială și dezvoltare durabilă, caracterizat prin sisteme sociale care asigură protecție și oportunități cetățenilor europeni. Acesta nu este un model rigid, ci o combinație unică de elemente, idei și principii care promovează viziuni comune asupra problemelor sociale. Evoluția istorică a politicii sociale europene demonstrează o extindere progresivă a domeniului și a profunzimii intervenției sociale, de la coordonarea limitată a sistemelor de securitate socială la un cadru comprehensiv de drepturi sociale și politici de incluziune, culminând cu Pilonul European al Drepturilor Sociale. Cele cinci submodele sociale europene au evidențiat diversitatea abordărilor protecției sociale în Europa și provocările în realizarea unei convergențe sociale sustenabile.

La rândul lor, politicile sociale europene au avut un impact semnificativ asupra calității vieții și asupra reducerii disparităților, dar persistă provocări în asigurarea unei convergențe sustenabile și

a unei redresări cu adevărat incluzive după crize. Strategiile europene majore au contribuit la modelarea politicilor sociale naționale, dar impactul lor este mediat de factori naționali și contextuali. Din aceste cauze, Modelul social european este supus constant provocărilor generate de tensiunile dintre competitivitatea economică și protecția socială, dintre centru și periferie, dintre angajamentele normative și constrângerile fiscale. Mai mult, globalizarea, crizele economice, schimbările demografice și transformările tehnologice testează reziliența MSE și necesită adaptări profunde și abordări integrate care să combine investițiile în capitalul uman și social cu reforme instituționale, consolidarea dialogului social și promovarea solidarității europene. Viitorul MSE depinde de capacitatea de a reconcilia eficiența economică cu echitatea socială, de a adapta politicile la provocările contemporane și de a consolida pilonul social european prin investiții sustenabile.

În concluzie, societatea coezivă și dezvoltarea în cadrul MSE reprezintă un proiect în continuă evoluție, care necesită angajament politic susținut, resurse adecvate și capacitate de adaptare la schimbările rapide ale contextului economic, social și tehnologic. Succesul acestui proiect este esențial nu doar pentru bunăstarea cetățenilor europeni, ci și pentru legitimitatea și viabilitatea pe termen lung a integrării europene.

Bibliografie

- Agrusti, G., Caramelo, J., Marra, A.C. (2024). Promoting Social Inclusion and Mutual Understanding: Intertwined Efforts at Local, National and International Level. În Dobson, S., Svoen, B., Agrusti, G., Hardy, P. (ed.) *Learning Inclusion in a Digital Age*. Sustainable Development Goals Series. Springer. DOI: 10.1007/978-981-99-7196-1_2
- Andor, L., Watt, A. (2024). Die EU-Osterweiterung nach 20 Jahren: Kann die Konvergenz sozial und wirtschaftlich nachhaltig gestaltet werden? *Wirtschaftsdienst*, 104(6), 377-382. DOI: 10.2478/wd-2024-0102

- Bilbao-Ubillos, J. (2021). The crisis of the European Social Model in the adverse environment of globalization. *Review of Radical Political Economics*, 53(3), 478-500. DOI: 10.1177/0486613421997235
- Bilbao-Ubillos, J. (2023). The Social Dimension of the European Union: A Means to Lock Out Social Competition? *Social Indicators Research*, 165, 267-281. DOI: 10.1007/s11205-022-03012-6
- Bilbao-Ubillos, J., Ullibarri, M., Ochando, C., Intxaurburu, G., Alsasua, J. (2024). The European social model after the Great Recession: A recovery not genuinely inclusive. *The Economic and Labour Relations Review*, 35(4), 1069-1077. DOI:10.1017/elr.2024.64
- Brusaporci, S., Fazioli, R. (2026). Social Dialogue: An Essential Element of European Cohesion and Competitiveness. *E-Journal of International and Comparative Labour Studies*, 14(3), 81-106
- Comisia Europeană. (2011). *Un cadru de calitate pentru serviciile de interes general în Europa*. 20 decembrie, Bruxelles. Disponibil la http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/speeches-statements/pdf/20111220_1_en.pdf. Accesat în ianuarie 2026
- Comisia Europeană (2020), *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. 3.03.2010, Brussels. Disponibilă la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020>. Accesat în ianuarie 2026.
- Comisia Europeană. (2022). *Cohesion in Europe towards 2050. Eight Report on Economic, Social and Territorial Cohesion*, EC Publication Office, DOI: 10.2776/94061
- Crespy, A. (2022). *The European Social Question*. Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781788213592
- Diez-Hochleitner, D. (1992). Towards a More Equitable World Order. În Rosensohn, N. și Schneider, B. (ed.), *For a better*

- World order: The message from Kuala Lumpur*, 3-5. Bilbao: Foundation BBV Press
- Goodwin-Hawkins, B. (2024). Quality of life, Cohesion Policy, and the European social model. In Dotti, N., Musialkowska, I., De Gregorio Hurtado, S., Walczyk, J. (ed.), *EU Cohesion Policy*. E.E. publishing, 84-98. DOI: 10.4337/9781802209402.00016
- Heidenreich, M. (2022). Der gesellschaftliche Zusammenhalt in Europa. Zwischen europaweiter Konvergenz und sozialer Spaltung. In *Die doppelte Spaltung Europas. Neue Bibliothek der Sozialwissenschaften*. Springer. DOI: 10.1007/978-3-658-35395-7_10
- Hemerijck, A. (2023). Towards a European Union of social investment welfare states. *Intereconomics*, 58(5), 233-239. DOI:10.2478/ie-2023-0049
- Keune, M., Pochet, P. (2023). The revival of Social Europe: is this time different? *Transfer: European Review of Labour and Research*, 29(2), 173-183 DOI: 10.1177/10242589231185056
- Jakab, N., Solymosi-Szekeres, B. (2023). The Theoretical Issue of Social Security — International and European Perspectives. In *Sustainability of the Social Security System: Demographic Challenges and Answers in Central Europe. Legal Studies on Central Europe*. Miskolc: Central European Academic Publishing, 19-50. DOI: 10.54171/2023.nj.sotsss_2
- Liargovas, P., Papageorgiou, C. (2024). Social Policy: Evolution, Impact and Current Challenges. In *The European Integration*, vol. 2, Springer Texts in Political Science and International Relations, 375-403. Springer. DOI: 10.1007/978-3-031-47176-6_10
- Losada, C., Ares, C. (2021). The resistance of the four European worlds of welfare from the birth of the euro. *Brazilian Journal of Political Economy*, 41(2), 271-291. DOI: 10.1590/0101-31572021-3066

- Lunkin, A. (2024). Factors of the EU Social Model's Erosion. *Contemporary Europe*, 7. DOI: 10.31857/s0201708324070155
- Parlamentul European (2009), *Briefing note for the meeting of the EMPL Committee, 5 October 2009, regarding the exchange of views on the Lisbon Strategy and EU cooperation in the field of social inclusion*. Disponibil la https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/empl/dv/lisbonstrategybn/_lisbonstrategybn_en.pdf. Accesat în ianuarie 2026
- Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene. (2022). Directiva (UE) 2022/2041 privind salariile minime adecvate în Uniunea Europeană. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 25.10.2022, 33-47
- Sacara, C. (2021). Serviciile sociale – o componentă esențială a Modelului Social European. *Revista Națională de Drept*. 4(246), 126-137. DOI: 10.52388/1811-0770.2021.4(246).10
- Tzagkarakis, S. I. (2021). A Brief Analysis of the Ordoliberal Impact on the Debt Crisis in Greece. *HAPsc Policy Briefs Series*, 2(2), 102-110. DOI: 10.12681/hapscpbs.29497
- Vaughan-Whitehead, D. (2003), *EU Enlargement versus Social Europe? The Uncertain Future of the European Social Model*, Cheltenham, UK: E.E. Publishing
- Vaughan-Whitehead, D. (2015), The European Social Model in times of crisis: An overview. În Vaughan-Whitehead, D. (ed.), *The European Social Model in Crisis*, 1-65. Cheltenham, UK: E.E. Publishing. DOI: 10.4337/9781783476565.00007
- Zamfir, C., Stoica, L. (2006), *A New Challenge: Social Development*. Iași: Polirom

CAP. 4 INDICATORI DE MASURARE A COEZIUNII SOCIALE

4.1 Context

Măsurarea coeziunii sociale este esențială din multiple perspective. În primul rând, din punct de vedere al politicilor publice, indicatorii de coeziune socială oferă autorităților publice instrumente pentru evaluarea eficacității intervențiilor sociale și pentru identificarea zonelor care necesită atenție prioritară. Multe procese destinate realizării sau consolidării coeziunii sociale sunt concepute și gestionate de autoritățile publice, fiind parte integrantă a agendelor de politici publice pentru asigurarea rezilienței societale în fața riscurilor generate de modernizare, tehnologie și diverse crize. În al doilea rând, din perspectivă academică, măsurarea riguroasă a coeziunii sociale permite testarea ipotezelor teoretice și identificarea factorilor care contribuie la sau subminează coeziunea societală. Studiile comparative internaționale demonstrează că nivelurile de coeziune socială variază semnificativ între țări și regiuni, fiind influențate de factori economici, politici, culturali și instituționali (Dragolov et al., 2016a; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010). Nu în ultimul rând, măsurarea coeziunii sociale are implicații practice pentru bunăstarea individuală și colectivă. Cercetările arată că societățile cu niveluri ridicate de coeziune socială tind să fie mai reziliente în fața șocurilor economice și sociale, să aibă rate mai scăzute de criminalitate și să ofere oportunități mai echitabile pentru mobilitate socială (Dragolov et al., 2016b; Chuang, Chuang și Yang, 2013). În acest context, fiecare organizație internațională dezvoltă și folosește un sistem propriu de indicatori și metode de măsurare a coeziunii sociale. Filipov (2022) exemplifică o parte dintre aceste aspecte (Filipov, 2022):

- Organizația Națiunilor Unite abordează coeziunea socială din perspectiva sentimentelor de apartenență, participare, recunoaștere și legitimitate. Un aspect distinctiv al abordării ONU este accentul pus pe valorificarea potențialului derivat din diversitate, recunoscând că societățile moderne sunt caracterizate de pluralism cultural, etnic și religios. Această abordare subliniază faptul că termenul de coeziune socială nu implică uniformitate, ci capacitatea de a gestiona constructiv diversitatea și de a transforma diferențele într-o sursă de îmbogățire socială. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare promovează obținerea convergenței sociatale prin mecanisme de creare și eficientizare a instituțiilor comune la nivel politic, economic și cultural. La rândul său, Fondul Națiunilor Unite pentru Copii pune accent pe calitatea sau capacitatea de coexistență între grupuri, subliniind importanța relațiilor intercomunitare și a incluziunii sociale, în special pentru grupurile vulnerabile;
- OECD integrează mai multe dimensiuni fundamentale pentru definirea coeziunii sociale: crearea unui sentiment de apartenență și încredere; minimizarea disparităților sociale și economice; asigurarea oportunităților egale pentru mobilitate socială. Organizația dezvoltă multiple instrumente și baze de date pentru monitorizarea indicatorilor de coeziune socială în țările membre, care pun accentul pe mobilitate socială și reducerea disparităților;
- Banca Mondială leagă coeziunea socială de agenda de dezvoltare a instituției și recunoaște că termenul constituie atât un obiectiv în sine, cât și un factor facilitator pentru dezvoltarea economică durabilă, pentru instalarea sentimentului de comunitate și promovarea binelui comun. Aceasta subliniază interdependența dintre coeziunea socială și dezvoltarea economică, evidențiind că societățile coezive tind să aibă performanțe economice mai bune și să fie mai reziliente în fața șocurilor externe;

- Consiliul Europei pune accent pe capacitatea societății de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi și de a reduce inegalitățile între cetățeni și grupurile marginalizate. Această definiție reflectă valorile fundamentale ale Consiliului Europei: drepturile omului, democrația și statul de drept. Consiliul a dezvoltat multiple instrumente și recomandări pentru statele membre, subliniind responsabilitatea autorităților publice în crearea condițiilor pentru o societate incluzivă și coezivă.
- Comisia Europeană subliniază importanța oportunităților pentru atingerea unui standard de viață decent și a bunăstării, precum și participarea la procesul decizional. Această abordare reflectă modelul social european, care integrează obiective economice și sociale. La rândul lor, Politica de coeziune și cea de dezvoltare regională, susținute prin fonduri structurale și de investiții, vizează reducerea disparităților regionale și promovarea incluziunii sociale.

Toate aceste perspective evidențiază coeziunea socială nu doar ca un rezultat spontan al interacțiunilor sociale, ci și ca un rezultat al unor intervenții deliberate și politici publice bine concepute. În acest context, măsurarea coeziunii sociale prezintă multiple provocări metodologice, generate de (Bottoni, 2018; Aruqai, 2023; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010; Dragolov et al., 2013):

- natura multidimensională a conceptului, care necesită integrarea unor indicatori diverși, adesea proveniți din surse diferite (anchete sociologice, statistici oficiale, date administrative) și găsirea unui echilibru între indicatorii subiectivi (ex.: percepții, atitudini) și cei obiectivi (ex.: comportamente, participare efectivă), ambele categorii fiind esențiale pentru o evaluare comprehensivă;
- compatibilizarea la nivel internațional a măsurătorilor, care necesită invarianță de măsurare între diferite contexte culturale și lingvistice;

- nivelurile multiple de analiză (micro - relații interpersonale, mezo - relații între indivizi și grupuri, macro - relații între indivizi și societate sau instituții), fiecare nivel având specificități proprii.

În consecință, au fost dezvoltate multiple modele și instrumente de măsurare, fiecare cu avantaje și limitări specifice, secțiunile următoare prezentând în detaliu principalele abordări metodologice, oferind o analiză critică a dimensiunilor, indicatorilor și metodologiilor utilizate.

4.2 Modele de măsurare a coeziunii sociale

Modelul G. Bottoni

Modelul dezvoltat de Gianmaria Bottoni reprezintă o contribuție semnificativă la literatura privind măsurarea coeziunii sociale, oferind un cadru conceptual sofisticat care integrează multiple niveluri de analiză și perspective complementare. Bottoni definește coeziunea socială ca un concept construit pe atitudini și comportamente individuale care influențează nivelul agregat. Conform acestei perspective, țările, grupurile, comunitățile sau regiunile devin mai coezive atunci când condițiile agregate favorizează atitudini și comportamente pozitive de apartenență. O caracteristică distinctivă a modelului este recunoașterea că, la nivel individual, incluziunea socială se bazează pe atitudini și comportamente, iar coeziunea socială influențează atitudinile și comportamentele individuale prin multiple subdimensiuni. Această abordare multinivel permite înțelegerea mecanismelor prin care procesele macrosociale se reflectă în experiențele și comportamentele individuale și, invers, a modului în care acțiunile individuale agregate contribuie la coeziunea societală (Bottoni, 2018).

Modelul Bottoni se bazează pe patru piloni fundamentali care structurează analiza coeziunii sociale: analiza legăturilor și interacțiunilor pozitive între actorii sociali - subliniază importanța normelor sociale partajate și a acceptării cadrului instituțional ca fundament al coeziunii sociale; analiza interacțiunilor între membrii

societății, în termeni de atitudini, norme și comportamente - se concentrează pe calitatea relațiilor sociale și pe modul în care acestea sunt modelate de normele culturale și sociale; analiza coeziunii sociale la trei niveluri (micro, mezo și macro) - permite o înțelegere nuanțată a coeziunii sociale, recunoscând că procesele și mecanismele pot diferi între niveluri; analiza coeziunii sociale din perspective subiective și obiective - o măsurare comprehensivă, deoarece atitudinile nu se traduc întotdeauna în comportamente, și invers. Din combinarea celor 4 piloni, 3 niveluri și 2 perspective, Bottoni propune o matrice cu 7 dimensiuni pentru analiza coeziunii sociale, prezentată în Tabelul 4 (Bottoni, 2018).

Tabelul 4. Matricea Bottoni

	Dimensiuni	Variabile descriptive
Nivel micro (relații interpersonale)	<i>Subiective:</i> încrederea interpersonală suportul social <i>Obiectivă</i> densitatea relațiilor sociale	încrederea în ceilalți, felul în care este perceput comportamentul altor indivizi, capacitatea de a ajuta pe alții gradul de sprijin reciproc și apreciere în cadrul comunității, furnizarea de ajutor și suport frecvența întâlnirilor sociale, numărul de persoane cu care se poartă discuții intime și frecvența participării la activități sociale
Nivel mezo	<i>Subiectivă:</i> deschiderea	

(relații individ-grup)	<i>Obiectivă</i> participarea	percepția influenței imigranților asupra economiei naționale, contribuția la viața culturală și atractivitatea locului ales pentru a trăi apartenența la partide politice, grupuri de acțiune, alte organizații/asociații, semnarea de petiții și implicarea în activități voluntare sau caritabile
Nivel macro (relații individ-societate)	<i>Subiectivă:</i> încrederea în instituții <i>Obiectivă</i> legitimitatea instituțiilor	încrederea în parlamentul național, sistemul juridic, politicieni și partide politice satisfacția față de acțiunile guvernului național, funcționarea democrației, sistemul educațional și serviciile de sănătate

Primele trei dimensiuni (încrederea interpersonală, densitatea relațiilor sociale, sprijinul social) se referă la interacțiunile sociale între indivizi, formând nucleul relațiilor sociale primare, iar deschiderea și încrederea în instituții măsoară disponibilitatea de a accepta persoane din alte țări și angajamentul civic, reflectând orientarea către diversitate și participare. Ultimele

două dimensiuni (legitimitatea instituțiilor, participarea) se referă la atitudinile generale față de funcționarea societății și instituțiilor, captând dimensiunea politică a coeziunii sociale.

Modelul Bottoni a fost aplicat și validat în multiple contexte europene, utilizând date din anchete sociologice majore precum European Social Survey. Cercetările demonstrează că modelul oferă o măsurare robustă și validă a coeziunii sociale, permițând comparații între țări și în timp (ESS ERIC, 2026).

Modelul Two-by-Two (modelul 2x2)

Modelul two-by-two (2x2) a fost dezvoltat de Cha, To și Chan în 2006 și reprezintă o abordare elegantă pentru conceptualizarea și măsurarea coeziunii sociale (Dragolov, 2013; Acket, Borsenberger, Dickes și Sarracino, 2011). Modelul definește coeziunea socială ca o stare de fapt care implică interacțiuni verticale și orizontale între membrii societății, caracterizată prin atitudini și norme (încredere, apartenență, disponibilitate de a participa și de a ajuta) și manifestările lor comportamentale. Scopul principal al modelului este de a furniza un cadru pentru măsurarea și compararea nivelurilor de coeziune socială între diferite societăți. Simplitatea conceptuală a modelului, combinată cu acoperirea comprehensivă a dimensiunilor esențiale ale coeziunii sociale, l-a transformat într-un instrument frecvent utilizat în cercetarea internațională (Delhey, Dragolov, Boehnke, 2023; Jenson, 2010).

Modelul se bazează pe două dimensiuni fundamentale (vezi Tabelul 5) care captează aspecte complementare ale coeziunii sociale (Chan, To, Chan, 2006):

Tabelul 5. Matricea modelului 2x2

	Componenta subiectivă (starea de spirit a populației)	Componenta obiectivă (manifestări comportamentale)
--	---	---

Dimensiunea orizontală (coeziunea în interiorul societății civile)	Încrederea generală în concetățeni	Participarea socială și vibrația societății civile
	Disponibilitatea de a coopera și ajuta concetățenii, inclusiv pe cei din „alte” grupuri sociale	Voluntariat și donații
	Sentimentul apartenenței sau identitatea	Prezența sau absența alianțelor între categoriile majore de populație sau clivajele
Dimensiunea verticală (coeziunea dintre stat și cetățean)	Încredere în figurile publice	Încredere în instituțiile politice sau alte instituții sociale majore
	Încredere în instituțiile politice sau alte instituții sociale majore	Participarea la viața politică (ex. exprimarea votului, apartenența la un partid politic, etc.)

Factorii socio-economici (distribuția veniturilor, șomajul, sărăcia, calitatea vieții) și valorile sau ideologiile specifice (de exemplu, toleranța) nu sunt incluse în model. Această decizie metodologică reflectă opțiunea autorilor de a trata acești factori ca antecedente sau consecințe ale coeziunii sociale, în loc de componente constitutive ale acesteia. Pentru fiecare element din matrice, sunt dezvoltate întrebări adecvate pentru colectarea datelor, metodologia implicând utilizarea anchetelor sociologice

standardizate care permit comparabilitatea internațională. Întrebările sunt formulate pentru a capta atât intensitatea atitudinilor, cât și frecvența comportamentelor, oferind o imagine nuanțată a coeziunii sociale.

Radarul Coeziunii Sociale

Radarul Coeziunii Sociale reprezintă o inițiativă majoră de raportare sociologică lansată de Bertelsmann Stiftung în 2013 (Dragolov et al., 2016; Dragolov et al., 2013; Dragolov, 2016b). Această inițiativă ambițioasă a avut ca scop dezvoltarea unui instrument comprehensiv pentru măsurarea și monitorizarea coeziunii sociale în țările occidentale, oferind atât o perspectivă comparativă internațională, cât și analize longitudinale. Radarul Coeziunii Sociale se distinge prin utilizarea unui număr mare de indicatori proveniți din diverse studii internaționale și statistici oficiale, asigurând astfel o acoperire comprehensivă a diferitelor dimensiuni ale coeziunii sociale. Calitatea datelor și rigoarea metodologică au transformat acest instrument într-o referință importantă pentru cercetătorii și factorii de decizie interesați de coeziunea socială (Dragolov et al., 2016a; Dragolov et al., 2016b).

Studiul inițial a fost realizat pentru 34 de țări occidentale (state membre ale UE și membri ai OECD), cu date colectate din 1989 până în 2012. Analiza a utilizat 58 de indicatori grupați în 3 dimensiuni principale și 9 subdomenii (vezi Tabelul 6). Această acoperire de aproape 25 de ani permite identificarea tendințelor pe termen lung și evaluarea impactului evenimentelor majore (crize economice, schimbări politice) asupra coeziunii sociale (Dragolov et al., 2016a; Dragolov et al., 2013). Ulterior, Radarul Coeziunii Sociale a fost extins și adaptat pentru aplicații la nivel regional, inclusiv pentru cele 16 landuri federale ale Germaniei, demonstrând versatilitatea instrumentului și aplicabilitatea sa la diferite scale geografice (Dragolov et al., 2016a; Dielini, Horodyskyi și Kravchenko, 2022).

Tabelul 6. Matricea Radarului Coeziunii Sociale (Dragolov et al., 2016a; Dragolov et al., 2016b)

	Subdomenii	Caracteristici
Dimensiunea 1: relații sociale	încrederea în oameni	Măsoară încrederea generalizată în concetățeni și în străini, reflectând fundamentul psihologic al cooperării sociale
	rețele sociale	Evaluează densitatea și calitatea conexiunilor sociale, incluzând frecvența interacțiunilor și diversitatea rețelelor
	suport social	Măsoară disponibilitatea și calitatea sprijinului reciproc în situații de nevoie
Dimensiunea 2: conectivitate	identitate	Evaluează sentimentul de apartenență la comunitatea locală, națională și europeană
	încredere în instituții	Măsoară încrederea în instituțiile politice, juridice și sociale
	percepția echității	Evaluează percepția privind distribuția echitabilă a resurselor și oportunităților în societate
Dimensiunea 3: orientarea	acceptarea diversității	Măsoară toleranța față de grupuri diverse (etnice, religioase, de gen)

către binele comun	participare civică	Evaluează implicarea în activități civice și politice
	solidaritate și spirit de ajutor	Măsoară comportamentele prosociale și disponibilitatea de a ajuta pe alții

Radarul Coeziunii Sociale utilizează date de înaltă calitate din surse academice și instituționale recunoscute, incluzând European Social Survey (ESS), European Values Study (EVS), World Values Survey (WVS), Eurobarometru, și statistici oficiale naționale și internaționale (Eurostat, OCDE, Banca Mondială) (Dragolov et al., 2016a; Dragolov et al., 2016b; Dragolov et al., 2013). Pentru fiecare subdomeniu, sunt selectați mulți indicatori care sunt apoi agregați utilizând metode statistice sofisticate. Procesul de agregare implică standardizarea indicatorilor, atribuirea de ponderi și calcularea scorurilor composite (Dragolov et al., 2016b). Instrumentul oferă o bază empirică solidă pentru identificarea priorităților de politică publică și pentru evaluarea eficacității intervențiilor sociale. În plus, metodologia Radarului a fost adaptată și aplicată în diverse contexte, inclusiv la nivel de comunități educaționale (Dielini, Horodyskyi și Kravchenko, 2022), demonstrând versatilitatea și utilitatea practică a acestui instrument.

Indexul valorilor și coeziunii sociale (VALCOS)

Indexul VALCOS (Values and Social Cohesion) reprezintă un instrument important pentru evaluarea coeziunii sociale în țările europene, oferind o perspectivă instantanee asupra stării coeziunii sociale bazată pe date empirice robuste (Dickes, Valentova și Borsenberger, 2008; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010). Indexul se distinge prin utilizarea datelor din European Values Study (EVS), o anchetă longitudinală la scară largă, transnațională, care furnizează informații despre idei, preferințe, atitudini, valori și opinii ale

cetățenilor europeni. Scopul principal al Indexului VALCOS este de a oferi o măsurare comprehensivă și comparabilă a coeziunii sociale care să integreze atât indicatori subiectivi (atitudini, valori), cât și indicatori obiectivi (comportamente, participare efectivă). Această abordare duală permite o înțelegere nuanțată a coeziunii sociale, recunoscând că atitudinile și comportamentele sunt complementare și se influențează reciproc (Dickes, Valentova și Borsenberger, 2008; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013). Ancheta este realizată periodic (la fiecare 9 ani aproximativ), permițând analize longitudinale ale schimbărilor în valori și coeziune socială. În colectarea datelor din perioada 2008-2010, utilizată pentru construirea Indexului VALCOS, au fost incluse 47 de țări și regiuni europene, cu eșantioane reprezentative la nivel național. Baza de date EVS include numeroși indicatori subiectivi și obiectivi care măsoară atitudini și comportamente în relațiile sociale, participare și încredere la diverse niveluri ale realității sociale și ale vieții cotidiene. Această bogăție de date permite o analiză multidimensională și nuanțată a coeziunii sociale (Dickes, Valentova și Borsenberger, 2008; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010).

Metodologia Indexului VALCOS implică un proces sofisticat de agregare a datelor de la nivel micro (individual) la nivel macro (național) în 13 subdomenii, care sunt apoi grupate în două categorii largi - relații formale (atitudini) și relații substanțiale (comportamente). Procesul de agregare utilizează tehnici statistice avansate, inclusiv analiză factorială și modelare cu ecuații structurale, pentru a asigura validitatea și fiabilitatea măsurătorilor. Un aspect important al metodologiei este testarea invarianței de măsurare între țări, asigurând că indicatorii măsoară același construct în diferite contexte culturale și lingvistice (Dickes, Valentova și Borsenberger, 2008; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010).

Indexul VALCOS se structurează pe două categorii principale care captează aspecte complementare ale coeziunii sociale, așa cum rezultă din Tabelul 7:

Tabelul 7. Componentele Indexului valorilor și coeziunii sociale

Categorie	Dimensiunea	Subdomenii
Relații formal	Legitimitate / Ilegitimitate	Încredere în sistemul național de distribuire a bunăstării Încredere în organizațiile naționale Încredere în instituțiile guvernamentale Satisfacția față de sistemul democratic și guvern
	Acceptare/ respingere	Proximitatea solidarității Solidaritatea distală
Relații substanțiale	Participare / pasivitate	Participare la activitățile legale politice Participarea la activitățile politice ilegale Urmărirea și discutarea problemelor politice
	Apartenență/ Izolare	Participarea în asociații sociale Participarea în asociații politice Participarea în asociații culturale Participarea în asociații de tineret sau de petrecere a timpului liber

Nivelurile de coeziune socială sunt prezentate fie pe macroregiuni, fie pe țări individuale, ceea ce facilitează atât analize comparative regionale, cât și evaluări detaliate la nivel național

(Dickes, Valentova și Borsenberger, 2008). Indexul VALCOS a fost supus unor proceduri riguroase de validare, rezultatele demonstrând că indexul oferă măsurători valide și fiabile ale coeziunii sociale în contexte culturale diverse (Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010). Cercetări ulterioare au utilizat Indexul VALCOS pentru explorarea relațiilor dintre coeziunea socială și diverse rezultate sociale și economice, inclusiv sănătatea populației, performanța economică și stabilitatea politică (Chuang, Chuang și Yang, 2013). Aceste studii confirmă utilitatea practică a indexului și relevanța sa pentru înțelegerea dinamicii sociale contemporane.

Indexul Coeziunii Sociale (Social Cohesion Index)

Indexul Coeziunii Sociale dezvoltat de Langer, Stewart, Smedts și Demarest în 2017 reprezintă o contribuție importantă la literatura privind măsurarea coeziunii sociale, fiind conceput special pentru contextul african. Această abordare recunoaște că măsurarea coeziunii sociale trebuie să fie sensibilă la specificul contextual, iar instrumentele dezvoltate pentru țările occidentale pot să nu capteze adecvat realitățile societăților africane, caracterizate de diversitate etnică și religioasă pronunțată, inegalități persistente și provocări specifice legate de construcția statului și consolidarea democrației. Cercetătorii definesc coeziunea socială ca fiind caracterizată prin relații suficient de bune între membrii și grupurile din societate, unde toată lumea are un sentiment de apartenență, percepe societatea ca un întreg, iar discrepanțele pot fi abordate calm și diligent (Langer et al., 2017). Această definiție subliniază importanța gestionării constructive a diferențelor și conflictelor, aspect relevant în societățile caracterizate de diversitate și inegalități pronunțate.

O caracteristică distinctivă a Indexului Coeziunii Sociale este structurarea pe baza percepțiilor subiective, mai degrabă decât pe indicatori obiectivi (precum PIB sau coeficientul GINI). Această opțiune metodologică reflectă recunoașterea că percepțiile și experiențele subiective ale indivizilor sunt determinanți importanți ai comportamentelor sociale și politice, adesea mai relevanți decât

condițiile obiective. Indexul se structurează pe trei dimensiuni fundamentale care captează aspecte esențiale ale coeziunii sociale în contexte caracterizate de diversitate și inegalități, așa cum este prezentat în Tabelul 8 (Langer et al., 2017):

Tabelul 8. Dimensiunile Indexului coeziunii sociale

Dimensiune	Nivel de manifestare	Componente
inegalitate	economic	disparități în venituri, avere, acces la resurse economice și oportunități de angajare
	social	acces la educație, sănătate, servicii sociale și statut social
	politic	reprezentare politică, acces la putere și influență în procesele decizionale
	cultural	discriminare sau marginalizare pe baze culturale, lingvistice sau religioase
încrederea societală	în alți indivizi	în concetățeni în general, reflectând fundamentul psihologic al cooperării sociale
	în alte grupuri	între grupuri etnice, religioase sau regionale diferite, esențială în societăți diverse
	în instituțiile statului	în guvern, parlament, justiție, poliție, armată, reflectând legitimitatea percepută a autorităților

identitate	națională	gradul în care indivizii se identifică cu națiunea ca întreg și se simt parte a unei comunități naționale comun
	de grup sau etnică	puterea identificării cu grupuri etnice, religioase, regionale sau lingvistice specifice
	competiția identitară	măsura în care identitățile de grup sunt percepute ca fiind în conflict cu identitatea națională

Indexul Coeziunii Sociale utilizează date din anchete sociologice reprezentative la nivel național, cu întrebări specifice pentru fiecare dintre cele trei dimensiuni. Chestionarele sunt adaptate la contextul local, asigurând relevanța culturală și lingvistică a întrebărilor. Analiza datelor implică agregarea răspunsurilor individuale pentru a calcula scoruri la nivel de dimensiune și un scor global de coeziune socială. Metodologia permite atât comparații între țări, cât și analize ale variațiilor intranationale (între regiuni sau grupuri etnice sau religioase). Indexul Coeziunii Sociale a fost aplicat în multiple țări africane, oferind perspective valoroase asupra dinamicii coeziunii sociale, iar rezultatele au fost utilizate pentru informarea politicilor de prevenire a conflictelor și promovare a coeziunii sociale. Un avantaj important al acestui index este focalizarea pe dimensiuni care sunt direct relevante pentru riscurile de conflict și instabilitate, făcându-l un instrument util pentru sistemele de avertizare timpurie și pentru planificarea intervențiilor de consolidare a păcii. În plus, abordarea bazată pe percepții permite identificarea tensiunilor emergente înainte ca acestea să se manifeste în conflicte deschise.

Modelul Institutului de Cercetare a Coeziunii sociale (modelul RISC)

Modelul RISC, dezvoltat de Forst în 2020, reprezintă o abordare teoretică sofisticată și comprehensivă pentru conceptualizarea și măsurarea coeziunii sociale și se referă la societățile în care: indivizii au atitudini pozitive unii față de alții și față de contextul social mai larg; se angajează în acțiuni care contribuie la relații sociale durabile și valori partajate; participă la procese de cooperare și integrare instituțională; discută și evaluează colectiv aceste instituții. Această definiție integrativă subliniază natura multidimensională a coeziunii sociale, recunoscând că aceasta implică nu doar atitudini și comportamente individuale, ci și structuri instituționale și procese deliberative colective. Modelul RISC se structurează pe cinci dimensiuni fundamentale care captează aspecte complementare ale coeziunii sociale (Delhey, Dragolov și Boehnke, 2023):

- atitudini individuale și colective față de sine și față de alții - se concentrează pe dimensiunea psihologică și atitudinală a coeziunii sociale, incluzând: atitudini de respect și recunoaștere reciprocă între indivizi și grupuri; toleranță și acceptare a diversității; empatie și solidaritate; absența prejudecăților și stereotipurilor negative;
- acțiuni și practici individuale și colective - captează manifestările comportamentale ale coeziunii sociale, incluzând: comportamente prosociale și de ajutor reciproc; participare în activități comunitare și civice; cooperare în rezolvarea problemelor colective; respectarea normelor și regulilor sociale;
- extinderea și consolidarea relațiilor și rețelelor sociale - se concentrează pe structura și calitatea rețelelor sociale, incluzând: densitatea și diversitatea conexiunilor sociale; capital social de tip „bridging” versus „bonding”; calitatea relațiilor sociale (sprijin, reciprocitate, durabilitate); extinderea rețelelor sociale dincolo de grupurile primare;

- contexte sistemice și instituționale de cooperare și integrare – se recunoaște rolul central al instituțiilor în facilitarea sau obstrucționarea coeziunii sociale, incluzând: calitatea și legitimitatea instituțiilor politice și juridice; eficacitatea instituțiilor în furnizarea de servicii publice; inclusivitatea proceselor decizionale; mecanisme instituționale pentru gestionarea conflictelor și diversității;
- discursuri sociale ale coeziunii și integrării - recunoaște importanța proceselor deliberative și a discursurilor publice pentru coeziunea socială, incluzând: calitatea dezbaterii publice despre coeziunea socială și integrare; participarea diverselor grupuri la discursurile publice; capacitatea societății de a reflecta critic asupra propriilor instituții și practici; negocierea și renegocierea continuă a înțelegerii coeziunii sociale.

O caracteristică importantă a modelului RISC este recunoașterea interdependențelor dintre cele cinci dimensiuni. Atitudinile influențează acțiunile, care la rândul lor consolidează sau erodează rețelele sociale. Instituțiile modelează atitudinile, acțiunile și rețelele, în timp ce discursurile publice pot transforma înțelegerea coeziunii sociale și pot genera presiuni pentru reformă instituțională. Operaționalizarea modelului RISC pentru măsurare empirică prezintă provocări, dată fiind complexitatea și natura abstractă a unor dimensiuni, în special în cea a discursurilor sociale. Cu toate acestea, modelul oferă un cadru conceptual valoros pentru cercetarea calitativă și mixtă, permițând explorarea în profunzime a dinamicii coeziunii sociale.

Pentru fiecare dimensiune, pot fi dezvoltați indicatori specifici utilizând diverse metode de colectare a datelor: anchete sociologice pentru atitudini și comportamente autoraportate, analiza rețelelor sociale pentru structura conexiunilor, analiza instituțională pentru calitatea și legitimitatea instituțiilor și analiza de conținut sau analiza discursului pentru dimensiunea discursurilor publice (Delhey, Dragolov și Boehnke, 2023).

Indexul de Progres Social (SPI)

Indexul de Progres Social este dezvoltat de Social Progress Imperative, o organizație non-profit dedicată măsurării și promovării progresului social la nivel global. SPI reprezintă o abordare inovatoare pentru evaluarea performanței societăților, depășind indicatorii economici tradiționali precum investițiile și veniturile pentru a măsura capacitatea unei societăți de a satisface nevoile umane și de a permite indivizilor să își atingă potențialul maxim. Viziunea fundamentală a SPI este că progresul social - definit ca îmbunătățirea calității vieții și a oportunităților pentru toți membrii societății - este un obiectiv legitim și măsurabil în sine, nu doar un subprodus al creșterii economice. Această perspectivă reflectă o recunoaștere crescândă în literatura de specialitate că PIB-ul și alți indicatori economici nu captează adecvat bunăstarea și progresul social. SPI se bazează pe trei piloni fundamentali care captează aspecte complementare ale progresului social, fiecare pilon fiind structurat în patru componente specifice (Staveren et al., 2014):

1. nevoi de bază (nutriție și îngrijire medicală de bază, apă și sanitație, adăpost, siguranță personală). Pilonul reflectă fundamentul material al bunăstării umane. Fără satisfacerea acestor nevoi fundamentale, indivizii nu pot funcționa eficient sau își pot atinge potențialul. Cercetările demonstrează că deficiențele în satisfacerea nevoilor de bază au efecte negative pe termen lung asupra sănătății, educației și productivității.
2. fundamente ale bunăstării (acces la cunoștințe de bază, acces la informații și comunicații, sănătate și bunăstare, calitatea mediului). Pilonul recunoaște că, dincolo de nevoile de bază, indivizii necesită acces la educație, informații, sănătate și un mediu sănătos pentru a prospera. Aceste elemente constituie infrastructura socială și de cunoaștere care permite dezvoltarea capacităților umane;
3. oportunități (drepturi personale, libertate personală și alegere, incluziune, acces la educație avansată). Pilonul reflectă dimensiunea libertății și a capacității de acțiune (agency) în progresul social. Chiar dacă nevoile de bază sunt satisfăcute și

fundațiile bunăstării sunt prezente, indivizii nu pot prospera pe deplin fără libertate, drepturi și oportunități egale. Acest pilon captează aspecte esențiale ale societăților deschise și democratice.

Pentru cei trei piloni, SPI ia în calcul 53 de indicatori sociali și de mediu, fiecare selectat pe baza unor criterii riguroase: relevanță pentru progresul social, disponibilitate pentru majoritatea țărilor, calitate și fiabilitate a datelor, și independență față de indicatorii economici (Green, Harmacek și Krylova, 2020). Indicatorii provin din diverse surse recunoscute internațional, inclusiv organizații ale Națiunilor Unite (OMS, UNESCO, UNICEF), Banca Mondială, OCDE, Freedom House, Transparency International, și alte organizații specializate. Utilizarea unor surse diverse și credibile asigură robustețea și validitatea măsurătorilor. Un aspect important al metodologiei SPI este că indicatorii măsoară rezultate sociale și de mediu (outcomes), nu inputuri sau eforturi. De exemplu, în loc să măsoare cheltuielile pentru educație (input), SPI măsoară rata alfabetizării și calitatea educației (outcomes). Această abordare permite evaluarea eficacității reale a politicilor și instituțiilor în producerea de progres social (Staveren et al., 2014).

Calculul SPI implică mai multe etape: standardizarea indicatorilor, agregarea la nivel de componentă, agregarea la nivel de pilon, calculul scorului global. Evaluările sunt realizate anual pentru toate țările pentru care sunt disponibile date suficiente (în prezent peste 160 de țări). Țările sunt clasificate în șase categorii pe baza scorurilor lor: Very High Social Progress (peste 90), High Social Progress (80-90), Upper Middle Social Progress (70-80), Middle Social Progress (60-70), Lower Middle Social Progress (50-60), și Low Social Progress (sub 50). Această structură pe piloni permite identificarea precisă a punctelor forte și slabe ale unei țări, facilitând prioritizarea intervențiilor de politică publică. În cazul României, rezultatele sugerează că, deși nevoile de bază sunt în mare măsură satisfăcute, există nevoia de a consolida fundațiile bunăstării și, în special, de a extinde oportunitățile pentru toți cetățenii (Green, Harmacek și Krylova, 2020).

O constatare importantă a cercetărilor bazate pe SPI este că, deși există o corelație pozitivă între PIB per capita și progresul social, această relație nu este deterministă. Unele țări obțin scoruri de progres social semnificativ mai ridicate decât ar sugera nivelul lor de dezvoltare economică, în timp ce altele au performanțe sub așteptări (Staveren et al., 2014). Această constatare subliniază importanța politicilor publice, instituțiilor și alegerilor sociale în transformarea resurselor economice în progres social efectiv. Țările cu instituții puternice, politici sociale eficiente și angajament față de incluziune tind să obțină rezultate mai bune în termeni de progres social, chiar cu resurse economice limitate.

4.3 Convergențe și divergențe metodologice

Analiza comparativă a celor nouă abordări prezentate relevă multiple convergențe metodologice care reflectă un consens emergent în literatura de specialitate privind natura și măsurarea coeziunii sociale. Toate modelele definesc coeziunea socială drept un concept multidimensional care nu poate fi redus la o singură dimensiune sau indicator. Fie că vorbim despre cele trei dimensiuni ale Radarului Coeziunii Sociale - relații sociale, conectivitate, orientare către binele comun (Dragolov et al., 2016a; Dragolov et al., 2013; Dragolov et al., 2016b), cele șapte dimensiuni ale modelului Bottoni [28], cele două dimensiuni ale modelului 2x2 (Dragolov et al., 2013; Acker, Borsenberger, Dickes și Sarracino, 2011), cele trei dimensiuni ale Indexului Coeziunii Sociale - inegalitate, încredere, identitate (Langer, Stewart, Smedts și Demarest, 2017), sau cele cinci dimensiuni ale modelului RISC (Delhey, Dragolov și Boehnke, 2023) există un acord că măsurarea comprehensivă necesită integrarea multiplelor fațete ale coeziunii sociale. De asemenea, toate modelele recunosc necesitatea de a integra indicatori subiectivi (atitudini, percepții, valori) și obiectivi (comportamente, participare efectivă, date administrative). Modelul 2x2 structurează explicit această distincție în componenta subiectivă (dispoziția populației) și componenta obiectivă - manifestări comportamentale (Dragolov et al., 2013; Acker, Borsenberger,

Dickes și Sarracino, 2011). Similar, modelul Bottoni distinge între perspectiva subiectivă (atitudini și dispoziții) și perspectiva obiectivă (manifestări comportamentale) (Bottoni, 2018). Indexul VALCOS organizează indicatorii în relații formale (atitudini) și relații substanțiale (comportamente). Această convergență reflectă înțelegerea că atitudinile și comportamentele sunt complementare și se influențează reciproc. Atitudinile pozitive nu se traduc întotdeauna automat în comportamente corespunzătoare, iar comportamentele pot fi influențate de constrângeri situaționale independente de atitudini. Prin urmare, o măsurare comprehensivă necesită ambele perspective (Acket, Borsenberger, Dickes și Sarracino, 2011; Aruqai, 2023).

Mai multe modele recunosc importanța analizei pe multiple niveluri (micro, mezo și macro). Modelul Bottoni structurează explicit analiza pe aceste trei niveluri (Bottoni, 2018), în timp ce modelul 2x2 distinge între dimensiunea orizontală și dimensiunea verticală (Dragolov et al., 2013; Acker, Borsenberger, Dickes și Sarracino, 2011), captând astfel aspecte micro/mezo și macro. Această abordare multinivel este esențială pentru înțelegerea mecanismelor complexe prin care coeziunea socială se manifestă și se reproduce. Procesele și factorii determinanți pot diferi între niveluri, iar intervențiile eficiente trebuie să țină cont de aceste specificități (Bottoni, 2018). O altă serie de modele situează încrederea (interpersonală sau instituțională) în poziție centrală. Radarul Coeziunii Sociale include încrederea în oameni și încrederea în instituții ca subdomenii distincte (Dragolov et al., 2016a; Dragolov et al., 2013; Dragolov et al., 2016b). Modelul Bottoni măsoară încrederea interpersonală la nivel micro și încrederea în instituții la nivel macro (Bottoni, 2018). Modelul 2x2 include încrederea în concetățeni și încrederea în instituții ca componente subiective ale dimensiunilor orizontale și verticale (Dragolov et al., 2013; Acker, Borsenberger, Dickes și Sarracino, 2011). Indexul Coeziunii Sociale identifică încrederea ca una dintre cele trei dimensiuni fundamentale (Langer et al., 2017). Această convergență reflectă faptul că societățile cu niveluri ridicate de

încredere tind să aibă costuri de tranzacție mai scăzute, cooperare mai eficientă și instituții mai funcționale (Dragolov et al., 2013; Langer et al., 2017; Bottoni, 2018).

Una dintre divergențele importante apare între modelele care se concentrează specific pe coeziunea socială (Bottoni, 2x2, Radarul Coeziunii Sociale, VALCOS, Indexul Coeziunii Sociale, RISC) și Indexul de Progres Social, care adoptă o perspectivă mai largă asupra progresului social, incluzând dimensiuni care depășesc coeziunea socială în sens strict - nutriție, sănătate, mediu. Această diferență reflectă dezbateri conceptuale mai largi despre relația dintre coeziunea socială și alte dimensiuni ale bunăstării sociale. SPI poate fi interpretat ca măsurând condițiile și rezultatele care facilitează sau reflectă coeziunea socială, mai degrabă decât coeziunea socială în sine (Green, Harmacek și Krylova, 2020; Staveren et al., 2014). De asemenea, modelele diferă în gradul de sensibilitate la context. Indexul Coeziunii Sociale dezvoltat de Langer et al. este explicit conceput pentru contextul african, focalizându-se pe dimensiuni deosebit de relevante în societăți caracterizate de diversitate etnică pronunțată, inegalități persistente și provocări de consolidare a statului - inegalitate, încredere, identitate (Langer et al., 2017). În contrast, Radarul Coeziunii Sociale și VALCOS sunt concepute pentru contexte europene și occidentale (Dragolov et al., 2016a; Dragolov et al., 2013; Dragolov et al., 2016b; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010). Această diferență subliniază importanța adaptării instrumentelor de măsurare la specificul contextual. Dimensiunile și indicatorii relevanți pot varia între contexte, iar aplicarea mecanică a instrumentelor dezvoltate într-un context în altul poate genera măsurători invalide sau irelevante.

Pe de altă parte, modelul RISC se distinge prin includerea explicită a dimensiunii discursurilor sociale ale coeziunii și integrării. Această dimensiune, care recunoaște importanța proceselor deliberative și a reflexivității colective pentru coeziunea socială, este absentă sau implicită în celelalte modele. Această specificitate reflectă fundamentarea teoretică a modelului RISC în

teoria critică și filosofia politică deliberativă, care subliniază natura negociată și reflexivă a coeziunii sociale în societățile democratice. Includerea acestei dimensiuni oferă o perspectivă mai dinamică și procesuală asupra coeziunii sociale, depășind măsurările statice (Delhey, Dragolov și Boehnke, 2023).

Mai mult, modelele diferă în modul în care tratează inegalitatea și diversitatea. Indexul Coeziunii Sociale plasează percepția inegalității ca o dimensiune centrală (Langer et al., 2017), reflectând importanța critică a acestui factor în contexte caracterizate de inegalități pronunțate. Radarul Coeziunii Sociale include percepția echității ca un subdomeniu al conectivității și acceptarea diversității ca un subdomeniu al orientării către binele comun (Dragolov et al., 2016a; Dragolov et al., 2013; Dragolov et al., 2016b). Modelul Bottoni include deschiderea (toleranță față de imigranți) ca o dimensiune la nivel mezo (Bottoni, 2018). Aceste diferențe reflectă dezbateri teoretice despre relația dintre inegalitate, diversitate și coeziune socială. Unele perspective consideră inegalitatea și diversitatea ca amenințări potențiale la adresa coeziunii sociale, în timp ce altele subliniază că societățile coezive pot gestiona constructiv diversitatea și pot tolera anumite niveluri de inegalitate, atâta timp cât acestea sunt percepute ca legitime (Langer et al., 2017; Bottoni, 2018).

În acest context, al existenței convergențelor și divergențelor între modele, toate se confruntă cu provocări metodologice comune, și anume:

- dificultatea de a stabili relații cauzale între dimensiunile coeziunii sociale și între coeziunea socială și alte rezultate sociale și economice. Majoritatea studiilor sunt transversale, permițând identificarea corelațiilor, dar nu a cauzalității. Chiar și studiile longitudinale se confruntă cu probleme de cauzalitate inversă și variabile care generează confuzie (Dragolov et al., 2016a; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010; Chuang, Chuang și Yang, 2013). De exemplu, există o corelație pozitivă între coeziunea socială și bunăstarea economică, dar direcția cauzalității este

ambiguă: coeziunea socială contribuie la prosperitatea economică sau prosperitatea economică facilitează coeziunea socială? Probabil ambele direcții sunt valide, existând un proces de cauzalitate circulară (Diaz Adda, 2007);

- asigurarea comparabilității internaționale a măsurătorilor este o provocare majoră, necesitând invarianță de măsurare între diferite contexte culturale și lingvistice. Cercetările demonstrează că, deși multe instrumente prezintă invarianță de măsurare acceptabilă, există și cazuri în care semnificația unor concepte sau întrebări diferă între culturi (Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010). Această provocare este deosebit de acută pentru concepte abstracte sau încărcate valoric, precum încrederea, solidaritatea sau identitatea. Traducerea și adaptarea culturală a instrumentelor necesită atenție deosebită și validare riguroasă (Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010; Aruqaj, 2023);
- toate modelele care produc indici compoziți se confruntă cu decizii metodologice privind agregarea și ponderarea indicatorilor. Cum ar trebui combinați indicatorii diverși pentru a produce un scor global? Ce ponderi ar trebui atribuite diferitelor dimensiuni? Aceste decizii implică inevitabil judecăți de valoare și pot influența semnificativ rezultatele (Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010; Aruqaj, 2023; Soudi și Bennani, 2024). Unele abordări utilizează ponderi egale pentru toate dimensiunile sau componentele, reflectând o poziție de neutralitate sau de incertitudine privind importanța relativă. Alte abordări utilizează metode statistice (de exemplu, analiza factorială) pentru a determina ponderi bazate pe structura empirică a datelor. Ambele abordări au avantaje și limitări (Dickes, Valentova și Borsenberger, 2013; Dickes, Valentova și Borsenberger, 2010; Soudi și Bennani, 2024);
- măsurarea comprehensivă a coeziunii sociale necesită date de înaltă calitate din multiple surse. Cu toate acestea,

disponibilitatea datelor variază semnificativ între țări și în timp. Țările cu venituri ridicate tind să aibă date mai complete și mai fiabile decât țările cu venituri scăzute, generând o acoperire geografică inegală (Green, Harmacek și Krylova, 2020; Langer et al., 2017; Sraveren et al., 2014). În plus, diferite surse de date pot utiliza metodologii diferite, generând probleme de comparabilitate. Armonizarea datelor din surse diverse este o provocare tehnică semnificativă.

4.4 Concluzii

Coeziunea socială reprezintă un construct fundamental pentru înțelegerea funcționării societăților moderne și pentru promovarea bunăstării colective. Progresele semnificative în conceptualizarea și măsurarea coeziunii sociale, reflectate în modelele și instrumentele analizate în acest document, oferă o bază solidă pentru cercetare și pentru politici publice bazate pe evidență. Convergențele metodologice reflectă un consens emergent în literatura de specialitate. În același timp, divergențele și specificitățile diferitelor modele subliniază importanța sensibilității contextuale și a adaptării instrumentelor la obiective și contexte specifice. La rândul lor, provocările metodologice persistente necesită atenție continuă și inovație metodologică. Cu toate acestea, instrumentele existente oferă deja valoare semnificativă pentru înțelegerea și promovarea coeziunii sociale.

De asemenea, modelele și instrumentele de măsurare a coeziunii sociale au implicații importante pentru politicile publice. Măsurătorile detaliate pe dimensiuni și subdomenii permit identificarea precisă a punctelor forte și slabe ale coeziunii sociale într-o societate dată, facilitând prioritizarea intervențiilor. De exemplu, o societate poate avea relații sociale puternice la nivel interpersonal, dar încredere scăzută în instituții, sugerând nevoia de reforme instituționale. De asemenea, măsurătorile repetate în timp permit monitorizarea evoluției coeziunii sociale și evaluarea impactului politicilor și evenimentelor majore. Analiza longitudinală poate identifica tendințe îngrijorătoare (de exemplu,

scăderea încrederii în instituții) care necesită atenție urgentă. La fel cum și comparațiile internaționale permit identificarea bunelor practici și învățarea din experiența altor țări. Țările cu performanțe ridicate pe anumite dimensiuni pot oferi modele pentru alte țări care se confruntă cu provocări similare. În aceeași măsură, instrumentele de măsurare pot fi și ele utilizate pentru evaluarea impactului intervențiilor specifice asupra coeziunii sociale. Evaluările riguroase necesită măsurători înainte și după intervenție, preferabil cu grupuri de control, pentru a izola efectele intervențiilor de alte factori.

În final, este important să recunoaștem că măsurarea coeziunii sociale nu este un scop în sine, ci un mijloc pentru obiective mai largi: societăți mai incluzive, mai echitabile și mai reziliente, în care toți membrii au oportunitatea de a prospera și de a contribui la binele comun. Instrumentele de măsurare oferă busola pentru navigarea către aceste obiective, dar realizarea lor necesită voință politică, politici publice eficiente și angajamentul colectiv al tuturor actorilor sociali.

Bibliografie

- Acket, S., Borsenberger, M., Dickes, P., & Sarracino, F. (2011). Measuring and validating social cohesion: a bottom-up approach. *CEPS/INSTEAD Working Paper*. Disponibil la https://www.socialcohesion.info/fileadmin/user_upload/WPn2011-08_Measuringandvalidatingsocialcohesionabottomupapproach.pdf. Accesat în februarie 2026
- Aruqaj, B. (2023). An integrated approach to the conceptualisation and measurement of social cohesion. *Social Indicators Research*, 166(3), 671-698. DOI: 10.1007/s11205-023-03110-z
- Bottoni, G. (2018). A multilevel measurement model of social cohesion. *Social Indicators Research*, 136(3), 835-857. DOI: 10.1007/S11205-016-1470-7
- Chan, J., To, Ho-Pong, Chan, E. (2006). Reconsidering Social Cohesion: Developing a Definition and Analytical

- Framework for Empirical Research. *Social Indicators Research*, 75, 273-302, DOI: 10.1007/s11205-005-2118-1
- Chuang, Y. C., Chuang, K. Y., Yang, T. H. (2013). Social cohesion matters in health. *International Journal for Equity in Health*, 12 (87). DOI: 10.1186/1475-9276-12-87
- Delhey, J., Dragolov, G., Boehnke, K. (2023). Social Cohesion in International Comparison: A Review of Key Measures and Findings, *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 75(Suppl. 1), 95-120. DOI: 10.1007/s11577-023-00891-6
- Diaz Adda, H. (2007). *Divergent effect of social cohesion on economic growth in East Asia and Latin America*. Honors Theses. Paper 71. Disponibil la <https://digitalcommons.colby.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1070&context=honorstheses>. Accesat în februarie 2026
- Dielini, M., Horodyskyy, S., & Kravchenko, O. (2022). Social cohesion and intercultural studies in the educational community. *Shid*, 3(2), 40-48. DOI: 10.21847/1728-9343.2022.3(2).263601
- Dickes, P., Valentova, M., & Borsenberger, M. (2008). Social cohesion: measurement based on the EVS micro data. *Statistica Applicata*, 20(2), 78-91
- Dickes, P., Valentova, M., & Borsenberger, M. (2010). Construct validation and application of a common measure of social cohesion in 33 European countries. *Social Indicators Research*, 98(3), 451-473. DOI: 10.1007/S11205-009-9551-5
- Dickes, P., Valentova, M., & Borsenberger, M. (2013). Construction, validation and application of the measurement of social cohesion in 47 European countries and regions. *Social Indicators Research*, 113(3), 827-846. DOI: 10.1007/S11205-012-0116-7

- Dragolov, G., Ignácz, Z., Lorenz, J., Delhey, J., & Boehnke, K. (2013). *Social Cohesion Radar: Measuring Common Ground: An International Comparison of Social Cohesion Methods Report*. Bertelsmann Stiftung
- Dragolov, G., Ignácz, Z., Lorenz, J., Delhey, J., Boehnke, K., & Unzicker, K. (2016a). *Social Cohesion in the Western World: What Holds Societies Together: Insights from the Social Cohesion Radar*. Springer
- Dragolov, G., Ignácz, Z., Lorenz, J., Delhey, J., & Boehnke, K. (2016b). Methodology of the Social Cohesion Radar. În Dragolov, G., Ignácz, Z., Lorenz, J., Delhey, J., & Boehnke, K. (ed.) *Social Cohesion in the Western World*, 15-34. Springer. DOI: 10.1007/978-3-319-32464-7_2
- European Social Survey și European Research Infrastructure Consortium (ESS ERIC). (2026). *ESS Round 13 Survey Specification for EES ERIC Member, Observer, and Guest Countries*. 13 January. Disponibil la <https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2026-01/r13-survey-spec-v2.pdf>. Accesat în februarie 2026
- Filipov, I. (2022). Cohesion and social solidarity: a confrontation of indicators. În Mocanu V. (ed.), *Forming and strengthening social cohesion in the Republic of Moldova in the context of the rapprochement to the European Union*, vol. 2, 116-126. Chisinau: ÎS FEP Tipografia Centrală
- Green, M., Harmacek, J., Krylova, P. (2020). *2020 Social Progress Index. Executive Summary*. Social Progress Imperative Press
- Langer, A., Stewart, F., Smedts, K., & Demarest, L. (2017). Conceptualising and measuring social cohesion in Africa: Towards a perceptions-based index. *Social Indicators Research*, 131(1), 321-343. DOI: 10.1007/S11205-016-1250-4

- Jenson, J. (2010). *Defining and Measuring Social Cohesion*. Hampshire: Commonwealth Secretariat and United Nations Research Institute for Social Development Press
- Soudi, K., Bennani, J. (2024). Mesure multidimensionnelle de la cohésion sociale : Une analyse benchmarking sur un panel de pays. *Les Cahiers du Plan*, 46, 4-36. DOI: 10.34874/PRSM.cdp-i46.48438
- Staveren, I., Webbink, E., Haan, A., & Foa, R. (2014). The last mile in analyzing wellbeing and poverty: Indices of social development. *Forum for Social Economics*, 43(1), 8-26. DOI: 10.1080/07360932.2013.780980

CAP. 5 POLITICA DE COEZIUNE A UNIUNII EUROPENE

5.1 Context și fundamentare teoretică

Disparitățile regionale reprezintă una dintre provocările fundamentale ale proceselor de integrare europeană, având implicații profunde asupra coeziunii economice, sociale și teritoriale a Uniunii Europene. De la înființarea Comunităților Economice Europene prin Tratatul de la Roma în 1957, reducerea decalajelor între regiuni a constituit un obiectiv strategic constant, materializat prin crearea unor instrumente financiare specifice: Fondul Social European - 1957, Fondul European pentru Dezvoltare Regională - 1975 și Fondul de Coeziune - 1993. Extinderea succesivă a Uniunii Europene, în special valurile de aderare din 2004 și 2007 care au inclus statele din Europa Centrală și de Est, a amplificat complexitatea disparităților regionale. Studiile arată că aproape 90% din regiunile NUTS-2 ale noilor state membre au înregistrat o creștere a decalajului față de media UE în ceea ce privește PIB-ul per capita între 1995 și 2006, indicând o divergență în termeni absoluți (Di Berardino și Mauro, 2012). Această situație a generat dezbateri intense în literatura de specialitate privind eficacitatea politicilor de coeziune și a mecanismelor de convergență economică.

În contextul actual, marcat de provocări multiple (criza financiară din 2008-2010, pandemia COVID-19, tranziția verde și digitalizarea economiei), înțelegerea dinamicii disparităților regionale devine esențială pentru formularea unor politici publice eficiente. Politica de coeziune pentru perioada 2021-2027, cu o alocare totală de 392 miliarde EUR, reprezintă cea mai amplă politică de investiții a UE, vizând sprijinirea creării de locuri de muncă, creșterea competitivității mediului de afaceri și

îmbunătățirea calității vieții cetățenilor europeni (Comisia Europeană, 2023).

Politica de coeziune a Uniunii Europene a evoluat semnificativ de-a lungul timpului, reflectând schimbările în prioritățile strategice și în configurația geografică a Uniunii. În 1988, politica regională a devenit oficial politica de coeziune a UE prin includerea fondurilor structurale, cu o finanțare de 64 miliarde ECU destinată regiunilor cele mai sărace și rămase în urmă. Tratatul de la Maastricht (1993) a introdus Fondul de Coeziune pentru a oferi suport statelor membre al căror PIB era sub 90% din media UE, iar în 2007, Tratatul Uniunii Europene a adăugat o a treia dimensiune a coeziunii – coeziunea teritorială – alături de cea economică și socială. Perioada 2014-2020 a marcat o orientare către obiectivele Strategiei Europa 2020, un buget de 351 miliarde EUR fiind alocat pentru creșterea inteligentă, sustenabilă și inclusivă. Prioritățile au inclus întărirea cercetării și inovării, îmbunătățirea competitivității IMM-urilor, sprijinirea tranziției către o economie sustenabilă, promovarea transportului sustenabil și a infrastructurii, crearea de locuri de muncă de calitate și promovarea incluziunii sociale (Comisia Europeană, 2007, 2026a).

Cu toate acestea, disparitățile persistă, mai ales în estul și sudul Uniunii Europene (UE), literatura economică oferind două perspective teoretice principale privind evoluția acestora. Pe de o parte, teoria neoclasică a creșterii economice, bazată pe modelul Solow-Swan, prezice convergența automată a regiunilor mai sărace către nivelul celor mai dezvoltate, prin mecanisme de piață precum mobilitatea capitalului și a forței de muncă (Pietrzykowski, 2019). De cealaltă parte, teoriile creșterii endogene și ale noii geografii economice sugerează posibilitatea divergenței persistente sau chiar a creșterii disparităților. Studiile subliniază importanța economiilor de scară, externalităților pozitive, acumulării de capital uman și inovării tehnologice, care tind să se concentreze în regiunile deja dezvoltate (Petrakos, 2008; Villaverde și Maza, 2011). Disparitățile regionale nu se limitează doar la dimensiunea economică, ci cuprind aspecte și sociale, demografice și teritoriale. Studiile arată că cele

mai mari disparități se găsesc în salarii și șomajul pe termen lung, în timp ce PIB-ul per capita este cel mai consistent indicator al decalajelor regionale (Schneider, 2022). De asemenea, dimensiunea teritorială a disparităților este evidențiată de concentrarea activității economice în zonele metropolitane, care au înregistrat o creștere a PIB-ului mai rapidă decât alte regiuni. Această concentrație urbană generează provocări specifice pentru regiunile periferice și rurale, care se confruntă cu depopulare, îmbătrânirea populației și acces limitat la servicii publice de calitate. (Villaverde și Maza, 2011)

Literatura științifică identifică mai mulți factori care explică tendințele de convergență și divergență observate (Villaverde și Maza, 2011; Schneider, 2022; Milijic et al., 2025; Destefanis și Di Giacinto, 2024):

- criza financiară din 2008-2010 a avut un impact asimetric asupra regiunilor europene. Regiunile din sudul UE au fost lovite mai puternic, înregistrând o stagnare sau chiar un declin al veniturilor, în timp ce regiunile din nordul și centrul Europei s-au recuperat mai rapid;
- fenomenul de concentrarea metropolitană. Zonele metropolitane au înregistrat o creștere a PIB-ului mai rapidă decât alte regiuni, atât în sudul și estul UE, cât și în nord-vestul Uniunii. Această concentrare a activității economice în marile orașe a condus la o creștere a disparităților intranationale, chiar dacă disparitățile internaționale s-au redus;
- migrația internă și internațională a avut efecte complexe asupra convergenței. Pe de o parte, migrarea forței de muncă din regiunile mai sărace a contribuit la creșterea PIB-ului per capita în aceste regiuni (prin reducerea numărului de locuitori), dar pe de altă parte a generat provocări demografice și deficite de competențe;
- fondurile structurale și de coeziune au avut un impact pozitiv demonstrabil asupra creșterii economice regionale, în special în regiunile mai puțin dezvoltate. Studiile estimează un multiplicator pe termen lung al PIB-ului regional de aproximativ 2,7 pentru un șoc exogen în cheltuielile locale din fondurile

structurale, cu efecte de spillover spațial echivalente cu aproximativ o cincime din răspunsul intra-regional.

5.2 Politica de Coeziune a Uniunii Europene. Evoluție și cadru instituțional

Politica de coeziune a Uniunii Europene își are rădăcinile în Tratatul de la Roma din 1957, care a fundamentat politica regională a Comunităților Economice Europene și a creat primele mecanisme de solidaritate sub forma a două fonduri: Fondul Social European (FSE) și Fondul European de Orientare și Garantare Agricolă . Aceste instrumente inițiale au pus bazele unui sistem de redistribuire a resurselor destinat să atenueze decalajele de dezvoltare dintre regiunile europene. În 1968 a fost înființat Directoratul General pentru Politică Regională, marcând recunoașterea importanței dimensiunii teritoriale în procesul de integrare europeană. Un alt moment important a fost anul 1975, când a fost creat Fondul European pentru Dezvoltare Regională (FEDR) cu scopul explicit de a corecta decalajele de dezvoltare dintre regiuni. Actul Unic European din 1986 a reprezentat o cotitură majoră, stabilind că domeniul coeziunii economice și sociale este de competența Comunității Europene și transformându-l într-unul dintre obiectivele sale principale (Ionică, 2007). Această recunoaștere formală a consolidat legitimitatea și importanța politicii de coeziune în arhitectura instituțională europeană.

Anul 1988 marchează transformarea politicii regionale în politica de coeziune a UE prin includerea fondurilor structurale. Finanțarea de 64 de miliarde de ECU a fost destinată celor mai sărace regiuni și celor rămase în urmă. Această reformă a introdus principii fundamentale care ghidează și astăzi politica de coeziune: programarea multianuală, parteneriatul, concentrarea resurselor și adăugarea. Tratatul de la Maastricht din 1993 a introdus Fondul de Coeziune (FC) pentru a oferi suport statelor membre al căror PIB era sub 90% din media UE. O altă noutate importantă a fost înființarea Comitetului Regiunilor, care a dat voce autorităților locale și regionale în procesul decizional european. În perioada

1994-1999, bugetul fondurilor structurale și al fondului de coeziune s-a dublat, ajungând la o treime din bugetul UE (Comisia Europeană, 2007).

Strategia Lisabona din 2000 a creionat prioritățile UE referitoare la creștere, creare de locuri de muncă și inovare, iar politica de coeziune a integrat aceste priorități în programele sale. În perioada 2000-2004 au fost finanțate instrumentele de preaderare puse la dispoziția țărilor care doreau să facă parte din proiectul european. Extinderea din 2004 a reprezentat o provocare majoră pentru politica de coeziune. În acel an, 213 miliarde de euro erau puse la dispoziția celor 15 state membre, alte 22 miliarde fiind destinate noilor state membre. Perioada 2007-2013 a adus simplificarea regulilor și structurilor de accesare a fondurilor, punând accent pe transparență, comunicare și reforme care vizau creșterea și crearea de locuri de muncă. Din cei 347 miliarde de euro finanțare, 25% au fost repartizați cercetării și inovării și 30% pentru măsuri de combatere a schimbărilor climatice. Tratatul Uniunii Europene din 2007 a introdus o a treia dimensiune a coeziunii (alături de cea economică și socială): coeziunea teritorială. Această adăugare reflectă recunoașterea importanței specificităților geografice și a conectivității teritoriale în procesul de dezvoltare regională (Comisia Comunităților Europene, 2007).

Pentru exercițiul bugetar 2014-2020 bugetul de 351 miliarde de euro a fost utilizat pentru obținerea creșterii inteligente, sustenabile și inclusive a UE, fiind finanțate următoarele priorități (Comisia Europeană, 2026a):

1. Întărirea cercetării, dezvoltării tehnologice și inovării (FEDR și FSE);
2. Întărirea accesului, utilizării și calității tehnologiilor de informare și comunicare (FEDR și FSE);
3. Întărirea competitivității IMM-urilor (FEDR și FC);
4. sprijinirea tranziției către o economie sustenabilă (FEDR și FSE)
5. Adaptarea la schimbările climatice, gestionarea și prevenirea riscurilor (FC și FEDR);

6. Conservarea și protejarea mediului și promovarea principiului consumului eficient de resurse (FC și FEDR);
7. Promovarea unui transport sustenabil și îmbunătățirea infrastructurii (FC și FEDR);
8. Locuri de muncă sustenabile și de calitate și sprijinirea mobilității forței de muncă (FSE și FEDR);
9. Promovarea incluziunii sociale, combaterea sărăciei și a discriminării de orice natură (FSE și FEDR);
10. Educație, formare și învățare pe tot parcursul vieții (FSE și FEDR);
11. Eficientizarea administrației publice (FSE și FC).

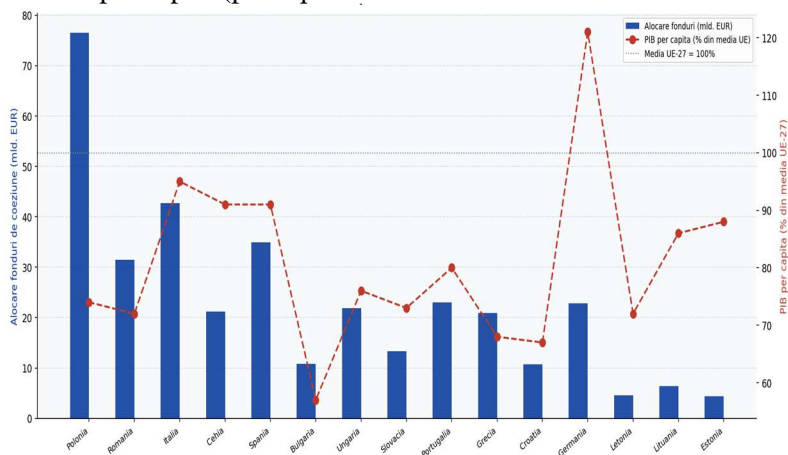
Perioada 2021-2027 reprezintă cea mai mare politică de investiții pentru sprijinirea creării de locuri de muncă, creșterii competitivității mediului de afaceri, creșterii economice, dezvoltării sustenabile și îmbunătățirii calității vieții cetățenilor europeni. Cele 392 miliarde de euro sunt distribuite prin patru fonduri principale și două speciale (Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene, 2021; Comisia Europeană, 2021, 2023a):

1. Fondul European de Dezvoltare Regională (FEDR) - susține investițiile în dezvoltarea socială și economică a regiunilor și orașelor, cu o alocare de 8,05 miliarde de euro.
2. Fondul de Coeziune (FC) - finanțează proiecte de mediu și rețele transeuropene de transport, cu un buget de 42,6 miliarde de euro;
3. Fondul Social European Plus (FSE+) - sprijină crearea de noi locuri de muncă și crearea unei societăți egale și incluzive social în statele membre, cu o alocare de 322 miliarde de euro;
4. Fondul pentru o Tranziție Justă - reprezintă un nou instrument pentru sprijinirea regiunilor afectate de tranziția către neutralitatea climatică, cu un buget de 17,5 miliarde de euro . Acest fond vizează prioritățile legate de conectivitatea digitală, tehnologiile energiei curate, reducerea emisiilor, regenerarea siturilor industriale, recalificarea lucrătorilor și asistența tehnică;

5. Planul de Redresare NextGenerationEU (NGEU), care se adaugă celor patru de mai sus - ajută statele membre să se redreseze în urma pandemiei de COVID-19 (10 miliarde de euro);
6. ReactEU - suplimentează din 2020 alocările pentru coeziune până în 2023, în cele mai importante sectoare pentru o redresare solidă în urma crizei sanitare.

Obiectivul general al perioadei 2021-2027 este consolidarea coeziunii economice, sociale și teritoriale, cu obiective specifice concentrate pe creșterea economică și locuri de muncă pentru consolidarea pieței muncii și a economiilor regionale, precum și sprijinirea coeziunii UE prin cooperarea transfrontalieră, transnațională și interregională. O prioritate majoră este construirea unei Europe mai sociale și mai incluzive, cu o alocare de 111 miliarde de euro. FSE+ este principalul fond de finanțare a acțiunilor de aliniere la Pilonul European al Drepturilor Sociale și va oferi suport pentru 37 de milioane de oameni. Această prioritate răspunde provocărilor demografice, UE confruntându-se cu o scădere a populației active de până la 15 milioane de cetățeni până în 2024, ceea ce presupune programe de adaptare a lucrătorilor, de dezvoltare a unor noi competențe și de atragere a persoanelor inactive către zona activă (Parlamentul European și Consiliul, 2021, Comisia Europeană, 2023b). Graficul 4 ilustrează relația inversă între nivelul de dezvoltare economică (măsurat prin PIB per capita) și alocările de fonduri de coeziune pentru perioada 2021-2027, confirmând principiul fundamental al politicii de coeziune - concentrarea resurselor către regiunile și statele membre mai puțin dezvoltate (Aristovnik și Pungartnik, 2010). Graficul prezintă pe axa stângă alocările de fonduri în miliarde EUR (bare albastre) și pe axa dreaptă PIB-ul per capita ca procent din media UE-27 (linie roșie cu markeri). Linia orizontală punctată indică media UE-27 = 100%.

Grafic 4 - Alocări fonduri de coeziune UE 2021-2027 vs. PIB per capita (principalii 15 beneficiari:

Sursa: prelucrare proprie a datelor culese din rapoartele DG REGIO și statisticile Eurostat.

După cum se observă, Polonia este de departe cel mai mare beneficiar al fondurilor de coeziune, cu o alocare de aproximativ 76 de miliarde EUR, reprezentând aproape 20% din totalul fondurilor disponibile pentru această perioadă. Această alocare substanțială reflectă atât dimensiunea țării (populație de peste 38 de milioane locuitori), cât și nivelul relativ scăzut al PIB-ului per capita (78% din media UE-27). Polonia a demonstrat o capacitate administrativă solidă de absorbție a fondurilor europene în perioadele anterioare, ceea ce justifică continuarea sprijinului financiar semnificativ (Ploszaj, 2008). Italia ocupă locul al doilea cu o alocare de aproximativ 43 de miliarde EUR, în ciuda unui PIB per capita de 95% din media UE-27, relativ aproape de media europeană. Această alocare substanțială se explică prin disparitățile interne majore ale Italiei: în timp ce regiunile din nordul țării (Lombardia, Veneto, Emilia-Romagna) prezintă niveluri de dezvoltare comparabile cu cele mai prospere regiuni europene, regiunile din sudul Italiei (Calabria, Sicilia, Campania) rămân

semnificativ sub media UE, necesitând sprijin financiar consistent (Camagni et al., 2015).

România (aproximativ 31 de miliarde EUR) și Spania (aproximativ 35 de miliarde EUR) primesc alocări similare, deși se află în situații economice diferite. România, cu un PIB per capita de doar 72% din media UE-27, este eligibilă pentru sprijin substanțial în cadrul obiectivului “Convergență”, în timp ce Spania, cu 91% din media UE-27, beneficiază de fonduri atât pentru regiunile mai puțin dezvoltate din sud, cât și pentru regiunile în tranziție (Barnier, 2003). Un caz particular îl reprezintă Germania, care primește aproximativ 23 de miliarde EUR în ciuda unui PIB per capita de 121% din media UE-27. Această alocare se explică prin persistența disparităților între landurile din fosta Germanie de Est și cele din vest, la peste 30 de ani de la reunificare. Regiunile din estul Germaniei continuă să beneficieze de sprijin din fondurile de coeziune, deși decalajul față de vest s-a redus semnificativ (Formanek, 2019).

Literatura științifică oferă dovezi consistente privind impactul pozitiv al fondurilor de coeziune asupra creșterii economice regionale, deși magnitudinea efectelor variază în funcție de contextul specific și de metodologia utilizată. Eficacitatea fondurilor este heterogenă, fiind mai mare în regiunile rămase în urmă și în special în regiunile situate în țări sprijinite de Fondul de Coeziune. În contrast, efectele de spillover pot fi negative pentru regiunile din țări care nu sunt sprijinite de Fondul de Coeziune (Destefanis și Di Giacinto, 2024). Această constatare sugerează că politica de coeziune trebuie să țină cont de interdependențele spațiale și de efectele de echilibru general pentru a maximiza impactul asupra convergenței. Astfel, evaluarea dinamicii spațiale a investițiilor din Politica de Coeziune 2014-2020 concluzionează că impactul politicii este considerabil, în special în regiunile mai puțin dezvoltate ale UE, ca urmare a intervenției politice, disparitățile socio-economice la nivel regional scad, contribuind la coeziunea teritorială (Crucitti et al., 2024). Cu toate acestea, unele studii avertizează asupra riscului unei „convergențe de sărăcire”, în care ratele de creștere scad atât pentru regiunile beneficiare, cât și pentru

cele care contribuie, dacă transferurile nu sunt însoțite de reforme structurale adecvate (Arnold et al., 2016).

La rândul lor, capacitatea administrativă și calitatea instituțiilor joacă un rol crucial în eficacitatea absorbției și utilizării fondurilor. Regiunile cu instituții mai puternice și o guvernare mai bună tind să obțină rezultate mai bune din investițiile finanțate prin fondurile de coeziune (Destefanis et al., 2024b). Acest aspect subliniază importanța investițiilor în consolidarea capacității administrative și în îmbunătățirea calității guvernării la nivel regional și local, ca precondiție pentru maximizarea impactului fondurilor europene.

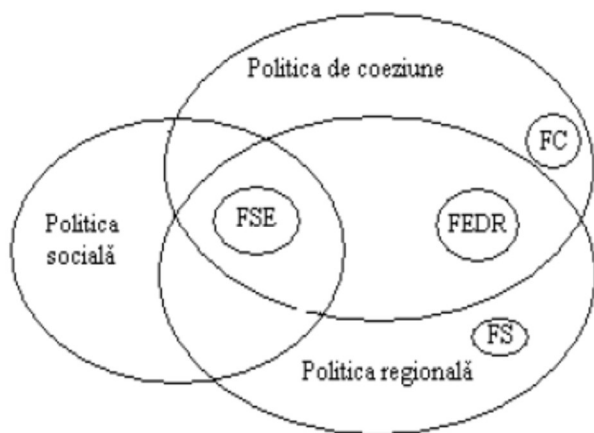
5.3 Politica de coeziune, Politica socială și Politica de dezvoltare regională

Politica de coeziune reprezintă o sumă de intervenții la nivel comunitar care include politica regională (orientată către reducerea disparităților teritoriale și regenerarea zonelor industriale în declin), anumite aspecte ale politicii sociale (combaterea șomajului pe termen lung, sprijinirea procesului educațional și de formare continuă) și o parte a politicii agricole comune (asistența acordată dezvoltării rurale). La rândul ei, politica de dezvoltare regională include un ansamblu de măsuri planificate și promovate de guvernare, în parteneriat cu diferiți actori economici și cu societatea civilă, în vederea asigurării unei creșteri economice durabile prin valorificarea potențialului local și regional.

Mulți specialiști percep politica de coeziune drept un nou termen pentru politica regională, însă există diferențe importante de acoperire și obiective. În primul rând, politica regională este finanțată doar prin FEDR și FC, iar din 2002 și prin Fondul de Solidaritate Europeană (Institutul European din România, 2003). Această diferențiere instrumentală reflectă complexitatea politicii de coeziune și necesitatea de a aborda simultan multiple dimensiuni ale dezvoltării regionale. FEDR se concentrează pe investițiile în infrastructură, inovare și competitivitate, FSE pe dezvoltarea capitalului uman și incluziunea socială, iar FC pe proiecte majore de

mediu și transport în statele membre mai puțin prospere. Relația dintre politica regională, politica socială și politica de coeziune este prezentată de Delia Ionică (2007) sub forma unor cercuri care se intersectează (Figura 1), politica de coeziune reprezentând umbrela care acoperă elemente din ambele domenii [1]. FSE se situează la intersecția dintre politica socială și politica de coeziune, FEDR la intersecția dintre politica de coeziune și politica regională, FC se află în interiorul politicii de coeziune, iar FS aparține politicii regionale.

Figura 1. Relația dintre politica regională, politica socială și politica de coeziune (Delia Ionică, 2007)

Această arhitectură instituțională reflectă recunoașterea faptului că dezvoltarea regională echilibrată necesită o abordare integrată care să combine investițiile în infrastructură fizică cu cele în capital uman și incluziune socială. Cercetările recente confirmă această abordare holistică, arătând că politicile de coeziune au un impact pozitiv atât asupra performanței economice, cât și a progresului social în Europa Centrală și de Est, contribuind

semnificativ la reducerea decalajului de venit și la atenuarea sărăciei (Di Berardino și Mauro, 2012).

5.4 Coeziunea socială și creșterea economică

Coeziunea socială cu multiplele sale dimensiuni – economică (inegalitatea veniturilor), politică (legitimare și participare), socio-culturală (recunoaștere și apartenență) – are o relație pozitivă cu creșterea economică, bazată pe îmbunătățiri instituționale care, în schimb, pot conduce la creștere economică. Eficiența instituțională poate influența politicile de protecție socială și poate compensa efectele conflictelor sociale. Literatura științifică confirmă această relație complexă. Studiile arată că o coeziune socială puternică este esențială pentru funcționarea și promovarea dezvoltării durabile, influențând pozitiv creșterea economică. Coeziunea socială, măsurată prin indicatori precum experiența, implicarea și atitudinile cetățenilor, contribuie la o prosperitate ridicată și la integrarea economică, încurajând cooperarea și reducând disparitățile (Destefanis și Di Giacinto, 2024).

Datorită unei abordări riguroase, politica de coeziune a reușit să îmbunătățească standardele de viață și oportunitățile în statele membre. Această realizare este confirmată de cercetările care arată că politicile de coeziune ale UE au un impact pozitiv atât asupra performanței economice, cât și a progresului social în Europa Centrală și de Est, contribuind semnificativ la reducerea decalajului de venit și la atenuarea sărăciei (Di Berardino și Mauro, 2012).

Relația dintre coeziunea socială și creșterea economică este bidirecțională și se manifestă prin multiple mecanisme. Pe de o parte, coeziunea socială slabă, manifestată prin disparități regionale, indică subutilizarea potențialului uman și o incapacitate de a valorifica oportunitățile economice, ducând la o pierdere a potențialului real de venit și a standardelor de viață, afectând astfel creșterea economică generală. Pe de altă parte, politicile de coeziune care vizează reducerea disparităților pot stimula creșterea economică prin îmbunătățirea eficienței alocării resurselor și prin creșterea coeziunii sociale. Cercetările arată că o politică care reduce

costul inovației sau crește difuzia acesteia poate reduce inegalitatea regională, aglomerarea și poate crește rata de creștere națională (Sommer, 2019). Beneficiile economice pentru reducerea sărăciei se materializează pe termen lung, necesitând o viziune strategică extinsă și îmbunătățirea colectării datelor, a proceselor și a capacității instituționale pentru a maximiza efectele duale ale politicilor de coeziune (Di Berardino și Mauro, 2012). Această constatare subliniază importanța unei perspective pe termen lung în evaluarea impactului politicilor de coeziune.

De asemenea, creșterea incluzivă se concentrează pe combaterea șomajului, crearea de locuri de muncă, reducerea inegalităților și accesul la sistemul de educație. Cele trei variabile pot avea o influență pozitivă asupra coeziunii sociale. Educația poate forma și transmite anumite valori comune și un sentiment al apartenenței la o societate (identitatea socială), poate întări capitalul social și rețelele, și poate oferi șanse egale pentru copii cu statut socio-economic diferit. Acest rol multidimensional al educației este crucial pentru construirea unei societăți coezive și pentru asigurarea mobilității sociale. Lipsa sau pierderea locurilor de muncă scade încrederea și angajamentul civic, indiferent de nivelul național al veniturilor. În cazul tinerilor, lipsa locurilor de muncă și a speranței poate conduce la escaladarea violenței și a crimei. Această constatare subliniază importanța critică a politicilor de ocupare a forței de muncă pentru menținerea coeziunii sociale (Ritzen și Woolcock, 2000).

Analiza evoluției indicatorilor regionali de dezvoltare în perioada 2001-2019 relevă tendințe importante și disparități persistente. Din 2001, regiunile din estul UE au înregistrat rate de creștere mari ale PIB-ului per capita, generate de transformările structurale și de migrarea forței de muncă din sectoarele agricole către cele cu valoare adăugată mare. O parte din aceste regiuni s-a bazat pe investiții în infrastructură și pe scăderea costurilor. În contrast, în regiunile din sudul UE s-a înregistrat o stagnare sau chiar un declin al veniturilor. Multe au fost lovite de criza din 2008 și de atunci se luptă să își revină. Această divergență între regiunile estice

și cele sudice reprezintă o provocare majoră pentru politica de coeziune. În zonele metropolitane s-a înregistrat o creștere a PIB-ului mai rapidă decât în cazul altor regiuni. În sudul și estul UE s-au înregistrat niveluri mari ale PIB-ului și ale veniturilor lucrătorilor, ceea ce a condus la o concentrare a activității economice în aceste regiuni. În zonele metropolitane și alte regiuni din nord-vestul Uniunii, viteza de creștere a PIB-ului nu a depășit media regională (Comisia Europeană, 2023b).

Criza din 2008 a condus la diferențe mari între regiuni în ceea ce privește rata de angajare și rata șomajului. La nivelul UE, acești indicatori au revenit la nivelurile de dinainte de 2008, în 2019 înregistrându-se cea mai mare rată de angajare (73% din populația cu vârste cuprinse între 20 și 64 de ani). Cu toate acestea, ratele șomajului din regiunile mai puțin dezvoltate sunt destul de mari față de cele înregistrate în regiunile mai dezvoltate. În regiunile mai puțin dezvoltate sunt angajate cu 17% mai puține femei, spre deosebire de regiunile dezvoltate, unde procentul este de 9%. În general, în regiunile mai puțin dezvoltate, femeile sunt mai dezavantajate în comparație cu bărbații (Comisia Europeană, 2016). Această inegalitate de gen reprezintă o dimensiune importantă a disparităților regionale. Între 2012 și 2019, numărul persoanelor cu risc de sărăcie și excluzere socială s-a ridicat la 17 milioane, din cauza scăderii numărului de persoane cu severe deprivări materiale din estul UE. Dar pandemia a crescut această cifră cu 5 milioane în 2020. Speranța de viață a crescut mai repede în regiunile mai puțin dezvoltate, fiind totuși sub media UE27. Pandemia a scos la iveală și diferențele regionale în livrarea serviciilor de sănătate (Comisia Europeană, 2023b).

La rândul lor, politicile de creștere și dezvoltare aduc cu ele o serie de reforme care trebuie să aibă un caracter incluziv, altfel ele pot hrăni nemulțumirile și insatisfacțiile și pot slăbi legăturile care țin societatea împreună (identitatea socială, rețelele și dreptatea). Această observație subliniază importanța calității creșterii economice, nu doar a cantității acesteia. Cercetările recente confirmă că politica de coeziune trebuie să abordeze atât creșterea

economică națională (convergența către UE-15), cât și reducerea disparităților regionale, pentru a atinge obiectivele de coeziune economică și socială. Deși adesea se confruntă cu un compromis între echitate și eficiență, studiile arată că o politică care reduce costul inovației sau crește difuzia acesteia poate reduce inegalitatea regională și aglomerarea și poate crește rata de creștere națională. În exercițiul bugetar 2014-2020, aproape jumătate din fondurile politicii de coeziune au subvenționat investițiile în infrastructură, cu precădere în statele membre din est. Ca urmare, a fost redus decalajul în performanțele transportului rutier în estul UE și s-a adus la nivelul regiunilor dezvoltate pe cel din sudul UE. Același lucru s-a întâmplat și cu investițiile în îmbunătățirea transportului pe calea ferată. Conexiunile cu autostrăzile sunt disponibile pentru doi din trei locuitori din oraș și pentru unul din șase locuitori din zona rurală. Această disparitate urbană-rurală reprezintă o provocare continuă pentru politica de coeziune (Comisia Europeană, 2023b).

Creșterea incluzivă se concentrează pe combaterea șomajului, crearea de locuri de muncă, reducerea inegalităților și accesul la sistemul de educație. Această paradigmă recunoaște că progresul economic trebuie să fie însoțit de măsuri care să asigure că beneficiile acestuia sunt distribuite în mod echitabil în societate. Poluarea apei și aerului a fost redusă, dar indicatorii sunt mari în regiunile mai puțin dezvoltate. Poluarea cu particule fine este mai mare în regiunile estice, ceea ce duce la aproximativ 400.000 de decese premature pe an. Tratarea apelor uzate s-a îmbunătățit pe teritoriul UE, dar mai sunt multe de făcut în regiunile mai puțin dezvoltate. De asemenea, formarea competențelor este inegal distribuită și concentrată mai ales în capitalele regiunilor mai dezvoltate. Regiunile mai puțin dezvoltate au rămas mult în urmă în ceea ce privește învățământul terțiar, formarea pe parcursul vieții și competențele digitale. Decalajul este mare și între zonele urbane și rurale. Mai mult, antreprenoriatul tinde să se concentreze în marile orașe, iar lipsa investițiilor în cercetare și dezvoltare, respectiv în crearea unui ecosistem de inovare, a adâncit divizarea regională în UE. Această diviziune este exacerbată de capitalul uman limitat

existent în regiunile mai puțin dezvoltate. O altă cauză este eficiența instituțiilor și a sistemului de justiție (Curtea Europeană de Audit, 2025).

O altă dimensiune de relaționare este reflectată de literatura științifică recentă, care oferă evidențe consistente privind interdependența dintre politica de coeziune, creșterea economică și coeziunea socială. Studiile arată că politicile de coeziune influențează pozitiv atât performanța economică, cât și progresul social, având un impact notabil asupra reducerii decalajului de venit și atenuării sărăciei (Di Bernardino și Mauro, 2012). Cercetările privind cazul Ungariei ilustrează complexitatea disparităților regionale. Disparitățile sunt marcate de o diviziune Est-Vest și o disparitate centru-periferie. Regiunile „câștigătoare” includ Budapesta și zonele vestice, caracterizate prin creștere economică, investiții străine directe și activități terțiare/industriale specializate, regiunile „pierzătoare” fiind zonele rurale, vechile regiuni industriale și periferiile estice, sudice și nordice, cu infrastructură slabă, șomaj ridicat și dependență de industrii depășite. De asemenea, studiile identifică disparități regionale semnificative, în special polarizarea și periferizarea regională, atribuite integrării economice asimetrice în UE și specializării țărilor dezvoltate în tehnologie avansată. Acestea afectează în mod deosebit regiunile mai puțin dezvoltate, inclusiv țările post-socialiste din Europa Centrală și de Est, precum și anumite țări din sudul Europei, care înregistrează niveluri scăzute de dezvoltare durabilă și coeziune (Destefanis și Di Giacinto, 2024).

5.5 Oportunități de creștere și noi disparități

În următorii 30 de ani, progresul în UE va fi determinat de tranziția la economia verde și digitalizare. Aceste obiective vor necesita noi schimbări structurale care vor conduce la apariția de noi disparități regionale. Fără o strategie clară de realizare a tranziției și o implementare riguroasă a Pilonului European al Drepturilor Sociale, mulți cetățeni vor considera că vocea lor nu este auzită și că impactul asupra comunităților lor nu este luat în calcul. Green Deal

și tranziția la o economie circulară și cu emisii de carbon zero vor stimula angajarea în anumite sectoare, dar vor afecta sectoarele generatoare de emisii de carbon (minerit, energie, industrie grea, transport). Impactul social va fi mare în zonele cu rată de sărăcie mare, iar pentru aceste regiuni a fost creat Fondul pentru o Tranziție Justă (Ciot, 2025; Pascariu 2025). Costurile trecerii la economia circulară și neutră climatic trebuie împărțite în mod echitabil, iar accesarea Fondului pentru o Tranziție Justă poate fi extinsă și pentru acoperirea costurilor de adaptare la schimbările climatice sau la alte provocări legate de mediu, a costurilor de la schimbările structurale din economie și a strategiilor de luptă împotriva sărăciei. De asemenea, ar trebui gândite investiții în dobândirea de noi competențe și în colaborarea cu partenerii sociali și societatea civilă (Cerna, 2025).

Digitalizarea are diferite viteze în UE deoarece necesită internet de mare viteză, dezvoltarea competențelor digitale și investiții în echipamente. Zonele rurale și regiunile mai puțin dezvoltate riscă să piardă această oportunitate pentru dezvoltarea e-comerțului și a practicilor de e-guvernare. Această diviziune digitală reprezintă o nouă formă de disparitate regională care poate exacerba inegalitățile existente. Regiunile care nu reușesc să țină pasul cu transformarea digitală riscă să rămână și mai mult în urmă, creând un cerc vicios de subdezvoltare. Formarea competențelor digitale este inegal distribuită și concentrată mai ales în capitalele regiunilor mai dezvoltate. Regiunile mai puțin dezvoltate au rămas mult în urmă în ceea ce privește competențele digitale, iar decalajul este mare și între zonele urbane și rurale. Această situație necesită investiții substanțiale în educație și formare pentru a asigura că toți cetățenii europeni pot beneficia de oportunitățile oferite de economia digitală (S & D, 2025).

Schimbările demografice vor afecta mai întâi zonele rurale, care sunt deja în prag de depopulare. În următorul deceniu, populația cu vârsta între 20 și 64 de ani va scădea cu 10% în una din patru regiuni. Populația cu vârsta de 18-85 de ani va crește cu 25% în una din cinci regiuni, iar populația cu vârsta sub 20 de ani va scădea tot

cu 10% în una din patru regiuni. UE se confruntă cu o scădere a populației active de până la 15 milioane de cetățeni până în 2024, ceea ce presupune programe de adaptare a lucrătorilor, de dezvoltare a unor noi competențe și de atragere a persoanelor inactive către zona activă. Această provocare demografică necesită o abordare comprehensivă care să combine politici de ocupare a forței de muncă, educație și incluziune socială. Firmele vor trebui să se adapteze la reducerea forței de muncă, să caute să angajeze categorii de populație cu rată mică de angajare (tineri, femei, migranți non-UE) și să investească în inovare, în tehnologii augmentative, în formarea adulților sau a lucrătorilor cu competențe scăzute. Educația primară și secundară trebuie să se adapteze unui număr redus de copii, iar sistemul de sănătate și alte servicii publice vor trebui să facă față unui număr mare de locuitori în vârstă (Comitetul European al Regiunilor, 2024).

5.6 Concluzii

Politica de coeziune a Uniunii Europene a evoluat semnificativ de la înființarea sa în 1957, transformându-se dintr-un mecanism simplu de solidaritate într-o politică complexă de investiții care absoarbe aproximativ o treime din bugetul total al UE. Analiza prezentată evidențiază atât succesele, cât și provocările continue ale acestei politici fundamentale.

Astfel, datorită unei abordări riguroase, politica de coeziune a reușit să îmbunătățească standardele de viață și oportunitățile în statele membre, cercetările confirmând impactul pozitiv atât asupra performanței economice, cât și asupra progresului social în statele din Europa Centrală și de Est. Acestea au contribuit la reducerea decalajului de venit și la atenuarea sărăciei, astfel că, mai ales pentru această parte a Uniunii Europene, politica de coeziune a fost un instrument de creștere economică și un mijloc de stabilizare a proceselor socio-economice generate de tranzițiile lungi. În ciuda eforturilor substanțiale, încă mai persistă diferențe semnificative între regiuni. Disparitățile regionale sunt marcate de diviziuni de tip est-vest, nord-sud sau centru-periferie, cu regiuni „câștigătoare”

concentrate în zonele metropolitane și vestice și regiuni „pierzătoare” în zonele rurale, vechile regiuni industriale și periferii. De asemenea, în regiunile din sudul Uniunii Europene s-a înregistrat o stagnare sau chiar un declin al veniturilor, multe fiind lovite de criza din 2008 și luptându-se încă să își revină.

Cu toate acestea, coeziunea socială cu multiplele sale dimensiuni are o relație de interdependență cu creșterea economică. Astfel, o societate coezivă puternică este esențială pentru funcționarea și promovarea dezvoltării durabile, influențând pozitiv progresul economic, iar la rândul lor, politicile de creștere și dezvoltare trebuie să aibă un caracter incluziv, altfel ele pot genera nemulțumiri și pot slăbi legăturile care țin comunitățile împreună. În următoarele perioade bugetare, progresul în UE va fi determinat de tranziția la economia verde și digitalizare, care vor necesita noi schimbări structurale și vor conduce la apariția de noi disparități regionale. De asemenea, schimbările demografice vor afecta mai întâi zonele rurale, care sunt deja în prag de depopulare, iar Uniunea Europeană se confruntă deja cu o scădere a populației active.

În concluzie, reducerea disparităților regionale în Uniunea Europeană rămâne un obiectiv complex și pe termen lung, care necesită eforturi susținute, politici integrate și o abordare adaptativă capabilă să răspundă provocărilor emergente. Succesul acestui demers este esențial nu doar pentru coeziunea economică și socială, ci și pentru legitimitatea și viabilitatea pe termen lung a proiectului european.

Bibliografie

- Aristovnik, A., Pungartnik, A. (2010). Implementation of the Lisbon Strategy Targets at the Regional Level in the EU and Slovenia. *Central European Public Administration Review*, 8(1-2). DOI: 10.17573/CEPAR.V8i1-2.264
- Arnold, F., Blochlinger, H. (2016). Regional GDP in OECD countries: How has inequality developed over time? *OECD Economics Department Working Papers*, No. 1329. DOI: 10.1787/5jlpq7xz3tjc-en

- Barnier, M. (2003). The future of European regional policy. *Intereconomics*. DOI: 10.1007/BF02914017
- Camagni, R., Capello, R., Caragliu, A., Fratesi, U. (2015). Territorial scenarios in Europe: growth and disparities beyond the economic crisis. *Europa Regional*, 21.2013(4), 190-208
- Cerna, S. (2025). Uniunea Europeană și noua ordine economică. În Institutul European din România, *Viitorul cadru financiar multiannual. Adaptarea politicii de coeziune pentru a răspunde noilor provocări*, working paper nr. 56, 31-33
- Ciot, M.G. (2025). Negocierea politicii de coeziune necesită contribuții din partea actorilor cu viziuni diferite asupra dezvoltării și investițiilor la nivel național. În Institutul European din România, *Viitorul cadru financiar multiannual. Adaptarea politicii de coeziune pentru a răspunde noilor provocări*, working paper nr. 56, 39-40
- Comisia Comunităților Europene. (2007). Statele membre și regiunile pun în aplicare Strategia de la Lisabona pentru creștere și locuri de muncă, prin intermediul politicii de coeziune a UE, 2007- 2013. Bruxelles, COM(2007) 7989 final
- Comisia Europeană. (2007). *Cohesion policy. 2007-13. Commentaries and official text*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities
- Comisia Europeană. (2016). *Politica de coeziune în practică: principalele rezultate ale investițiilor UE în perioada 2007-2013*. Disponibil la https://ec.europa.eu/regional_policy/ro/newsroom/news/2016/10/10-07-2016-cohesion-policy-at-work-key-outcomes-of-eu-investments-in-2007-2013. Accesat în februarie 2026
- Comisia Europeană. (2021). *The EU's 2021-2027 long-term budget and NextGenerationEU – Facts and figures*, Luxembourg: Publications Office of the European Union

- Comisia Europeană. (2023a). *The REACT-EU package*. Disponibil la https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/react-eu_en. Accesat în februarie 2026
- Comisia Europeană. (2023b). Cohesion 2021-2027: forging an ever stronger Union Report on the outcome of 2021-2027 cohesion policy programming. *Commission Staff Working Document*, part 1 and 2
- Comisia Europeană. (2026a). *2014-2020 Cohesion Policy Overview*. Disponibil la https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion_overview/14-20. Accesat în februarie 2026
- Comitetul European al Regiunilor. (2024). Schimbările demografice din Europa: un set de instrumente pentru acțiune. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. C/2024/70624, 4 decembrie, RO, seria C
- Crucitti, F., Lazarou, N. J., Monfort, P., Salotti, S. (2024). The impact of the 2014–2020 European Structural Funds on territorial cohesion. *Regional Studies*, 58(8), 1568–1582. DOI: 10.1080/00343404.2023.2243989
- Curtea Europeană de Audit. (2025). *The Future of EU Cohesion Policy: Drawing lessons from the past*. Review 04. Luxemburg: Publications Office of the European Union
- Destefanis, S., Di Giacinto, V. (2024). The Heterogeneous Effects of EU Structural Funds: A Spatial VAR Approach. *Journal of Regional Science*, 65(2), 497-517. DOI: 10.1111/jors.12748
- Di Berardino, C., Mauro, G. (2012). Income disparities in the enlarged EU: National convergence and regional divergence. *Politica economica*, issue 2, 229-266. DOI: 10.1429/38642
- Formanek, T. (2019). GDP per capita in selected EU countries: economic growth factors and spatio-temporal interactions examined at the NUTS2 level. *The Journal of International Studies*, 12(1). DOI: 10.14254/2071-8330.2019/12-1/8

- Grupul Alianței Progresiste a Socialiștilor și Democraților din Parlamentul European (S&D). (2025). Cohesion policy post-2027: a resilient future for European Territorial equity. Disponibil la <https://socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/2025-05/sd-regi-reflection-paper-on-the-future-of-cohesion-policy.pdf>. Accesat în februarie 2023
- Institutul European din România. (2003). *Politica de dezvoltare regională*. Disponibil la https://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/Politica_regionala.pdf. Accesat în februarie 2026
- Ionică, D. (2007). Rolul coeziunii economice și sociale în dezvoltarea Uniunii Europene, în *Jurnalul Economic*, X(24), 29-42
- Milijic, M., et al. (2025). Demographic Trends and Regional Disparities in the EU. *Advances in the Social Sciences*. DOI: 10.3390/socsci14090556
- Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene. (2021). Regulation (EU) 2021/1060 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund Plus, the Cohesion Fund, the Just Transition Fund and the European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund and financial rules for those and for the Asylum, Migration and Integration Fund, the Internal Security Fund and the Instrument for Financial Support for Border Management and Visa Policy. *Official Journal of the European Union*, L 231, 30 iunie, 159-706
- Pascariu, G. (2025). Schimbarea de paradigmă în politica europeană de coeziune, între necesitate și riscuri strategice. În Institutul European din România, *Viitorul cadru financiar multiannual. Adaptarea politicii de coeziune pentru a răspunde noilor provocări*, working paper nr. 56, 41-44
- Petrakos, G. (2008). Viewpoint: Regional inequalities in Europe: reflections on evidence, theory and policy. *Town Planning Review*, 79(5). DOI: 10.3828/TPR.79.5.2

- Pietrzykowski, M. (2019). Convergence in GDP per capita across the EU regions— spatial effects. *Economics and Business Review*, 2(4). DOI: 10.18559/EBR.2019.2.4
- Ploszaj, A. (2008). Information and communication technologies and regional development. În Jonuschat, H., Knoll, M. (ed.), *Regional transformation processes in Central and Eastern Europe*, 40-51. Berlin: Sekretariat für Zukunftsforschung
- Ritzen, J., Woolcock, M. (2000). Social Cohesion, public policy, and economic growth: implications for countries in transition. *Annual Bank Conference on Development Economics (Europe)*, 26-28 iunie, 28741
- Schneider, F. (2022). Labour migration in the European Union: The case of Central and Eastern Europe. *Ekonomski Anali*, 22(33). DOI: 10.2298/eka2233007s
- Sommer, C. (2019). Social cohesion and economic development: unpacking the relationship. *German Development Institute*, Briefing paper 16. DOI: 10.23661/bp16.2019
- Villaverde, J., Maza, A. (2011). *Regional Disparities in the EU. Are They Robust to the Use of Different Measures and Indicators?*. Stockholm: Swedish Institute for European Policy Studies

CAP. 6 COEZIUNE ȘI DEZVOLTARE ÎN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST

6.1 Context

Europa Centrală și de Est (ECE) a parcurs un proces complex de transformare economică și integrare europeană în ultimele trei decenii. Valurile de aderare din 2004 și 2007 au adus în Uniunea Europeană (UE) un grup de state cu caracteristici economice și sociale distincte, marcate de moștenirea regimurilor comuniste și de provocările tranziției la economia de piață. Bulgaria, Cehia, Estonia, Letonia, Lituania, Ungaria, Polonia, România, Slovenia și Slovacia reprezintă un spațiu economic relativ omogen din perspectiva nivelului de dezvoltare, toate situându-se sub media UE la momentul aderării (Horvath, 2009). Pentru aceste state, politica de coeziune a Uniunii Europene a devenit principalul instrument de reducere a disparităților regionale și de promovare a convergenței economice. Prin intermediul fondurilor structurale și al Fondului de Coeziune, UE a alocat resurse financiare substanțiale pentru modernizarea infrastructurii, dezvoltarea capitalului uman și stimularea competitivității în regiunile mai puțin dezvoltate. În perioada 2007-2013, aproape jumătate din bugetul total de 308 miliarde de euro destinat politicii de coeziune a fost repartizat țărilor din ECE (Kaplanova, 2016). Astăzi, țările ECE se confruntă cu provocări multiple: îmbătrânirea populației, migrația forței de muncă calificate, necesitatea tranziției către o economie verde și digitală, precum și imperativul reducerii inegalităților sociale (Dyba et al., 2018).

Țările din Europa Centrală și de Est au moștenit de la regimurile comuniste o structură economică caracterizată prin industrializare forțată, colectivizarea agriculturii și o planificare centralizată rigidă. După cel de-al Doilea Război Mondial, aceste state au format un spațiu economic relativ omogen, cu niveluri de dezvoltare comparabile, dar semnificativ inferioare față de Europa

Occidentală. Industria grea și mineritul dominau economiile regionale, în timp ce sectorul serviciilor era subdezvoltat, structură care s-a dovedit inadecvată pentru competiția într-o economie de piață globalizată. Revoluțiile de la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990 au marcat începutul unei transformări radicale.

Tranziția la economia de piață a avut efecte diferențiate asupra regiunilor din ECE. Regiunile dominate de industria grea și minerit au suferit cel mai mult, înregistrând rate ridicate ale șomajului și declin economic. În contrast, zonele metropolitane și regiunile cu o bază economică mai diversificată au reușit să se adapteze mai rapid la noile condiții. Această diferențiere a pus bazele disparităților regionale care persistă până în prezent. Trecerea la economia de piață a avut consecințe profunde nu doar asupra structurilor economice, ci și asupra societății. Fostele regimuri autoritare au lăsat în urmă un capital social slab, caracterizat prin neîncredere în relațiile sociale din afara familiei și între actorii economici. Această lipsă de capital social a afectat capacitatea comunităților de a coopera pentru dezvoltare și de a absorbi eficient fondurile europene. Dyba et al. (2018) subliniază că dependența de traiectorie a jucat un rol crucial în modelarea dezvoltării regionale post-comuniste, regiunile cu o moștenire industrială grea fiind dezavantajate în procesul de transformare. Criza economică din 2008 a accentuat și mai mult inegalitățile teritoriale, afectând în mod disproporționat regiunile mai vulnerabile din ECE. Polarizarea între zonele urbane și rurale a devenit o caracteristică definitorie a spațiului ECE, majoritatea orașelor mici și mijlocii nefiind capabile să genereze bunăstare pentru zonele adiacente. După 2000, a devenit evident că zonele metropolitane puternice vor fi capabile să se alăture competiției economice globale, în timp ce zonele rurale și centrele urbane mai mici vor decădea.

Aderarea la Uniunea Europeană a reprezentat un moment de cotitură pentru țările ECE. Valurile de extindere din 2004 (Cehia, Estonia, Letonia, Lituania, Ungaria, Polonia, Slovenia, Slovacia) și 2007 (Bulgaria, România) au adus aceste state în cadrul pieței unice europene și le-au oferit acces la fondurile structurale. Bachtler et

al. (2008) aduc argumente solide în favoarea demonstrării complexității implementării politicii de coeziune în noile state membre, evidențiind provocările legate de capacitatea administrativă și de adaptarea la cerințele UE. Integrarea europeană a impus țărilor ECE necesitatea de a-și moderniza rapid infrastructura fizică, de a-și reforma instituțiile și de a-și alinia politicile cu acquis-ul comunitar. Kengyel (2015) subliniază importanța politicii de coeziune pentru ECE, argumentând că aceasta a devenit principalul motor al investițiilor publice în multe dintre aceste țări. Cu toate acestea, procesul de integrare a fost inegal, unele țări și regiuni adaptându-se mai rapid decât altele la cerințele și oportunitățile oferite de apartenența la UE (Sitiera, 2021).

6.2 Implementarea politicii de coeziune a Uniunii Europene în statele din Europa Centrală și de Est

Politica de coeziune a Uniunii Europene, principalul instrument de investiții al UE, a avut o importanță deosebită pentru țările ECE, fiind o sursă majoră de finanțare pentru investițiile publice. În principiu, implementarea politicii de coeziune se bazează pe mai multe principii fundamentale (programare multianuală, parteneriat între nivelurile de guvernare, cofinanțare națională și concentrarea resurselor pe prioritățile strategice), efectele variind semnificativ în funcție de caracteristicile teritoriale și de capacitatea instituțională a regiunilor beneficiare (Amendolagine et al., 2024).

Operaționalizarea politicii prin intermediul instrumentelor sale financiare principale (FEDR, FSE și FC), a permis noilor state membre care au aderat în 2004 să beneficieze de fondurile structurale într-o proporție substanțială. Exercițiul financiar 2007-2013 a fost marcat de aderarea celor 12 state cu PIB mai mic decât media UE, provocările pentru solidaritate și convergență fiind mai mari. Astfel, din bugetul de 308 miliarde de euro repartizat pentru politica de coeziune, aproape jumătate a fost alocat țărilor din ECE, dar sumele repartizate au variat semnificativ în funcție de mărimea populației și de nivelul de dezvoltare. Polonia a fost principalul beneficiar cu 67,3 miliarde de euro, urmată de România cu 19,7

miliarde de euro și Cehia cu 26,7 miliarde de euro . Pe cap de locuitor, Estonia a primit cea mai mare alocare (2.658 euro/cap), urmată de Ungaria (2.582 euro/cap) și Cehia (2.542 euro/cap), în timp ce România a avut cea mai mică alocare per capita - 993 euro/cap (Kaplanova, 2016). Provocările bugetare pe care extinderea le-a adus în finanțarea politicii de coeziune în ECE au creat tensiuni între obiectivele de convergență și limitările bugetare ale UE, care s-au manifestat prin limitarea alocărilor pentru noile state membre în funcție de capacitatea lor de absorbție (Martin, 1998).

Obiectivele politicii de coeziune în ECE au evoluat semnificativ de-a lungul diferitelor perioade de programare. În primele etape, prioritatea a fost acordată modernizării infrastructurii fizice – transport, mediu, energie – pentru a compensa rămânerea în urmă a țărilor fost comuniste. Studiile ulterioare au arătat că acest proces a fost lent, ceea ce a făcut ca economiile țărilor ECE să devină dependente de transferurile financiare externe. În perioada 2014-2020, s-a produs o schimbare semnificativă de paradigmă. Realizarea obiectivelor de competitivitate din Strategia Europa 2020 a prevalat în fața obiectivelor de convergență. Chiar și cele mai puțin dezvoltate regiuni au trebuit să cheltuie o parte mai mare din bugetul lor pentru inovare, tehnologii de informare și comunicare și sprijinirea IMM-urilor. Această schimbare de politică a generat provocări suplimentare pentru zonele rămase în urmă, unde infrastructura elementară și condițiile economice favorabile mediului de afaceri lipseau (Bourdin, 2019).

De asemenea, implementarea politicii de coeziune în ECE a necesitat crearea unor structuri instituționale complexe la nivel național și regional, ceea ce a generat provocări legate de stabilirea autorităților de management, de elaborarea programelor operaționale și de asigurarea conformității cu regulamentele europene. Capacitatea administrativă limitată a reprezentat un obstacol major în primii ani de implementare, multe țări ECE confruntându-se cu dificultăți în absorbția fondurilor alocate (Bachtler et al., 2008). Mai mult, alocarea teritorială a subvențiilor

și ponderea fondurilor structurale depind de mecanismele de distribuție și de coordonarea între diferitele niveluri de guvernare. Prin urmare, eficacitatea politicii de coeziune depinde nu doar de volumul fondurilor alocate, ci și de calitatea proceselor de planificare strategică și de capacitatea de implementare la nivel local și regional (Franke et al., 2023).

În aceeași măsură, disparitățile regionale în ECE sunt marcate de diferențe semnificative între zonele metropolitane și restul teritoriului. La nivelul anului 2003, PIB-ul pe cap de locuitor pe sectoare economice evidențiază o concentrare a activităților cu valoare adăugată ridicată în capitalele de stat și în zonele metropolitane adiacente. Sectorul serviciilor domina în aceste zone, în timp ce regiunile periferice rămâneau dependente de agricultură și industrie tradițională. Până în 2007, disparitățile s-au accentuat. Datele privind PIB-ul pe cap de locuitor pe regiuni NUTS 2 arătau că majoritatea regiunilor ECE se situau sub 40% din media UE27, cu excepția capitalelor și a câtorva zone metropolitane care depășeau 70% sau chiar 100% din media europeană (Horvath, 2009). Această polarizare a condus la concentrarea investițiilor și a activităților economice dinamice în zonele urbane mari, în detrimentul regiunilor rurale și periferice. În aceeași măsură, țările ECE se situează predominant în categoria periferiei economice europene. Această poziție periferică se manifestă prin niveluri mai scăzute de productivitate, dependență de sectoare economice cu valoare adăugată redusă și integrare limitată în lanțurile valorice globale (Pedrosa da Silva Duarte, 2017). Cu toate că aderarea țărilor ECE la Uniunea Europeană a amplificat disparitățile la nivel european, integrarea a oferit și oportunități pentru convergență prin intermediul politicii de coeziune (Constantin et al., 2010).

Mai mult, eficacitatea politicilor de coeziune este condiționată de capitalul teritorial existent. Regiunile cu un capital teritorial mai bogat – incluzând infrastructură, capital uman, rețele sociale și capacitate instituțională, sunt mai capabile să beneficieze de sprijinul fondurilor structurale. În contrast, regiunile rurale cu capital teritorial slab întâmpină dificultăți în valorificarea fondurilor

europene, ceea ce perpetuează disparitățile existente. În țările ECE proporția zonelor rurale și periferice este mare, iar majoritatea orașelor mici și mijlocii nu reușesc să genereze bunăstare pentru zonele adiacente. Această polarizare este însoțită de diferențieri sociale și sărăcie, mai ales în zonele rămase în urmă sau în zonele periferice. Diviziunea dintre urban și rural a rămas o caracteristică definitorie pentru țările din ECE, procesul de urbanizare fiind încă modest. După 2000, a devenit evident că în țările din ECE zonele metropolitane vor fi capabile să se alăture competiției economice globale, în timp ce zonele rurale și centrele urbane mai mici vor decădea. Această tendință a fost amplificată de migrația internă și internațională, tinerii și forța de muncă calificată părăsind zonele rurale în căutarea oportunităților din zonele urbane sau din alte țări europene. Perioada 2007-2013 a fost caracterizată de o descreștere dramatică a populației în multe regiuni ECE (Fratesi et al., 2014).

Cu toate acestea, regiunile care au reușit să treacă de la industria grea la servicii și la sectoare bazate pe cunoaștere au prosperat, în timp ce cele care au rămas dependente de sectoare tradiționale au stagnat. Datele din 2023 privind transformarea economică regională arată că, deși politica de coeziune a UE contribuie la modelarea politicilor naționale și la stimularea competitivității regionale, modernizarea industrială a fost mai puțin satisfăcătoare, iar disparitățile regionale persistă (Drvenkar et al., 2023). De asemenea, impactul politicii de coeziune a UE asupra inovării și competitivității statelor din Europa Centrală și de Est, în perioada 2004-2014, a fost diferențiat. Țările care au investit mai mult în cercetare, dezvoltare și inovare (RDI) au înregistrat progrese mai mari în competitivitate, în timp ce cele care au prioritarizat infrastructura fizică au avut rezultate mai modeste în ceea ce privește transformarea structurală a economiei (Laczak, 2016).

În concluzie, deși țările ECE formau la momentul aderării un spațiu economic relativ omogen, cu toate statele situându-se sub media UE în ceea ce privește dezvoltarea, au apărut diferențieri semnificative între acestea. Până în 2020, țările ECE au înregistrat rate de creștere a PIB-ului mai mari decât cele din vestul Europei,

dar diferențele dintre venituri au rămas o realitate. Cehia, Slovenia și Estonia au avansat mai rapid pe calea convergenței, în timp ce Bulgaria și România au rămas în continuare printre cele mai sărace state membre ale UE. De asemenea, gradul diferit de absorbție a fondurilor structurale a avut efecte asupra creșterii economice, care variază semnificativ între țările ECE. Eficacitatea fondurilor a depins în mare măsură de calitatea instituțiilor, capacitatea administrativă, nivelul de dezvoltare inițial și structura economică (Paliova, 2017). Din aceste cauze, convergența reală în noile state membre a avut rezultate mixte: în timp ce unele țări au înregistrat progrese semnificative, altele au rămas în urmă. Prin urmare, fondurile structurale sunt necesare, dar nu suficiente pentru convergență (Ileana și Tatomir, 2012; Moraliyska, 2018). Mai mult, complementaritatea între fondurile europene și politicile naționale de dezvoltare este importantă pentru maximizarea efectelor pozitive asupra creșterii economice (Maris, 2024; Vukašina et al., 2022) .

6.3 Efecte macroeconomice - creștere și convergență

Studiul privind impactul politicii de coeziune UE asupra mărimii produsului și ocupării forței de muncă în regiunile poloneze demonstrează că fondurile structurale și Fondul de Coeziune joacă un rol important în creșterea economică regională și în convergența veniturilor cu țările UE15 (Cieslik și Rokicki, 2013). Cu toate acestea, impactul real asupra ocupării forței de muncă este mai mic decât sugerează simulările anterioare, indicând că efectele de multiplicare sunt mai reduse decât se anticipa inițial. Pentru statele membre din ECE. O altă provocare a fost compensarea rămânerii în urmă a țărilor foste comuniste în domeniul protecției mediului, infrastructurii de transport și facilităților pentru industrie. Polonia, Cehia și România sunt principalii beneficiari ai Fondului pentru Coeziune, cu investiții în protecția mediului, dezvoltarea sustenabilă a infrastructurii de transport și asistență tehnică. Aceste investiții au contribuit la modernizarea rețelelor de transport, la îmbunătățirea calității mediului și la crearea condițiilor pentru dezvoltarea economică. Dar impactul asupra dezvoltării economice pe termen

lung este limitat de factori structurali, precum lipsa de diversificare economică și capacitatea instituțională slabă. Această constatare sugerează că investițiile în infrastructură, deși necesare, nu sunt suficiente pentru a genera dezvoltare sustenabilă în absența unor reforme structurale mai ample (Bostan et al., 2022). De asemenea, regiunile cu un ecosistem antreprenorial mai dezvoltat au beneficiat mai mult de subvenții, în timp ce regiunile mai puțin dezvoltate au întâmpinat dificultăți în valorificarea acestor oportunități (Kolarikova et al. 2018).

Fondul Social European a jucat un rol crucial în dezvoltarea capitalului uman în ECE. Polonia deține recordul de sume alocate (15 miliarde de euro), urmată de Ungaria (6 miliarde de euro) și România (5,67 miliarde de euro). Fondul este destinat cu precădere întăririi capitalului uman (educație și formare profesională) și reducerii riscului de sărăcie sau protejării populației vulnerabile (materialul de curs). Ar trebui, prin urmare, să sesizăm o creștere a indicatorilor de dezvoltare economică și progres social. Măsurând progresul social în funcție de Indicele de Dezvoltare Umană (o analiză sumativă a următorilor: o viață lungă și sănătoasă, cunoștințe și abilități, un standard decent de trai) în perioada 2014-2020, se constată o creștere a valorilor celor trei indicatori menționați. Toate țările ECE au înregistrat progrese, Slovenia și Cehia situându-se în fruntea clasamentului cu valori IDU de aproximativ 0,92 și, respectiv, 0,90 în 2020, în timp ce Bulgaria și România au rămas la niveluri mai scăzute, de aproximativ 0,815 și 0,825 (Davidescu, Nae și Florescu, 2024).

Cu toate acestea, conform raportului pentru Indexul Progresului Social calculat la nivelul anului 2020 pentru fiecare stat membru UE, disparitățile sociale variază foarte mult. Pentru țările din ECE, sumele alocate din fondurile structurale au adus îmbunătățiri majore ale indicatorilor de dezvoltare economică, cetățenii acestor state constatând îmbunătățiri în viața de zi cu zi. Cu toate acestea, se constată o separare între creșterea economică facilitată de politica de coeziune și transformarea acesteia în oportunități pentru indivizi, mai ales în ceea ce privește tratamentul

egal și diferențele între venituri. Scorurile mici obținute de țările ECE la Indicele de Progres Social sugerează că, în timp ce se acordă atenție asigurării nevoilor de bază și bunăstării, guvernele acestor state nu reușesc să creeze un mediu în care individul să poată să capitalizeze creșterea economică și să-și îmbunătățească perspectivele personale și profesionale. Discrepanțele sunt majore în ceea ce privește sărăcia și veniturile (De Dominicis et al., 2024). O primă cauză o identifică Grusevaja et al. (2011), care afirmă că impactul fondurilor structurale este influențat de calitatea instituțiilor. Astfel, în țările cu instituții mai puternice și mai transparente, fondurile au un impact mai mare asupra coeziunii economice, în timp ce în țările din Europa Centrală și de Est cu instituții slabe, efectele sunt diminuate de corupție, birocratizare și lipsă de coordonare. Deși fondurile au contribuit la creșterea economică, au existat și efecte neintenționate, precum dependența de finanțare externă, distorsiuni în alocarea resurselor și crearea de „proiecte fantomă”, care nu generează valoare pe termen lung. Aceste constatări subliniază necesitatea unei monitorizări mai atente a modului în care fondurile sunt utilizate și a impactului real al proiectelor finanțate (Dogaru, 2015).

6.4. Coeziune socială și dezvoltare în regiunile de frontieră din ECE

Regiunile de frontieră din Europa Centrală și de Est sunt caracterizate în mod recurent în literatura de specialitate ca zone periferice, cu profiluri demografice și economice mai slabe în comparație cu regiunile interioare ale țărilor respective. Analizele empirice arată că subdezvoltarea persistentă a multor NUTS 3 de frontieră din estul Europei este legată de moșteniri structurale pe termen lung și de profilul socio-economic al regiunii de nivel superior din care fac parte (Horvat, 2024). Multe zone de frontieră din ECE combină investiții reduse, migrație și servicii publice insuficiente, reflectând procese de periferizare pe termen lung, mai degrabă decât șocuri conjuncturale (Medve-Balint, 2013). Aceste regiuni au fost adesea marginalizate în perioadele de planificare

centralizată comunistă, când frontierele erau zone de securitate și control, nu de schimb economic. Tranziția post-comunistă a accentuat aceste dezavantaje, deoarece restructurarea industrială și liberalizarea economică au favorizat centrele urbane și regiunile cu infrastructură mai bună, în timp ce zonele de frontieră au rămas izolate de fluxurile principale de investiții și inovare.

Nivelurile de dezvoltare ale zonelor de frontieră urmăresc caracteristicile socio-economice ale regiunilor-mamă din care fac parte. De exemplu, zonele de frontieră din estul Poloniei se numără printre cele mai slabe la nivel național, reflectând disparitățile regionale mai largi dintre vestul și estul țării (Horvat, 2024). Această heterogenitate spațială sugerează că politicile de coeziune trebuie să țină cont nu doar de statutul de frontieră al unei zone, ci și de contextul regional mai larg în care aceasta este integrată. Moștenirile istorice ale structurii industriale și ale tranziției post-comuniste modelează disparitățile actuale și limitează convergența automată fără intervenții țintite (Sumpor și Dokic, 2011). Regiunile de frontieră care au beneficiat de investiții în infrastructură și de politici active de dezvoltare regională au reușit să reducă decalajele, în timp ce cele neglijate au continuat să se confrunte cu declin demografic și economic.

Cooperarea transfrontalieră (CBC), programele Interreg și instrumentele de preaderare PHARE au fost pilonii centrali ai politicii de coeziune a UE pentru regiunile de frontieră din ECE. Aceste instrumente au fost concepute pentru a stimula legăturile economice, sociale și instituționale între comunitățile de pe ambele părți ale frontierelor, pentru a reduce izolarea și pentru a promova integrarea europeană la nivel local. Cercetările arată că proiectele CBC și Interreg au generat rezultate locale tangibile, inclusiv infrastructură îmbunătățită, legături economice, culturale și instituționale la scară mică, și au creat interacțiuni transfrontaliere cotidiene care susțin integrarea (Cismaș și Sabău, 2012). Aceste proiecte au inclus construcția sau modernizarea punctelor de trecere a frontierei, dezvoltarea turismului transfrontalier, programe

educaționale și culturale comune, și inițiative de cooperare între întreprinderi mici și mijlocii (IMM-uri).

Cu toate acestea, literatura evidențiază că eficacitatea CBC este puternic condiționată de factori locali. Acolo unde există actori locali competenți și rețele transfrontaliere dense, CBC s-a tradus în formularea și implementarea mai eficientă a proiectelor; acolo unde astfel de rețele sau capacități au fost slabe, absorbția și impactul au fost limitate (Scott, 2017; Ruidisch și Ziener, 2011). Această constatare subliniază importanța investițiilor în capacitatea instituțională locală și în construirea de rețele de cooperare ca precondiții pentru succesul programelor CBC. De asemenea, programul PHARE CBC, implementat în perioada de preaderare, a avut rezultate mixte. În unele cazuri, finanțarea a urmat capacitățile existente și, prin urmare, a ajutat în mod disproporționat zonele de frontieră mai puternice, consolidând indirect disparitățile (Pawera et al., 2017). Această tendință reflectă o problemă mai largă în politica de coeziune: programele bazate pe competiție și pe capacitatea de a formula propuneri complexe pot exclude zonele cu Mai mult, evaluările unor programe CBC specifice, cum ar fi programul Ungaria-Slovacia 2007-2013, raportează depunerea inegală a propunerilor și implementarea inegală a proiectelor între districte, cu districte neglijate care au primit puține proiecte în ciuda nevoilor ridicate (Scott, 2017; Logvinov et al. 2025). Această distribuție inegală a beneficiilor CBC ridică întrebări importante despre echitatea și incluziunea în politica de coeziune și sugerează necesitatea unor mecanisme de alocare mai proactive care să vizeze zonele defavorizate.

Coeziunea socială în regiunile de frontieră este modelată de rețelele interpersonale, încrederea în parteneri, guvernanta participativă și capacitatea instituțiilor locale de a traduce CBC în rezultate incluzive. Măsurarea coeziunii sociale necesită, prin urmare, combinarea indicatorilor obiectivi de rezultat cu percepțiile subiective ale actorilor locali. Astfel (Scott, 2017; Cismaș și Sabău, 2012; Ruidisch și Ziener, 2011; Hakszer, 2017):

- studiile de teren și sondajele actorilor locali arată că aceștia percep intensificarea interacțiunii transfrontaliere ca fiind benefică, dar încrederea în partenerii externi, capacitatea slabă a guvernantei locale și implicarea inegală a comunităților împiedică câștigurile de coeziune. Încrederea este un capital social esențial pentru cooperarea transfrontalieră: acolo unde există o istorie de cooperare reușită și unde partenerii sunt percepuți ca fiind de încredere și competenți, proiectele CBC au șanse mai mari de succes;
- capacitatea administrativă slabă și comunicarea deficitară între autoritățile de program și comunitățile locale reduc participarea și pot produce rezultate exclusive. În multe regiuni de frontieră din ECE, autoritățile locale se confruntă cu resurse umane și financiare limitate, cu proceduri birocratice complexe și cu lipsa de experiență în gestionarea proiectelor finanțate de UE. Aceste blocaje în guvernanta pot duce la concentrarea beneficiilor CBC în mâinile unor elite locale sau a unor organizații mai puternice, în timp ce comunitățile vulnerabile rămân excluse;
- pentru a monitoriza coeziunea socială în regiunile de frontieră, literatura recomandă combinarea mai multor tipuri de indicatori: rate de absorbție a proiectelor, participarea localităților defavorizate, măsuri ale rețelelor sociale transfrontaliere și măsuri de sondaj ale fiabilității partenerilor și ale atitudinilor cetățenilor. Acești indicatori ar trebui să fie colectați în mod sistematic și să informeze evaluarea și ajustarea programelor CBC;
- rezultatele de coeziune reușite urmează adesea proiecte susținute la scară mică, centrate pe oameni (cultură, educație, IMM-uri) și parteneriate euroregionale sau municipale active, mai degrabă decât investiții mari unice. Această constatare sugerează că coeziunea socială se construiește prin interacțiuni repetate, încredere reciprocă și proiecte care răspund nevoilor concrete ale comunităților locale, nu prin investiții în

infrastructură de mare anvergură care pot avea impact limitat asupra vieții cotidiene.

6.5 Provocări socio-sconomice

Una dintre cele mai semnificative provocări cu care s-au confruntat țările ECE a fost capacitatea limitată de absorbție a fondurilor europene. Deși alocările au fost substanțiale, din cauza limitei de absorbție, mai puține fonduri au fost efectiv utilizate de noii veniți. Această problemă a fost determinată de mai mulți factori: capacitate administrativă insuficientă, lipsă de experiență în gestionarea proiectelor complexe, dificultăți în asigurarea cofinanțării naționale și proceduri birocratice complexe. Îmbunătățirea ratei de absorbție a necesitat reforme instituționale, simplificarea procedurilor administrative și întărirea capacității de management de proiect la nivel local și regional (Feher et al., 2021), alături de stabilirea structurilor de management, de elaborarea programelor operaționale conforme cu cerințele UE și de asigurarea unei coordonări eficiente între diferitele niveluri de guvernare. Procesul de învățare instituțională a fost gradual, multe țări ECE îmbunătățindu-și capacitatea de absorbție în timp, pe măsură ce au acumulat experiență și au dezvoltat structuri administrative mai eficiente (Bachtler et al., 2008).

Statele membre din Europa Centrală și de Est au avut multe domenii în care trebuiau să investească pentru a îmbunătăți indicatorii socio-economici, inclusiv reducerea populației, ratele mari de șomaj și excluderea socială, polarizarea regională mare, dezvoltarea inegală și scăderea severă a populației apte de muncă. Până în 2020, problemele demografice, îmbătrânirea populației și migrarea forței de muncă calificate au rămas la fel de acute. De altfel, migrația forței de muncă, în special a tinerilor și a persoanelor cu calificări înalte, a reprezentat o provocare majoră pentru țările ECE. Această „brain drain” a afectat capacitatea regiunilor de a se dezvolta și de a valorifica investițiile în educație și formare profesională. În același timp, îmbătrânirea populației a crescut

presiunea asupra sistemelor de pensii și de sănătate, reducând resursele disponibile pentru investiții în dezvoltare economică. În acest context, regiunile care au reușit să atragă și să rețină forță de muncă tânără și calificată au avut performanțe mai bune în valorificarea fondurilor europene, în timp ce regiunile afectate de depopulare au întâmpinat dificultăți în implementarea proiectelor și în asigurarea sustenabilității investițiilor (Dyba et al., 2018).

În Europa Centrală și de Est, capitalul social este slab, consecință a fostelor regimuri autoritare și a revoluțiilor de la finalul anilor 1980, care au condus la o dizoluție a solidarităților, rețelelor și capitalului social. Practicile trecute au susținut neîncrederea în relațiile sociale din interiorul unei comunități (nu ne referim la cele din interiorul unei familii) și neîncrederea printre actorii economici. Această lipsă de capital social a afectat capacitatea comunităților de a coopera pentru dezvoltare și de a implementa eficient proiecte finanțate din fonduri europene, deoarece este o componentă importantă a capitalului teritorial. Fratesi et al. (2014) demonstrează că regiunile cu capital social mai puternic – caracterizat prin rețele de cooperare, încredere între actori și capacitate de acțiune colectivă – sunt mai capabile să valorifice oportunitățile oferite de fondurile structurale. În contrast, regiunile cu capital social slab întâmpină dificultăți în mobilizarea resurselor locale, în atragerea de parteneri și în asigurarea sustenabilității proiectelor după încheierea finanțării europene.

Țările ECE au urmat propriile strategii de implementare a politicilor naționale și a celei europene de coeziune, în ciuda obiectivelor stabilite la Lisabona și în Strategia Europa 2020 . Prioritățile identificate de fiecare țară au fost în concordanță cu nevoile specifice, fiind stabilite diferite ținte pentru investiții. De exemplu, unele țări au priorizat creșterea ratei de creștere a PIB-ului (Bulgaria, Letonia, Slovenia, România) sau a PIB-ului pe cap de locuitor (Polonia), altele au vizat atingerea nivelului economic al UE (Cehia, Slovacia) sau creșterea producției (Ungaria), în timp ce Estonia a pus accent pe investiții în cercetare. În ceea ce privește piața muncii, prioritățile au variat de la crearea de noi locuri de

muncă (Bulgaria, Ungaria) la creșterea ratei de angajare (Estonia, Lituania, Letonia, Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia, România) și scăderea ratei șomajului (Letonia). Educația a fost, de asemenea, o prioritate pentru unele țări, precum Letonia. În domeniul infrastructurii, Polonia a prioritarizat creșterea numărului de kilometri de autostradă și cale ferată, România a investit în drumuri noi sau în renovarea celor existente, iar Estonia a vizat creșterea numărului de gospodării conectate la internet.

Cheltuirea fondurilor repartizate prin politica de coeziune a UE în țările din ECE și impactul acestora asupra economiilor naționale variază semnificativ. Slovenia, Estonia și Cehia au investit mai mult în cercetare, inovare și dezvoltare (RDI), în detrimentul celorlalte categorii. Aceste țări au înregistrat progrese semnificative în convergența cu media UE și au reușit să se poziționeze mai bine în competiția economică globală. Bulgaria, Ungaria și România sunt un grup de țări care au investit mai puțin în RDI și mai mult în sprijinirea mediului de afaceri, infrastructura de mediu și capacitatea instituțională. Polonia a preferat să investească mai mult în infrastructura de transport, iar Cehia, Slovacia, Letonia și Lituania sunt țări care au investit aproape în mod egal în majoritatea domeniilor finanțate prin fondurile structurale (Puiu et al., 2017).

Experiențele diferitelor țări ECE oferă lecții valoroase pentru optimizarea politicii de coeziune. Țările care au reușit să combine investițiile în infrastructură cu cele în capital uman și inovare au obținut rezultate mai bune în ceea ce privește creșterea economică sustenabilă și convergența. Estonia reprezintă un exemplu de succes în acest sens, reușind să se transforme într-o economie bazată pe cunoaștere și tehnologie digitală, valorificând strategic fondurile europene pentru investiții în educație, cercetare și infrastructură digitală. Polonia demonstrează importanța volumului de investiții și a unei abordări strategice în utilizarea fondurilor pentru modernizarea infrastructurii. Cu toate acestea, experiența poloneză evidențiază și limitările unei abordări concentrate pe infrastructură fizică, disparitățile regionale rămânând semnificative în ciuda investițiilor masive. Cieslik și Rokicki (2013)

arată că, deși fondurile au avut un impact pozitiv asupra producției și ocupării forței de muncă, efectele sunt diferențiate între regiuni, cele mai dezvoltate beneficiind mai mult decât cele mai puțin dezvoltate. România și Bulgaria ilustrează provocările cu care se confruntă țările cu capacitate instituțională mai slabă și nivel de dezvoltare inițial mai scăzut. Experiența acestor țări subliniază importanța reformelor instituționale și a întăririi capacității administrative ca precondiții pentru utilizarea eficientă a fondurilor europene (Botezatu, 2007).

Perioada de programare 2021-2027 aduce noi provocări și oportunități pentru țările ECE. Reforma politicii de coeziune în contextul noului Cadru Financiar Multianual 2021-2027 introduce schimbări semnificative în prioritățile și mecanismele de alocare a fondurilor. Accentul se mută către obiectivele Pactului Verde European, tranziția digitală și reziliența economică, în contextul lecțiilor învățate din pandemia COVID-19 și al provocărilor legate de schimbările climatice (Petre, 2021). În acest exercițiu bugetar, țările ECE se confruntă cu provocarea dublă de a reduce decalajul economic față de vestul Europei și de a realiza tranziția către o economie verde și digitală. Această dublă provocare necesită investiții substanțiale și o abordare strategică care să echilibreze obiectivele de convergență cu cele de sustenabilitate. Pentru aceste probleme sociale trebuie găsite soluții în același timp cu modernizarea infrastructurii, îmbunătățirea sistemului de sănătate și dezvoltarea competențelor digitale. Această abordare integrată necesită o coordonare mai bună între diferitele politici și instrumente de finanțare, precum și o implicare mai activă a actorilor locali și regionali în procesul de planificare și implementare (Navracsics și Taraczkozi, 2024).

6.6 Perspective pentru perioada 2028 - 2034

Experiența perioadelor anterioare de programare demonstrează că o abordare uniformă a politicii de coeziune nu este eficientă pentru toate regiunile ECE. Dabrowski (2014) examinează necesitatea unor strategii de dezvoltare regională și locală bazate pe

specificul locului (place-based) în Europa Centrală și de Est, argumentând că politica de coeziune trebuie să fie adaptată la caracteristicile și nevoile specifice ale fiecărei regiuni. Această abordare presupune o înțelegere profundă a capitalului teritorial, a avantajelor comparative și a provocărilor specifice fiecărei regiuni. La rândul său, Fratesi et al. (2014) demonstrează că eficacitatea politicilor de coeziune este condiționată de capitalul teritorial existent, ceea ce sugerează necesitatea unor strategii diferențiate. Regiunile cu capital teritorial bogat necesită investiții care să valorifice și să amplifice avantajele existente, în timp ce regiunile cu capital teritorial slab necesită investiții pe termen lung pentru construirea capacităților de bază. Această diferențiere implică o alocare mai flexibilă a fondurilor și o adaptare a priorităților în funcție de specificul regional.

De asemenea, experiența perioadelor anterioare evidențiază importanța critică a capacității instituționale și a calității guvernantei pentru eficacitatea politicii de coeziune. Grusevaja et al. (2011) demonstrează că pentru perioada viitoare, este esențială continuarea reformelor instituționale, întărirea capacității administrative la toate nivelurile de guvernare și îmbunătățirea transparenței și responsabilității în utilizarea fondurilor publice, iar Bachtler et al. (2008) subliniază complexitatea implementării fondurilor structurale în noile state membre și necesitatea unui proces continuu de învățare instituțională. Recomandările includ simplificarea procedurilor administrative, îmbunătățirea coordonării între diferitele niveluri de guvernare, întărirea capacității de management de proiect la nivel local și regional și promovarea schimbului de bune practici între regiuni și țări. Franke et al. (2023) pun accent pe importanța unor mecanisme transparente și echitabile de distribuție a fondurilor, evidențiind necesitatea unei mai mari implicări a actorilor locali și regionali în procesul de planificare strategică, precum și o mai bună coordonare între politicile de coeziune și alte politici sectoriale (transport, mediu, educație, inovare).

Provocările contemporane – schimbările climatice, tranziția energetică, digitalizarea – necesită o integrare mai strânsă a

obiectivelor de coeziune cu cele de sustenabilitate și inovare. Navracsics și Taraczkozi analizează impactul politicilor de coeziune și dezvoltare ale UE asupra competitivității și tranziției energetice în ECE, subliniind că țările ECE trebuie să valorifice fondurile europene pentru a realiza o tranziție justă către o economie verde și digitală, care să nu accentueze disparitățile existente. Această integrare presupune investiții în energie regenerabilă, eficiență energetică, infrastructură digitală, competențe digitale și inovare verde. În același timp, este esențial ca aceste investiții să fie realizate într-o manieră care să promoveze coeziunea socială și teritorială, asigurând că toate regiunile și toate categoriile sociale beneficiază de oportunitățile oferite de tranziția verde și digitală. Acest lucru necesită mecanisme de sprijin pentru regiunile și comunitățile afectate negativ de tranziție, precum și programe de reconversie profesională pentru lucrătorii din sectoarele în declin. Serbanica și Constantin (2018) examinează critic politica de coeziune a UE și sprijinul pentru inovare în ECE, recomandând o mai bună coordonare între politicile de inovare și cele de coeziune, întărirea legăturilor între universități, institute de cercetare și sectorul privat și crearea unor ecosisteme inovative regionale care să valorifice avantajele comparative locale. Această abordare poate contribui la transformarea structurală a economiilor ECE și la creșterea competitivității pe termen lung.

Problemele demografice – îmbătrânirea populației, migrarea forței de muncă calificate, depopularea zonelor rurale – reprezintă provocări majore pentru viitorul ECE. Politica de coeziune trebuie să integreze mai bine dimensiunea demografică, sprijinind regiunile afectate de depopulare prin investiții în servicii publice de calitate, conectivitate digitală și oportunități economice care să facă aceste regiuni mai atractive pentru tineri și familii. În același timp, este necesară o abordare mai integrată a provocărilor sociale. Pentru viitor, politica de coeziune trebuie să acorde o atenție mai mare dimensiunii sociale, investind în educație de calitate, formare profesională, servicii de sănătate, incluziune socială și reducerea sărăciei. Davidescu, Nae și Florescu (2024) demonstrează

că, deși Indicele de Dezvoltare Umană a crescut în toate țările ECE în perioada 2014-2020, persistă disparități semnificative. Pentru a accelera progresul social, este necesară o abordare mai holistică care să integreze obiectivele economice cu cele sociale și de mediu, asigurând că creșterea economică se traduce în îmbunătățiri concrete ale calității vieții pentru toți cetățenii.

6.7 Concluzii

Fondurile structurale și Fondul de Coeziune au jucat un rol crucial în modernizarea infrastructurii, în dezvoltarea capitalului uman și în stimularea creșterii economice în țările ECE. Cu toate acestea, convergența economică și socială rămâne incompletă. Disparitățile regionale persistă și, în unele cazuri, s-au accentuat, în special între zonele metropolitane și cele rurale. Diferențele între venituri au rămas o realitate, la fel ca diferențele dintre zonele rurale și cele urbane. Cercetarea academică recentă confirmă că eficacitatea politicii de coeziune este condiționată de multiple variabile: capitalul teritorial existent (Fratesi et al., 2014), calitatea instituțiilor și a guvernanței (Grusevaja et al., 2011), capacitatea de absorbție (Feher et al., 2021), strategiile naționale de investiții (Maris, 2024) și contextul economic și social specific fiecărei regiuni (Bourdin, 2019). Această complexitate sugerează că nu există o soluție universală, ci este necesară o abordare diferențiată, adaptată la specificul fiecărei regiuni.

Experiențele diferitelor țări ECE oferă lecții valoroase. Slovenia și Estonia demonstrează că investițiile strategice în cercetare, inovare și dezvoltare pot accelera convergența și pot transforma structura economică. Polonia ilustrează importanța investițiilor masive în infrastructură pentru conectivitate și dezvoltare economică, dar și limitările unei abordări concentrate exclusiv pe infrastructură fizică. România și Bulgaria evidențiază provocările cu care se confruntă țările cu capacitate instituțională mai slabă și subliniază importanța reformelor structurale ca precondiție pentru utilizarea eficientă a fondurilor europene. Pentru viitor, provocările contemporane – schimbările climatice, tranziția

digitală, îmbătrânirea populației, migrarea forței de muncă, necesită abordări inovative și integrate. Politica de coeziune trebuie să devină mai flexibilă, mai adaptată la specificul local și mai orientată către rezultate pe termen lung, nu doar către absorbția fondurilor. De asemenea, întărirea capacității instituționale, îmbunătățirea guvernantei, promovarea capitalului social și a cooperării între actori, precum și adoptarea unor strategii de dezvoltare bazate pe specificul locului sunt esențiale pentru maximizarea impactului politicii de coeziune în perioada următoare. Doar printr-o abordare holistică, care să integreze dimensiunile economice, sociale, de mediu și instituționale, țările ECE vor putea să valorifice pe deplin potențialul fondurilor europene și să realizeze o convergență reală și sustenabilă cu restul Uniunii Europene.

Regiunile de frontieră din Europa Centrală și de Est rămân zone de provocare și oportunitate în arhitectura integrării europene. Deși programele de cooperare transfrontalieră, Interreg și PHARE au generat beneficii locale tangibile și au contribuit la construirea de legături între comunitățile de pe ambele părți ale frontierelor, impactul lor asupra reducerii disparităților structurale și asupra consolidării coeziunii sociale a fost mixt și puternic condiționat de factori locali. De asemenea, coeziunea socială în regiunile de frontieră nu poate fi realizată doar prin investiții în infrastructură sau prin proiecte economice de scară mare. Ea necesită investiții susținute în capitalul social și instituțional, în construirea de încredere și în facilitarea interacțiunilor cotidiene între comunitățile transfrontaliere. Proiectele la scară mică, centrate pe oameni, în domenii precum educația, cultura și cooperarea între IMM-uri, pot avea un impact disproporționat de mare asupra coeziunii sociale. Mai mult, în contextul geopolitic actual, caracterizat prin tensiuni la frontierele estice ale Europei, cooperarea transfrontalieră dobândește o importanță strategică sporită, nu doar ca instrument de dezvoltare economică, ci și ca mecanism de consolidare a stabilității, a încrederii reciproce și a valorilor europene. Investițiile în coeziunea socială a regiunilor de frontieră sunt, prin urmare, investiții în viitorul și în reziliența întregului proiect european.

În concluzie, politica de coeziune a UE a contribuit semnificativ la dezvoltarea țărilor ECE, dar provocările rămân substanțiale. Succesul viitor depinde de capacitatea acestor țări de a învăța din experiențele trecute, de a-și adapta strategiile la noile provocări și de a crea un cadru instituțional și social care să permită transformarea creșterii economice în bunăstare și oportunități pentru toți cetățenii. Calea către convergență este lungă și complexă, dar cu strategii adecvate și o utilizare eficientă a resurselor disponibile, țările ECE pot continua să reducă decalajul față de vestul Europei și să construiască societăți mai prospere, mai echitabile și mai sustenabile.

Bibliografie

- Amendolagine, V., Presbitero, A. F., Rabellotti, R., Sanfilippo, M., Seric, A. (2024). The impact of European Cohesion Policy: a spatial perspective. *Journal of Economic Geography*, 24(3), 567-592. DOI: 10.1093/jeg/lbae006
- Bachtler, J., Downes, R., Gorzelak, G. (2008). EU Cohesion Policy and the Role of the Regions: Investigating the Influence of Structural Funds in the New Member States. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 26(2), 398-427. DOI: 10.1068/C0662
- Bostan, I., Toderașcu, C., Firtescu, B. N. (2022). Are structural funds a real solution for regional development in the European Union? A study on the northeast region of Romania. *Journal of Risk and Financial Management*, 15(6), 232. DOI: 10.3390/jrfm15060232
- Botezatu, E. (2007). Romania Between the Challenges of Competitiveness and Regional Cohesion. *Social Science Research Network*. DOI: 10.2139/SSRN.1015206
- Bourdin, S. (2019). Does the Cohesion policy have the same influence on growth everywhere? A Geographically Weighted Regression approach in Central and Eastern Europe. *Economic Geography*, 95(3), 256-287. DOI: 10.1080/00130095.2018.1526074

- Cieslik, A., Rokicki, B. (2013). The Impact of Cohesion Policy on Production and Employment in Polish Regions. *The Polish Journal of Economics*, 3, 57-77. DOI: 10.22004/AG.ECON.358674
- Cismas, L., Sabau, C. (2012). Cross-Border Cooperation in Europe: The Case of Bihor-Hajdu Bihar Euroregion. *International Business Research*, 5(3). DOI: 10.5539/IBR.V5N3P91
- Constantin, D. L., Drăgan, G., Goschin, Z., Radu, L. (2010). Implications of the latest enlargement on regional disparities and cohesion policy. A spotlight on the EU funds absorption. *The 50th Congress of European Regional Science Association*, Jönköping, Sweden, August 19-23
- Dabrowski, M. (2014). Towards place-based regional and local development strategies in Central and Eastern Europe? EU cohesion policy and strategic planning capacity at the sub-national level. *The Journal of the Local Economy Policy Unit*, 29(4-5), 378-393. DOI: 10.1177/0269094214535
- Davidescu, A. A., Nae, T. M., Florescu M. S. (2024). From Policy to Impact: Advancing Economic Development and Tackling Social Inequities In Central and Eastern Europ. *Economies* 12(2), 28, DOI: 10.3390/economies12020028
- De Dominicis, L., Cabeza Martinez, B., Kovacic, M., Papadimitriou, E. (2024). *The EU regional Social Progress Index 2.0*. Luxemburg: Publication Office of the European Union
- Dogaru, D. M. (2015). The impact of structural funds in Central and Eastern European Countries. *Annals of University of Craiova – Economic Sciences Series* 2(43), 293-305
- Drvenkar, N., Marosevics, K., Unukic, I. (2023). *Regional economic transformation – can we learn from the countries of Central and Eastern Europe*. *Ekonomski pregled*, 74(3), 345-372. <https://doi.org/10.32910/ep.74.3.2>
- Dyba, W., Loewen, B., Looga, J., Zdražil, P., & Pászto, V. (2018). Regional Development in Central-Eastern European Countries at the Beginning of the 21st Century: Path Dependence and Effects of EU Cohesion Policy.

- Quaestiones Geographicae*, 37(2), 77-92. DOI: 10.2478/QUAGEO-2018-0017
- Feher, A., Goşa, V., Raicov, M., Haranguş, D., & Condea, B. V. (2021). Perspectives and Impacts of Accelerating the European Funds Absorption in the Romanian Economy. *Proceedings of the 7th BASIQ International Conference*, 228-235. DOI: 10.24818/BASIQ/2021/07/028
- Franke, D., Hajek, O., & Novosak, J. (2023). Territorial Allocation of Subsidies and Share of EU Structural Funds in the Czech Republic. *Politická Ekonomie*, 71(3), 289-312. DOI: 10.18267/j.polek.1389
- Fratesi, U., & Perucca, G. (2014). Territorial Capital and the Effectiveness of Cohesion Policies: an Assessment for CEE Regions. *Investigaciones Regionales - Journal of Regional Research*, 29, 165-191
- Grusevaja, M., Pusch, T. (2011). How does Institutional Setting Affect the Impact of EU Structural Funds on Economic Cohesion? New Evidence from Central and Eastern Europe. *IWH Discussion Papers*, no. 17/2011, Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung Halle
- Kaplanova, P. (2016). Social dimension of the regional policy of the European Union. În Kaľanova, P. (ed.), *Selected topics in modern society*, 25-46. Novo Mesto: Faculty of Organization Studies Press
- Hakszer, R. (2017). Regional aspects of the 2007–2013 Hungary–Slovakia Cross-Border Cooperation Programme and its implementation experiences. *Space and Society*, 31 (1), 107–123. oi: 10.17649/TET.31.1.2791.
- Horvath, A. (2024). A magyar-román-szlovák-ukrán határmenti kapcsolatok az Európai Unió határtérségeinek fényében. *Közép-Európai Közlemények*, 17(1), 67–84, DOI: 10.14232/kek.2024.1.67-84.
- Horvath, G. (2009). Cohesion Deficiencies in Eastern and Central Europe – Inequalities of the Regional Research Area.

- Discussion paper*, no. 72, Centre for Regional Studies of the Hungarian Academy of Sciences
- Ileana și Tatomir, 2012, A., Tatomir, C. F. (2012). Together or apart? Structural funds and real convergence in the new Member States. *Annals of Faculty of Economics*, 1(2), 63-69
- Kengyel, A. (2015). The Importance of EU Cohesion Policy in Central and Eastern Europe. *Transition Studies Review*, 22(1), 3-20. DOI: 10.14665/1614-4007-22-1-001
- Kolarikova, K., Kolarik, P., & Svobodova, E. (2018). Economic performance of the NUTS III Regions in the Czech Republic in the context of entrepreneurship subsidies from the EU Structural Funds. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu*, 36(1), 129-152. DOI: 10.18045/ZBEFRI.2018.1.129
- Laczak, P. (2016). A comparative analysis of the EU coherence policy's influence on the innovation and competitiveness of Central-Eastern European states in the years 2004–2014. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica*, 3(321), 37-52. DOI: 10.18778/0208-6018.321.03
- Logvinov, P., Buriachenko, A., Gaponiuk, M., Petrukha, S., Siusko, M. (2025). EU cohesion policy and cross-border cooperation: Strategies for sustainable development of the Carpathian region. *International Journal of Organizational Leadership*, 14(First Special Issue), 170-189. DOI: 10.33844/ijol.2025.60471.
- Maris, M. (2024). Contribution of EU Cohesion Policy to Regional Growth: Evidence from V4 Countries. *Prague Economic Papers*, 33(5), 567-589. DOI: 10.18267/j.pep.855
- Martin, R. (1998). Financing EU Cohesion Policy in Central and Eastern Europe: a Budgetary Timebomb. *Intereconomics*, 33(6), 281-291. DOI: 10.1007/BF02926817
- Medve-Balint, G. (2013). Incentives and obstacles to cross-border cooperation in post-communist central Europe. În Bellini, N. și Hilpert, U. (ed.), *Europe's Changing Geography. The*

- Impact of Inter-regional Networks*, 145-170. London: Routledge
- Moraliyska, M. (2018). The EU Cohesion Policy's Impact on Regional Economic Development: The Case of Bulgaria. *Journal of Economic and Social Studies*, 7(1), 5-23.
- Navracscics, T., Taraczkozi, A. (2024), Cohesion and Competitiveness in CEE: The Impact of EU Cohesion and Development Policies on the Competitiveness and Energy Transition in Central and Eastern Europe. *Europai Tukor* 27(2), 37-57. DOI: 10.32559/et.2024.2.2
- Paliova, I. (2017). Empirical analysis and estimates of the impact of the EU structural funds absorption in countries of Central and Eastern Europe. *The Journal of Supercomputing*, 73(8), 3514-3535. DOI: 10.15547/TJS.2017.S.01.025
- Pawera, R., Domonkos, L. B., Hakszer, R. (2017). Impact Analysis of Slovak-Hungarian Cross-Border Cooperation Projects. *International Journal of Management Science and Business Administration*. 3(3), 7–16. DOI: 10.18775/IJMSBA.1849-5664-5419.2014.33.1001.
- Pedrosa da Silva Duarte, M. A. (2017). Structural Change, Inequality, and Economic Growth: Evidence from a Panel of Central and Eastern European Countries. În Pascariu, G. C., Pedrosa M. A., Pedrosa da Silva Duarte, D.S. (ed.). *Core Periphery Patterns Across the European Union. Case Studies and Lessons from Eastern and Southern Europe*. Emerald Publishing Limited. DOI: 10.1108/978-1-78714-495-820171005
- Petre, B. G. (2021). Reform of the EU Cohesion Policy in the Context of the New 2021-2027 Multiannual Financial Framework: A Study On The Post-2020 Prospects of Central and Eastern European Interdependence. *Oeconomica*, 30(1). DOI: 10.24818/OEC/2021/30/1.03
- Puiu, O., Serbanica, C., Voiculet, A., Ene, S., Gănescu, C. (2017). EU Cohesion Policy in Central and Eastern Europe: A

- Comparative Analysis. *Strategii Manageriale*, 1(35), 342-354
- Ruidisch, R., Ziener, K. (2011). Bericht über Entwicklungsaspekte der Förderung grenzüberschreitender Zusammenarbeit in Österreich. no. 2, 84–94
- Scott, J. W. (2018). Rebordering Central and Eastern Europe: Cohesion Policy, cross-border cooperation and ‘differential Europeanisation’. În Lux, G. și Horvath, G. *The Routledge Handbook to Regional Development in Central and Eastern Europe*, 175-187. New York: Routledge
- Serbanica, C., Constantin, D. L. (2018). EU cohesion policy and innovation support in Central and Eastern Europe: A critical review. *CESifo Forum*, 19(1), 24-31
- Sitera, D. (2021). Europeanization and the State in Central and Eastern Europe: Political Economy of European Structural Funds. Dissertation thesis, Karlova University, Praga
- Sumpor, M., Dokic, I. (2011). Cross-border cooperation in Central and South-East Europe: a Croatian perspective. *3rd World Planning Schools Congress*
- Vukasina, G., Petreski, M., Bogoev, J. (2022). Impact of European structural and investment funds absorption on the regional development in the EU-12 (new member states). *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 17(4), 857-889. DOI: 10.24136/eq.2022.029

CONCLUZII

Analiza coeziunii sociale și dezvoltării în regiunile de frontieră din Europa Centrală și de Est relevă complexitatea și multidimensionalitatea acestui concept fundamental pentru stabilitatea și prosperitatea societăților moderne. Lucrarea demonstrează că coeziunea socială nu este doar un construct teoretic, ci un obiectiv operațional esențial care influențează capacitatea societăților de a face față provocărilor contemporane, de la globalizare și migrație până la inegalități economice și transformări instituționale. Contribuția principală a acestei lucrări constă în evidențierea modului în care coeziunea socială funcționează ca un mecanism integrator care facilitează implementarea reformelor economice și sociale, menținerea sistemelor de protecție socială și promovarea dezvoltării economice incluzive. Societățile coezive demonstrează o capacitate superioară de reziliență în fața șocurilor economice și sociale, beneficiind de niveluri mai ridicate de încredere între cetățeni și instituții.

În contextul specific al regiunilor de frontieră din Europa Centrală și de Est, studiile analizate subliniază importanța critică a politicilor de coeziune ale Uniunii Europene în reducerea disparităților regionale și promovarea dezvoltării echilibrate. Aceste politici au jucat un rol fundamental în sprijinirea tranziției economice și în consolidarea capacității instituționale a regiunilor din această parte a Europei, contribuind la convergența economică și la îmbunătățirea calității vieții. Factorii care influențează coeziunea socială sunt multipli și interconectați, incluzând dimensiuni istorice, culturale, economice și instituționale. Variațiile semnificative în nivelurile de coeziune socială între diferite țări și regiuni reflectă impactul acestor factori și subliniază necesitatea unor abordări contextualizate și adaptate la specificul fiecărei regiuni. Regiunile cu inegalități ridicate sau cu relații verticale slabe între cetățeni și stat se confruntă cu amenințări mai mari la adresa

coeziunii, ceea ce justifică dezvoltarea sistemelor de indicatori pentru monitorizarea incluziunii, încrederii și accesului la servicii.

Implicațiile practice ale acestei analize sunt semnificative pentru formularea politicilor publice la nivel național și european. Rezultatele sugerează că investițiile în coeziune socială, prin intermediul politicilor structurale și de dezvoltare regională, reprezintă o strategie eficientă pentru promovarea stabilității sociale, a creșterii economice incluzive și a rezilienței societale. În special pentru regiunile de frontieră din Europa Centrală și de Est, continuarea și consolidarea sprijinului prin fondurile structurale și de investiții europene rămâne esențială pentru menținerea traiectoriei de convergență și pentru abordarea provocărilor specifice acestor teritorii. Perspectivele viitoare de cercetare ar trebui să se concentreze pe analiza impactului pe termen lung al politicilor de coeziune, pe identificarea celor mai eficiente mecanisme de intervenție și pe explorarea modului în care coeziunea socială poate fi consolidată în contextul provocărilor emergente, cum ar fi digitalizarea, schimbările climatice și transformările demografice. De asemenea, este necesară o atenție sporită asupra dimensiunii transfrontaliere a coeziunii sociale, având în vedere specificul regiunilor de frontieră și potențialul cooperării transfrontaliere în promovarea dezvoltării integrate și a solidarității sociale.

În concluzie, coeziunea socială reprezintă un pilon fundamental al societăților moderne, iar înțelegerea și promovarea acesteia în regiunile de frontieră din Europa Centrală și de Est constituie o prioritate strategică pentru asigurarea unei dezvoltări echilibrate, incluzive și durabile în spațiul european.